MAHMUT MAKAL

MEMLEKETİN SAHİPLERİ

Literatür®

Memleketin Sahipleri'ni iki gece arka arkaya ve bir solukta okudum. Kitabın adı, bana önce Atatürk'ün köylü için söylediği büyük sözü anımsattı. Fakat okuyunca, "memleketin sahipleri"nin de "sahipleri" bulunduğunu, Makal'ın bunlardan söz açtığını gördüm. Sonra sayfalar boyunca, Türk köylüsünü saran bu karabasanı izledim.
Duvarda Atatürk tren penceresinden ufuklara bakıyor. Belli ki o da Mahmut Makal'larıyla övünüyor; içi rahattır. "Büyü" bölümünü okurken radyodan Çaykovski'nin hüzünlü müziği yankılandı. Bu parçada yazar sanki şair olmak istemiş. Bana çok dokundu. Müzik sanki bu parçanın bestesiydi...

Sami N. Özerdim (*Varlık* dergisi)

Yapıt, köy halkının yaşayışına yön veren boş inanışları, dinsel duyguları ve cin-peri öykülerini de içermektedir. İslamiyet'in korkunç baskısını, bu konuda köylüler arasında bilinen söylenceleri ve yaşanan gerçekleri belgelemesi bakımından, benim bildiğim başka herhangi bir yapıttan çok güçlüdür. Keskin ve değişik bir anlatımı vardır. Bu canlı betimlemeler, köy yaşamı ve köylünün inançları üstüne gözlemleri içerdiği gibi, halkın geleneklerinde ve anlayışındaki değişiklikleri yansıtan bilgilerle de doludur. Bütün bölümler devrim ve ümit öğeleriyle iç içedir. Türkiye'nin kent ve köylerindeki yenileşmeye ilişkin konular Makal'ın gözlemlerinden izlenmeli. Onun yapıtlarının değeri, Anadolu'daki yaşamın, halkın duygu ve düşüncesinin bilinmeyen yönlerini yetkiyle ve hayret edilecek doğrulukla yansıtmasındadır.

Prof. Howard A. Reed (*The Middle East Journal*)

ISBN 978-975-04-0447-4
9 789750 404474

Mahmut Makal'ın Kısa Yaşamöyküsü

Aksaray'ın Demirciköy'ünde doğdu (1 Ocak 1930). İlköğrenimini köyünün okulunda, meslek eğitimini İvriz Köy Enstitüsü'nde ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yaptı. Yazı hayatına 1948'de *Varlık* dergisinde başladı. Kitapları da Varlık Yayınevi'nce yayımlandı. Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen ve müfettiş olarak görev yaptı. Bakanlık, eğitim teknikleri öğrenimi ve araştırmaları için 1962'de bir yıl İngiltere'ye yolladı. 1964-1965 öğretim yılında, Paris'te Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde sosyoloji okudu. 1971-1972 öğretim yılında Venedik Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı okuttu. Yurtdışı izlenimlerini *Ötelerin Havası* adıyla kitaplaştırdı. Dil Derneği, Edebiyatçılar Derneği ve Türkiye Yazarlar Sendikası üyesidir. 1966'da Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kuruluşu UNESCO'nun "Tüm Kitaplarıyla Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü"nü, 1967'de Türk Dil Kurumu Ödülü'nü aldı. UNESCO tarafından Dünya gençliğine örnek insan seçildi. 1979-1980 yıllarında, Ahmet Taner Kışlalı döneminde Kültür Bakanlığı Başdanışmanlığı ve Kültür Yüksek Kurulu Üyeliği yaptı. Bazı yapıtları, Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca başta olmak üzere birçok dile çevrildi ve o ülkelerde yayımlandı...

Yayımlanmış Eserleri: *Bizim Köy, Hayal ve Gerçek, Memleketin Sahipleri, Kuru Sevda, Köye Gidenler, Kalkınma Masalı, Ötelerin Havası, Yeraltında Bir Anadolu, Zulüm Makinesi, Karanlığı Zorlayanlar, Değişenler (Bizim Köy, 1975), Köy Enstitüleri ve Ötesi, Bir İşçinin Günlüğünden, Ağlatı, Anımsı Acımsı, Bozkırdaki Kıvılcım-Enstitülüler, Deli Memedin Türküsü.*

Mahmut Makal

Memleketin Sahipleri

LİTERATÜR YAYINLARI: 554
Mahmut Makal Kitaplığı: 06

MEMLEKETİN SAHİPLER
Mahmut Makal

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Yayına Hazırlayan
Işıl Özgüner

Kapak Tasarımı
Mithat Çınar

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Birinci Basım, 1954
Literatür Yayınları'ndan Birinci Basım (8. Basım), Haziran 2008
Literatür Yayınları'ndan İkinci Basım (9. Basım), Mart 2022
Literatür Yayınları'ndan Üçüncü Basım (10. Basım), Kasım 2022

Baskı ve Cilt:
Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.
Beytepe Köy Yolu, No: 3
Bilkent, Çankaya - Ankara
Sertifika No: 46519
Tel: (0312) 266 44 10

ISBN: 978-975-04-0447-4

© Copyright 2008, Literatür: Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Literatür: Yayıncılık, Dağıtım,
Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde fotokopi yoluyla, dijital mecralarda
çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Sertifika No: 10843

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Kâtip Mustafa Çelebi, Mahallesi, İstiklâl Caddesi, Mim Han, No: 55 Kat: 4
Beyoğlu 34433 İstanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

İçindekiler

Gerçekçi Türk Yazınının Başlangıcı .1
Memleketin Sahipleri .7
Çocuk İşi .13
Büyü . .19
Tanrı Sanatı .22
Derde Derman Niyetine . .25
Yaşayan Ruhlar .27
Bozuntu .29
Kerpeten .32
Hamaylı .35
Bulutun Üstündeki .39
Zebani Sorunu .47
Kurban Üstüne .51
Cin Konusu .56
Yatırlara İlişkin .61
Nazar Üzerine .63
Tabut'un Askerleri .67
Gerçek Dünya .72
Oruç Durumu .75
Kazın Ayağı .79
Gılay Havası . .88

Köye Gidenler 93

Türk Basınında .155

Gerçekçi Türk Yazınının Başlangıcı

Dr. Yahya KANBOLAT

Yıl 1947, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde öğrenciyim. Türk Talebe Birliği, köylüyü aydınlatma girişimini başlattı, öğrenciler yazın köylere gidecek ve belirli konularda konuşacaklardı. CHP iktidarının hiç hoşuna gitmemişti bu hareket. Ayrıca o dönemlerde üniversite gençliği demokratik hareketi coşkuyla desteklemekte ve Demokrat Parti'nin yanında yeralmış durumdaydı. Üniversiteye konferans vermeye gelen Başbakan Recep Peker, yuhalanmış ve konuşmasını kısa kesmek zorunda kalmıştı. Polis, köye gidecek öğrencilerin listesini istemiş ve onları sıkı bir elemeden geçirmişti, araya komünistlerin sızmasını önlemek gerekçesiyle. Beyazıt Kütüphanesi'nde Nâzım Hikmet'in bazı eserleri bulunurdu gençleri fişlemek amacıyla; okumak için kitap isterdiniz, ama içi boşaltılmış kapak getirirlerdi yalnız. Böylelikle öğrencinin komünistliği saptanmış olurdu. Aşırı sağ gençler, bugünkü deyimle ülkücüler, Milli Türk Talebe Birliği'nde örgütlenmişlerdi. Bunlar Balzac ve Dickens gibi yazarları, romanlarında yoksulluktan söz ettikleri için komünizme yatkın kişiler olarak görürlerdi. Aşırı sağ gençlik, CHP ve polisin gayri resmi vurucu bir gücü durumundaydı. Nitekim CHP, aşırı sağ gençlik eliyle, polisin yönetim ve gözetimi altında Tan Matbaası'nı yıktırmıştı. Köy Enstitülerini CHP kurmuş ve yine CHP, komünist yuvaları gerekçesiyle onları yıkmış ve mezunlarını da ezme yoluna gitmişti. Ayrıca ilk İmam Hatip Okulu'nu ve İlahiyat Fakültesi'ni açan da CHP'dir. Irkçılık ve dincilik hem birer iktidar aracıdır ve hem de bunlar yoluyla gençlerin sola kaymaları önlenmek isteniyordu.

Köylünün Sanal Mutluluğu

CHP, iktidarı boyunca mutlu köylülük fikrini ısrarla savunmuştu. Öşürü kaldırmıştı ve böylelikle köylü feraha kavuşmuştu. Büyük toprak sahipleri bundan yararlanmıştı. Ama CHP, yoksul köylü için öşürden çok daha ezici olan Yol Vergisi'ni getirmiş ve Osmanlı'dan kalma Ağnam Vergisi'ni de ağırlaştırmıştır. Orta Anadolu'nun toprağı kıraç, verimi de azdır. O yıllar fiyatlar düşük ve buğdayın kilosu üç kuruştu, ama Yol Vergisi ise beş lira idi. Ve üstelik tarımsal girdiler pahalıydı. Köylü tahsildar baskısından ve jandarma dayağından yılmıştı. Ama CHP, yandaşı yazarlarla, köylülüğün sanal mutluluğunu savunmaktaydı. Cenap Şahabettin, Orta Anadolu'daki baharı ve köylülüğü şöyle anlatmaktadır: "Kış sonuna doğru o erimez ve tükenmez kar tabakaları altından bir nevi sarışın ve beyaz çiçekler, çiğdemler fırlar... Kokusuz, kansız, su gibi yumuşak, yarı çiçek, yarı kar, zavallı çiğdemler... Çocuklar, bunları toplar ve bir dala dizip, maniler, beyitler okuyarak ev ev dolaşırlar, zahire toplarlar. Bu, baharı tepşir, tebrik ve tehniye –kutlamak– demektir. Çiğdemler herkesin yüzünü güldürür ve bu ilkbahar müjdesi, her tarafta bir bayram tesiri yapar."*

Aka Gündüz, *Aysel* adlı romanında köyün güzelliğini ve köylünün mutluluğunu şöyle yazmaktadır: "Yuvaköy'ün harman yerleri, Keklikdere'nin kenarında idi. Yığılmış buğday kümeleri, kilim, hasır örtülü barakalar, etrafı dallı mültezim çardağı ile burası da sarı ile yeşil boyalı, zarif ve ayrı bir köy teşkil ediyordu. Harman sonlarına doğru ecdattan kalma âdetti. Kimi tek başına, kimi imece ile güneş battıktan sonra harman sefaları tertip ederlerdi."**

Faruk Nazif, kağnı arabasını süren bir köylü kızını şöyle anlatmaktadır:

* *Güzel Yazılar*, "Bahar", s. 6.
** *Aysel*, s. 3.

"Hangi bir köylü bu kağnıyle sürünmekte, dedim.
Canlı bir yüz bana yaklaştı, muhabbetle dolu,
Kim bu? Nerden bu geliş? Hangi yolun yolcusu bu?
Bu gelen bir yuvasız kuş gibi pervasızdı.
Bu gelen köylü, sesinden tanıdım, bir kızdı.
Sanki vurmuş ta onun bir karasevda başına,
*Kahramanlar gibi yalnız çıkıyor dağ başına."**

Mehmet Faruk Gürtunca da Anadolu'nun güzelliğini şöyle açıklamaktadır:

"Sen ne güzel bulursun
Gezsen Anadolu'yu
Dertlerden kurtulursun
*Gezsen Anadolu'yu."***

Cennet gibi Anadolu'da mutlu insanlar yaşamaktadır. Sınıfsız bir ulustuk. Ve Orhan Seyfi şöyle yazıyor Türk ulusu için:

"Milliyetçi, halkçı, inkılapçıdır
Bırakmış softanın çoktan peşini
Ayırmış din ile dünya işini
Sınıf kavgası yok, dirlik istiyor
*El ele çalışmak, birlik istiyor."****

1950 seçim yılıydı. Ocak 1950'de *Bizim Köy* kitap olarak ortaya çıktı ve bir atom bombası gibi patladı. CHP'nin yıllardan beri ileri sürdüğü sanal mutlu köylülük, birden darmadağınık oldu. Derhal Mahmut Makal'ın evi arandı, kitaplarına el kondu ve komünizm propagandası yapmaktan tutuklandı. Ama Mahmut Makal'ın arkasında büyük bir kamuoyu desteği vardı ve *Cumhuriyet* gazetesi de onu savunuyordu. Kitap 1950 seçimlerinden beş ay önce, dört baskı yaptı. Kitabın politik yanı çok

* *Güzel Yazılar*, "Kızıl Saçlar", s. 111.
** *Şiir Destesi*, s. 10.
*** *Güzel Yazılar*, "Hasta Adam", s. 170.

ağır basmıştı. Kısa zamanda Fransızca'ya, İngilizce'ye, Almanca'ya ve Rusça'ya çevrildi.

Demokrat Parti, köylüyü tahsildar zulmünden ve jandarma dayağından kurtaracağını söylüyordu. Köylü de sessiz duruyordu ve DP'ye, Demir Kırat adını vermişti. Ve büyük bir umutla CHP iktidarından kurtulmayı beklemekteydi. Genel seçimde CHP ağır yenilgiye uğradı. Köylü, Demir Kırat'ı iktidara getirdi. Seçim coşkusu aşıldıktan sonra, *Bizim Köy*'ün **yazınsal** durumu araştırılmaya başlandı. Kitabın edebi bir eser olduğu, şimdiye kadar inkâr ettiğimiz acı köy gerçeğini yalın, duygulu ve sevecen bir üslupla anlattığı üzerinde ittifak vardı. *Varlık* dergisinde yayınladığı bir yazıda S. N. Özerdim, "Basmakalıp edebiyattan her anlamıyla uzak bir köy edebiyatına öncülük"* ettiği için Mahmut Makal'ı övmekteydi. Böylelikle Türk edebiyat tarihinde, *Bizim Köy* adlı eserle ilk kez gerçekçi bir köy edebiyatı başlamaktadır. Özerdim'in sözleri, önemli bir saptamaydı.

Bizim Köy, edebiyatın hangi alanına girmekteydi? İlk teşhisi koyan İlhan Tarus oldu. *Varlık* dergisinde şöyle yazmıştı: "Mahmut, sen tam adı üstünde sanat vazifesi görüyorsun. Bize köyü ilk defa olarak ve dört köşesiyle tanıtıyorsun. Hikâyelerin, elbette doğruyu söylüyor."** Böylelikle *Bizim Köy*'ün, bir hikâye kitabı olduğunu anlamış olmaktayız. *Bizim Köy* Fransızca'ya çevrildiği zaman, eleştirmenler bunun bir hikâye eseri olduğunu söylemişlerdir. Örneğin 21 Ocak 1963 tarihli *Le Monde*'da eleştirmen, *Bir Anadolu Köyü* adıyla çevrilmiş *Bizim Köy*'ü, "küçüklü, büyüklü bir yaşanmış hikâyeler dizisi" olarak nitelemektedir. Ocak 1964'te, *Bulletin Critique du Livre Français*'de bir eleştirmen de *Bizim Köy*'ü, "büyük ölçüde otobiyografik hikâyelerden meydana gelmiş kitap" şeklinde nitelemektedir. Böylelikle Mahmut Makal'ın edebiyat yaşamına öykü yazarlığıyla başladığını anlamış olmaktayız.

* *Varlık*, sayı: 418, Mayıs 1955.
** *Varlık*, sayı: 381, Nisan 1952.

Bizim Köy, on dördüncü baskısını yapmış durumdadır. Ve bugüne dek Mahmut Makal'ın on yedi eseri basılmıştır. Fakat Mahmut Makal, basılan eserin, edebiyatın hangi alanına girdiği hususunda bilgi vermekten kaçınır. Oysa okuyucuyu bilinçlendirmek daha güzeldir. On iki Mart askeri darbesinden sonra Türkiye'de, küçük burjuvaziyi yücelten ve halktan kopuk bir edebiyat doğdu. Mahmut Makal bu moda edebiyata önem vermedi. "Devlet örgütleriyle karşı karşıya kalmak ve yaşam boyu yokluk, yoksunluk içinde, arkasız bir halk çocuğu olarak" yaşamayı ve yazmayı yeğledi. (*Anımsı Acımsı*, s. 13.) "Yoksa, bugün o da sonsuz bir rahatlık içinde olurdu. Eline, çok para kazanma fırsatları geçmişti. Amacı para kazanmak olmadığından, böylesi ucuz rahatlıklara kendini kaptırmadı. Önünde, bugün pek çoklarının düşünde yaşattığı koltuklar duruyordu. O, iskemlede oturmayı, koltuğa yeğ tuttu. Çünkü Makal, bir halk yazarı olarak ortaya çıkmıştı, halk yazarı olarak yaşayacaktı."*

Kuru Sevda adlı eseri için Osman Senkoş, *Varlık* dergisinde şöyle yazmıştı: "*Kuru Sevda*'daki hikâyelerin hepsi de birbirinden ilginç ve sürükleyici. Başladıktan sonra bırakamadım. Gizli bir büyü var herhalde Makal'ın kaleminde. Hikâyede aranan nedir? Olay mı, dil ve anlatım mı, kuruluş mu? Bunların hepsi en güzel biçimde birleşmiş *Kuru Sevda*'daki yazılarda. Gözlem keskinliği ve gerçeğin saptanışı da cabası. Makal'ın öteki hikâyecilerden ayrıldığı nokta da burasıdır zaten.**

Mahmut Makal, halihazırda yaşayan en büyük öykü yazarımızdır. Kentli küçük burjuvazinin uydurma aşkları, halktan kopuk kahramanlıkları ve sanal acıları onu ilgilendirmemektedir. Mahmut Makal'ı ilgilendiren, sevgili köylüsüdür. Ve onu anlatmak için de pek çok acılara katlanmıştır.

(Cumhuriyet Kitap eki, 16 Nisan 1998)

* Ahmet Köklügiller, *Çaltı* dergisi, Samsun.
** *Varlık*, sayı: 454, 15.5.1957

Memleketin Sahipleri

Kayalık, dere olan, ören denilen eski viranelerin bulunduğu yerler hakkında öyle söylentiler ve inanışlar vardır ki, bunları duyup dinleyenin bu köyden kaçası gelir.

Afrika ormanlarındaki gibi yırtıcı hayvanlar, yılanlar olacak değil a, bizim çıplak toprakta. Olsa olsa cin, şeytan, yatır ya da ölümsüzlüğün sırrına eren dedeler doldurur köşeyi bucağı.

En korkulu olanlar Osmancık, Evlerönü, Göktaş, Örenardı, Estinönü, Uzunkaya, Çakalyeri gibi yerlerdir. Buralarda öteden beri cinlere, şeytanlara sık sık rastlandığından, gezerken cinlere çarpılanların çokluğundan, halk artık oraların tekin yer olmadığı düşüncesinde birleşmiştir. Bu yerler küçükten büyüğe, denenmiş anlamına "sınangılı yerler" olarak bilinir ve anılır... Yeraltındaki bazı ahırların ve evlerin de sınangılı olanları vardır. Oralarda da cinler hora teperken çok görülmüş...

"Deller Tepesi"nin altında uzayıp giden mağaralar cin ve şeytanların köyü sayılıyor. Oraya yolu düşenler, güpegündüz irkildikleri gibi, geceleri oradan geçmek de kimsenin haddi değildir... Üç yıl önce Mırıloğlu azıyor tipi basınca. Daralarak buradaki mağaralardan birisine davar sürüsünü tıkıyor. Geceyi orada geçiriyor. Gece yarısı ellerinde meşalelerle cinler sökün ediyorlar. Oynuyorlar, oynuyorlar...

Sonunda, "kalk bakalım ağa!" diyorlar Mırıloğlu'na. Kalkıp iyice o da oynuyor. Aklı da yerinden oynuyor. Artık anlattığının aslı var mı, yok mu bilinmez. Öyle anlatıyor ki, dinleyenlerin tüyleri ayağa kalkıyor. Bu yerin korkunçluğuna ilişkin hikâyeler zaten milletin kafasında dolu. Bunun anlattıkları da onlara bir yenisini daha ekledi ve eskileri tazeledi...

Osmancık'taki tarlalara geceleyin insanoğlunun ayağı değmemiştir belki. Buradaki kayaların, çakıl taşlarının altında gün-

düz gizlenen, gece yaptıkları şenliklerin şakırtısı göğe çıkan ecinnilerden başka, buraya yakın Çakalyeri'ndeki mağarayı yurt edinmiş olan bir Kel Kız varmış ki, birisi ondan söz ederken korkusu insanın içini sarıyor. Elinden uçan da, kaçan da kurtulamazmış Kel Kız'ın. İnsan olsun, ne olursa olsun, tuttuğunu yalnız bir kerede yutarmış. Hatta cinlere, şeytanlara bile buyurduğunu yaptırırmış bu Kel Kız. Ama o, cinden ve şeytandan daha başka bir şeymiş. Ona sadece "Sır" diyorlar.

Yazın Osmancık'a sebze ekerler. Cinlerin, Kel Kız'ın korkusundan, orada işi olanlar, güneş doğduktan sonra gidip, batmadan evlerine dönerler. Yine de yanlarında yoldaş olmayınca gündüz bile çekinirler, yalnız duramazlar orada.

Her yerin cinleri sürü sürü ve hepsinin biçimleri, ahlakları ayrı ayrıdır. Ayrıca cinlerden üstün bazı kahramanlar da bellibaşlı yerlerde bulunuyor. Osmancık'ta Kel Kız olduğu gibi, örneğin, Göktaş'ta da bir yanı insan, bir yanı şeytan dört gözlü bir yaratık varmış ki, onun korkusundan, baharda sarı çiçekli çiğdem toplamaya, körpe kuzu gütmeye çıkan çocuklar, oraya da uğrayamazlar... İki dudağının arasına on araba odun sığabilecek büyüklükte olan bu yaratığı, kış geceleri köy odasında Ali Kirve'nin her gün yeniden okuduğu Kan Kalesi cenginde adı geçen kale hükümdarı Kahkaha Sultan'a benzetiyorlar. Ama bunun da hakkından gelmek için, Allah'ın aslanı Hazreti Ali olmalıymış. Estinönü'ndeki, katıra benziyormuş; boyu yedi kulaç, ağzından kuyruğuna on beş kulaç gelirmiş... Bu katırın bulunduğu mağara yola yakın olduğu için, geceleri ilçeye gidip gelenlerin önüne çıkıyor, korkutuyor. Daha deliğinden çıkmadan önce anırırmış ki, çok önceki yıllarda, sesini duyunca bayılanlar olmuş. Onun için, şimdi tek başına yola çıkan bulunmaz. Küme ile yola çıkanlar da sağa, sola bakmadan sıvışıyorlar.

Evlerönü'nde de yedi bin yıllık bir yılan varmış. Kocadığı için adına "Ervan" diyorlar. Aşağı yukarı iki kilometre eni olan bir tepenin altı, boydan boya mağaradır ve iki yanda iki kapısı vardır. İşte korkudan kimsenin giremediği bu delik uzunluğundaki Evran burada duruyor, ancak sığabiliyormuş. İki bin metre uzunluğu olan Evran'ın, iki yanda iki başı varmış. Deliğin ta gerisine yaklaşan bir canlıyı mıknatıs gibi çekip yermiş. Bir za-

manlar köyün hocası, eline Kuranıkerim'i alıp okuyarak bu deliğin bir yanından öte yanına geçmeye girişmişti. Kuran okunduğunu duyunca Ervan bir köşeye büzülür ve kötülük yapmazmış. Yine de cesaret edemedi hoca da, niyeti geri kaldı...

Köyün içindeki, bir tür mağara olan yeraltı ahırlarında pek böyle korkunçları değil ama, ufak tefek "sır"lar varmış. Hoş, cinin, şeytanın, sırrın tehlikesizi olmaz a. Şaban Usta'nın, Şaban Çavuş'un ve Mollaların ahırları en korkulan ahırlardır...

Geçen hafta Molla'nın çırağı Ali Rıza, hayvanları sulayıp yemliklerine bağladıktan sonra, saman verirken, atın öteye çekilmesi için "hössst" diye söylenmiş. O sırada bir kılıksız kadın fırlayarak atın kuyruğundan tutmuş, o da "höst" demiş. Çocuk bırakıp eve kaçmış ama, iler tutar yeri kalmamış. Evin kapısına gelince, yine aynı kadın bunun suratına bir tokat şaklatıyor ve çocuğun ağzı yamuluyor... Ahırdaki kadına falan akıl erdiremem. Belki görüyorlar, belki korktukları için korkuyorlar; ama Ali'nin perişan halini, yamulan ağzını gördüm. Bereket versin, Allah böyle derde tutulanlar için "parpıcılık" denen sanatı yaratmış ve bu sanatı bazı kocakarıların eline vermiş de, fakir fukara ağzını doğrultmak için gidip ovalanıyor...

Falan yerdeki Kel Kız'ı, katırı, ahırdaki kadını, Allah'ın bütün gecelerini düğünleriyle dolduran ecinnileri analar çocuklarına anlata anlata bitiremezler. Küçük çocuk daha kucakta iken, Kel Kız'ın özellikleri kafasına işlenmiştir anasınca. Çocuk ağlayınca işe yarar, çünkü "Çakalyeri'nin Kel Kız'ı sesi kesmezse geliyom, diyor; sus da gelmesin aman" dediler mi, çocuğun ne haddine bağırmak.

Çocuklara, sınangılı yerlerde olup bitenleri her vakit anlatıp durdukları için anaları, büyüyünce durumu olduğu gibi kabul edip bu toprakların, kendilerinden önce, başka sahiplerinin de bulunduğuna inanırlar.

Bu korku verici yaratıkların bulunmadığı bazı yerlerde de "dede"ler vardır. Dedeler, insanlara sürekli iyilik etmeyi, doğru yol göstermeyi seviyorlar(mış). Özü doğru olmayanlara kötülük etmesini de bilirlermiş doğallıkla...

İlçemiz içinde ve yöresinde çok ünlü yatırlar, dedeler var. Kısır kadınların, onmaz hastalıkların, huysuz, uyumayan ço-

cukların dönek yerleri dedelerin bulunduğu yerler. Oralara yüz sürerek dertlerine çare arıyorlar.

Dedeye gidenler sevine sevine geri dönerler de, aynı kasabanın içindeki doktorlara selam bile vermezler. Hoş, doktorların onlara verdiği de yok ya...

Bizim üç aylık çocuğun bir huysuzluğu tuttu. Doktora götürdük, ilçeye. İlaç aldıktan sonra, kentin "Gıca" mahallesindeki bir tanıdığın evine konuk olduk. Akşamüzeri çarşıdan eve dönünce anam muştuladı:

"Müjde. Dede çocuğu iyileştirdi. Toktüre boşuna götürmüşüz!"

Ev sahipleri de onadılar anamı. Kentin çeşitli yerlerindeki dedelerden birisi de bu mahallede imiş. Yıkık bir türbesi var. Mahalleliler ne müşkülleri olursa dedenin türbesine koşuyorlar. Türbesine koşuyorlar ama, bir yandan da dedenin sağ olduğuna inanıyorlar. Her eve girer çıkar, temizleri beğenir, pislik gördüğü evin sahiplerine de kendisi görünmeden şöyle seslenirmiş:

"Döktüğün külü kaldır, kaldırmazsan karışmam sonra. Kapının arkasını da temizleyin; pislik ayağıma bulaşıyor!"

Ben yokken, mahallenin kadınlarından çokları gelerek anamgile, "Amanın, üzüldüğü şeye bakın!" deyip çocuğu hemen dedeye götürmüşler. Orada gerekli yakarıyı yapmışlar, aman dedem, yaman dedem, sen bilin diye yalvarıp yakarmışlar. Geldiğimde de, günlerdir gözüne uyku girmeyen çocuk, mışıl mışıl uyuyordu. Nasıl sevinip muştulamasın anam?

Bizim köyde de, bu uzaktaki dedelere benzer iki dede vardır. Birisi Kuyucak'ta, birisi Uzunkaya'da. Kuyucak'taki, fi tarihinde ölmüş. Taşlarında bile otlar bitmiş, yıkık bir mezarı var. Mezarının her yanında Ahmet Dede'ye adanıp da burada kesilmiş horozların kan lekeleri ve sıtmalıların bağladıkları çaputlar dolu.

Suyu dertlere şifa olan "Kaysılı Pınar"ın başındaki Uzunkaya'da dedenin birisi de. Buradaki dede henüz yaşıyor. Derdinden kurtulamayanlar, köy halkını çağrılayıp Kaysılı Pınar'ın başına götürürler. Aslında dedeye adak olarak kestikleri kurbanın etiyle pişirdikleri pilava dedeyi de çağırırlar ve yemek bitince

yapılan yakarıya, dededen umdukları şifa için de bir yakarı eklerler.

Dedenin yurdu Uzunkaya bölgesinin her yanında da karaağaç, alıç, ahlat ağaçları ve bu ağaçlara sarılmış üzüm asmaları dolu. Bu ağaçların, asmaların sahibi dededir. Kimse oradan bir çöp alıp evine getirmez. Yanılıp da bir dal getiren olsa, dede o gün o aileye hesapsız zararlar açar...

Bir karısı, bir oğlu ile kayalar arasında yaşayan, pek seyrek olarak sevdiği insanlara Kaysılı Pınar'ın başında görünen dedeyi rahatsız etmekten herkes çekinir.

Dedenin evinin sebze gereksinimi, Kaysılı'daki ve Akpınar'daki sebze ekilen tarlalardan karşılanıyor: Dedenin karısı gidip oralardan yolup geliyor. O da gönlünün sevdiği insanlara herhangi bir kadın biçiminde görünüyor. İsterse görünmeden işini yapıyor. Sebzesi yolunmuş olanlar hırsızları aklına getirmeden "Dedenin karısı yolmuştur" derler...

Bir gün Akpınar sebze bekçisi hıyar yolan bir kadın görüp kadının arkasından koşmuş. Kadın da doğruca Uzunkaya'ya gitmiş. Dedenin karısı olduğu kesin. Farkına varınca korucu da yaptığı hatadan pişmanlık duymaya başladı. Başıma iş açar diye korkup duruyor dededen...

Ama, her zaman bir olur mu? Okul, öğretmenevi, işlik yaptırmak işi sadece bizim köylüleri rahatsız etmekle kalmadı; dedeye de zarar açtı:

Binaların yapımı için dünya kadar kireç ister. Kireç ise odunla yanar. Odun da Uzunkaya'dan başka yerde hiç yok. İşin bu yanı Köy Kurulu'nu çok düşündürüyor. Dedenin odunlarını kestirseler bir türlü, kestirmeseler bir türlü... Çaresiz kalıyorlar; bıçak kemiğe dayanınca, dedenin odunlarından bir kısmını kestirmeye karar veriyorlar. "Nasıl olsa bunun günahı kesene olur; biz kesmeyeceğiz ya, köylüler kesecek" diye düşünüyor muhtar ve üyeler. Onlardan buyurmak...

İş bölümünde Karaca Mustafa'yı Uzunkaya'ya odun kesmeye yolluyorlar. Adam şaşırıyorsa da bu karara, gidip kesmek gerek.

Dedenin evine varıyor. Elini havaya açıp gözleri yaşararak, sözcükleri de uzatarak, "Allahımmm! Günah yazma, beni kim-

lerin gönderdiğini biliyon" diyor. Dedeye karşı da, "Gurban olduğum dedeem! Olanları benden bilip bana zarar verme. Ne zararın olursa muhtardan bil... Beni buraya muhtar gönderdi; ocağı kör kalasıca muhtar gönderdi..." deyip baltaya sarılıyor.

Çocuk İşi

Süleyman Ağa'nın evindekiler üç gündür çaba içindeydi, köylü de çabaya düştü: Gelin doğumu yapamadı...

Düşünüp taşınmanın da vakti geçtiğinden, benim, ötekinin ağzına bakmadan, koştular köy hocasına. Hocamız, okuyup üfledikten sonra, fincanın içine bir şeyler yazmış.

"İçinden su içirin geçer" demiş. "Çünkü bir kadının, özellikle ilk çocuğunu doğuracağı zaman, ruhu öte dünyaya çağrılır. Günahlarını şeytan, sevaplarını da melaike alarak ruhla birlikte götürürler. Tartıda, sevap fazla gelirse, ruh çabucak döner, doğum kolay olur. Ruh gelmeden beden doğurmaz...

"Sizinkinin ruhu üç gündür gelmediğine göre, günahı fazla olmalı. Çok sıkıştırmışlardır. Günah baskın gelince kör şeytan sevinir, 'ruhunu göndermeseler de ölse' der, tepinir. Doğum yaparken ölenler hep günahı çok olanlardır. Ama şeytanın payını da unutmamalı. Allah, şeytana fırsat vermeyi hiç istemez. Şeytana fırsat verilmemesi için bizlerin de yakarıp dilek dilememiz gerek. Değil mi efendim; değil Allah'a, kuluna bile bir işin düşüyor da dilekçe ile gidiyorsun gereğinde. Bazısı, bilmediği için fincan yazdırmıyor; doğumu yapacak olan ölüyor. Oysaki, Allah Dedemiz dört gözle yola bakıyor, 'Ne vakit yakarıp özür dileyecekler!' diye. İşte şimdi, fincandan suyu içince Allah'a ulaşacak haber. O da, şeytanın niyetlerini bildiği için, sözüne kulak asmadan ruhu gönderecek. Üstelerse azarlayacak onu, 'Kullarımı unuttum mu sanıyorsun' diyerek."

O gece, fincandan suyu içince doğum olmaz mı? Körün taşı gibi tutturdu hoca. On ikiden vurdu. Sevinçten ne yapacaklarını bilemediler. Öpülmekten yalama oldu hocanın elleri, ayakları.

Sabahleyin bizimkiler de un bulamacı götürdüler. Sacı tahtayı kurmuşlar; evin önündeki çardakta ekmek yapıyorlarmış.

Bizimki, "Yarım günlük çocuğu çula sarmışlar, vızıldıyor" diyordu. "Loğusa gelini de şu kış kıyamette oturtmuşlar ekmek tahtasının başına..."

Ertesi gün çocuk öldü. Böğründen üşüyüp yatağa düşen gelin de, ölmedi ama, hâlâ "belim belim!" diye of çekerek soluğu tepesinden almakta...

Ne bitmez günahları varmış ki, bütün çektikleri doğumda olanlar değildir. Bu en sonuncusu. Çocuğu ana rahmine düşürünceye kadar çektikleri de az değil.

Allah çocuk vermekte gecikince, onlar da yakalarına küsüp "acaba ne ettik, ne günah işledik?" diye köşeye oturup düşünmediler. İşi gücü bırakıp çocuk aramaya çıktılar. Danışmadıkları akıllı, muska yazdırmadıkları hoca, gidip ovalanmadıkları ocak kalmadı. Adamın anlattığına göre, kendilerine denen her şeyi yapmışlardı. "Kuluz, köleyiz size" deyip kendilerini önlerine attıkları üfürükçülerin her işkencesine katlanmışlardı. Bu inanışla muska parasını ödemeye bir tarla satmak, bir hocanın kadının göğsünü tükürükleyip yazması, bir üfürükçünün kadını mahrem yerinden ovalaması vs seve seve katlandıkları şeylerdi.

Göğsünün yazılmasından ve mahrem yerinin ovalanmasından öyle iyi sonuç aldılar ki, hemen o günlerde kadın çocuğa kalmış.

Hatta köy hocasının kitap açıp erkeğe, "Namaza, akıl baliğ olduktan çok sonra başlamışsın. Kalbiniz temiz olmadığı, Allah'a borcunuzu ödemekte geciktiğiniz için, size bir çocuk layık görülmüyor. Geceyi gündüze katıp geçmiş namazlarınızı tamamlamadıktan sonra, bütün çırpınmalarınız boşuna" diye cayırtı verdiği halde, daha onlar geçmiş namazlarını bitirmeden, kadın çocuğa kalmıştı. Artık, Allah'ın, başlanan işin bitirileceğine güvendiğinden mi, yoksa ovalayıcının elindeki kerametten mi oldu bu çocuk, kimse bilmez...

Çocuğun ölümünü ise, iki gün önce gelen bir dilenciyi boş çevirdiklerine bağlıyorlardı. Bir yanını yaparken, bir yanını yıkmış sayıyorlardı kendilerini. Meğersem, o parça bölük giysili dilenci, aslında Hızır Aleyhisselam'mış. Bunları sınamak, hâlâ akıllarının başına gelip gelmediğini öğrenmek için gelmiş. Ço-

cuğun öldüğü günün akşamında "ölü yemeği" için odaya toplandığımızda anlattı hoca:

Sözgelimi bir kız bir oğlanla nişanlandı. Oğlanın içine doldu kızın sevgisi. Ama sonradan, oğlanı yüzüstü bırakıp başka birisine gitti kız. İşte o vakit, oğlanın kendisi ya da akrabasından, ailesinden biri mezara yönünü döner de "onma!" diye ilenirse, ol saatte etkisi görülür ve ilenmenin her yenilenişinde o kızın sonraki kocasından doğan çocuklarına Azrail uğrak verir. Deli Dudu'nun çocukları neden ölüyor? Kıvıt Mehmet'i bırakıp başkasına gittiğinden... Ayrıca sallallahû vesellem efendimizin buyruklarında Hızır gönderileceği, Hızır iyi kabul görmezse, hemen o kula ceza kesileceği sezdiriliyor. Bu ceza da çokça cana, çocuklara uğruyor.

Bunlar yanadursun çok kulplu dertlerine. Biz gelelim ötekilere:

Günahsız ya da az günahlı olduklarından ötürü, Allah katında karınca kararınca bir değeri olan, böylelikle kolay çocuğa kavuşanların da çocuğu yaşatması derttir. Tevekkeli "Anadolu kadını yirmi doğurur, birini zor yaşatır. Avrupalı, Amerikalı az doğurur, hepsini yaşatabilir" demiyorlar.

Beş altı aylığa kadar, salt ana sütüyle beslendikleri dönem içinde, boğmaca ve ishale kurban edilmeyenlerin sağlığı iyi oluyor. Ama bir zaman sonra başka yiyeceklere sıra gelince, el avuç ovalanıyor çok kere. Bilinmiyor çocuğa nasıl bakılacağı. Aranan ele geçmiyor ki. Kucak çocukları bu dönemde sarı soluktur. Ana baba çabadadır.

"Çocuk neden böyle oldu? Günden güne düşüyor; cansız cansız ağlıyor..."

Sorunu yine kendileri çözüyorlar:

"Havva kadına götürmeli hemen. Çocuğu uyku da tutmuyor. Yine bıngıldağı bıçak istedi. Pis kan birikti galiba. Başı bıçağa değmeyince rahat edemiyor..."

Havva kadın kör jiletle (kim bilir neler görmüş geçirmiştir o jilet) bıngıldağın derisini dilim dilim kaldırdı da "pis kan"ı akıttı mı, gerçekten çocuk uyur. Ağlayacak kadar canı kalmaz zaten. Sarı tavuk bokunu da çaputa bulaştırıp yaraya yapıştırdı mı tamam. Çocuğun sağlık barometresi sanki, "Gak" dedikçe jilet

başındadır. Ama o kadar yaygın bir görenek ki, sağlığı yerinde olan çocukların bıngıldakları da her on beş günde bir kanatılır. Bu işi iyi beceren iki kadın var. Bıçaklanma günü gelince, çocuğunu kucaklayan onların kapısına yollanıyor. Bu bıngıldak yaralamasından umulan öteki iyilik de, bıngıldağı erken kavuşturmamaktır. Deriyi sık sık kurcalayıp çizmekle başın içindeki aklın daha iyi gelişeceğine inanılmıştır. Kavaklar gelişsin diye kabuğunu çizmek gibi bir şey...

Bu iş bazı bölgelerde başka biçimde yapılıyor. Örneğin, Toros Dağları'nın eteğindeki köylerde çocukların başları, arkadan boyunlarına doğru dik olarak çiziliyor. Onlar küçük beynin olduğu yeri çizerek daha doğru hareket ediyorlar herhalde. Onlarınkini düşününce, bizimkilerin yanlış yeri çizdiklerini, aklın nerede olduğunu bilmediklerini açıklasak yeridir. İşin beri yanı da onların aleyhine gerçi: Çizgiler her vakit boyunlarında kalın kalın görülüyor. Bizimkilerse saçın içinde görünmüyor. Öğrenciliğimde çıplak kafayla aynaya baktıkça cız ederdi içim. Az mı çekmişim bu çizgileri kazanıncaya dek...

Bu kadar çektiğimizle bıraksalar daha ne isterdik. Gel gör ki dilden damaktan da çekmediğimiz kalmamış. Eloğlu sonradan etliye sütlüye karışır, dilinden bulur. Bizim dilleriyse küçükken eğitiyorlar.

"Kurbağacık kestirmek" diye anılan ve dilin altındaki damarları keserek oradaki "pis kan"ı akıtmakla çocukların canına okuyan geleneğin de kökü şu yarara dayandırılıyor: Çocuğun dilinde tutukluk olmamasını küçükken sağlamak... Bunun doktoru köyde olmadığı için çok zorluk çekiyorlarsa da kimsenin yavrusunu savsakladığı yok.

İlçenin "Top Küllüğü" denen yerinde her gün yığın yığın biriken kadınların içinde bizim köylüler de vardır. Çocuklarının bıngıldağını, çevrenin tek ve ünlü "kurbağacıkçı"sı Gâvur Karısı'na kestirirler. Verdikleri ücretin gölgesinde, kendi burun ve kulak uçlarını eneterek, pis kanlarını akıtıp rahata kavuşurlar. Bir taşla iki kuş...

Üç yıl önce köye bir bayan öğretmen geldi. Onun da bir küçük çocuğu var, ama öğretmen, çocuğunun ne başını bıçaklatıyor, ne dilinin altını kestiriyor, ne de toprağa yatırıyor. Ağzına üzümden sormuk vererek tahta beşiği yel gibi sallaması da

yok. Çocuğun sağlığı da yerinde. Köyün kadınları şaştılar bu işe; "Nasıl olur, yapılması gereken birçok işlemden yoksun tutulan bu bebek nasıl uyur" diye. Komşu kadınlar dayanamayıp, bu "cahil", çocuk bakımından habersiz gence, öğüt vermeye başladılar... Onların söylediklerini anlayışla dinledikten sonra, kendi düşüncelerini uzun uzun, onların duygusuna göre anlatıyordu öğretmen.

Onlar saflığına gülüyorlardı: "Yavrucağım olmaz böyle. Yol yakınken çocuğun diline damağına baktır. Son pişmanlık para etmez. Sade kendini düşünme; bu sabiyi de düşün! Yarın elin içinde dilsiz kalır da oyuncak olur. İnsan hiç çocuğu olur da onun kurbağacığını kestirmez mi? Sonra hele bıngıldağı? Nasıl özün pay veriyor da bıçaklatmadan durabiliyorsun. Çocukcağızın beyni içerde sıkışır kalır."

Çocuğu toprağa yatırmadığı için de, "Çocuk pişkin olmaz; çiğ kalır, dayanıksız olur, kendisini ısıtamaz. Yaşam boyu mayasırdan kurtulamaz..." diyorlardı.

Gerçekten kendileri çocuğu yatırırken boylu boyunca sıcak toprağa gömüyorlardı. Kundak bağıyla da üstünden sıkınca, çocuk iyice terleyip pişiyor. O toprağı az zamanda pisliğiyle ıslatacağı kesin çocuğun. Ama ağıdını sızısını kimse dinlemez, bugün ikindiden yarın kuşluğa kadar kundağın düğümüne el süren olmaz...

Etkilerinden kurtulamayan öğretmen, bir akşam onların yardımıyla çocuğunu toprağa yatırmayı denedi. Bulgur bulgur terleyen çocuk iki saat ağıttan sonra çözülüp kurtarıldı...

Öğretmen o günden sonra çocuğu toprağa yatırmadığı gibi, kısa zamanda yarım kundaktan da çıkararak dosdoğru yatırmaya başladı. Kafasına, diline de el sürdürmedi. Görülegelenin karşıtı olarak ilk kez yetiştirilmekte olan bir tek örnek, günlerce köyde konuşulan, hayret edilen tek konu oldu.

Öğretmenin söylediklerine hak vermiyor değillerdi. Ne de olsa akıl için yol birdir. Ama kendi bildiklerinin üstüne yeni gelenlerle karmakarışık olan kafaları, eninde sonunda ana babadan görüleni ortaya atıyor, öğretmene de, "Kundakta da durdurmadın çocuğu. Var kızım sana bir olmuş olacak. Ama olan guzucağına olacak. Bedeni sertleşmeden kundaktan çıkarılır da

kendi haline bakılırsa çocuk, eğri büğrü olur kemikleri..." diyorlardı.

Herkes aşağı yukarı şu tek şeyi söyleyip korku veriyordu:

"Görürüz bakalım, görürüz. 'Yarım yaşayan'a dönmezse işte saçımızı yolarız." (Yarım yaşayan; çarpık çurpuk bacaklarıyla köyden köye gezen, her köyün sokaklarında birkaç gün kalıp usandıktan sonra, yeniden başka bir köye yollanan deli Salih. "Yaşayamıyorum! Yarım yaşıyorum!" diye dilinden düşürmediği bir türkü var. Onun için "yarım yaşayan" diyorlar...)

Hayretle bekliyorlardı. Bakalım öğretmenin köyde yapılan hiçbir şeyi yapmadan yetiştirdiği çocuğu, "yarım yaşayan"a mı benzeyecek, "bütün yaşayan" mı olacak?

Çocuk da bir yaz boz tahtası olmadı değil; günde kaç kereler ağzı açılıp diline bakıldı. "Amanın damarlar kütük gibi olmuş. Sonra kesilmesi pek zor olur. Vah diyeceksiniz ama tavşan yamaca geçecek" diye yerlerinden hopluyordu bakan kadınlar. Öğretmen, onların çocuk bakımı hakkındaki bilgilerini düzeltmek ve çoğaltmak için gerçi bir kurs açmadı. Ama her fırsatta onları aydınlatmaktan geri durmadı. Yeri gelince hasta çocukların dertlerine derman oldu. Hareketlerini ve sözlerini de yetiştirdiği çocuk destekledi. Günler aylar geçtikçe, köyün kadınları kendi "iki kere iki dört"lerinin doğru olup olmadığı konusunda kuşkuya düşmeye başladılar. Tavırları başkalaştı. Bir "acaba?" girmişti kafalarına... Çünkü, üç yaşında olduğu halde kundaktan çıkmayan ve daha ayaklanmayan çocukların arasında biri vardı ki, altı aylıkken dişi çıkmış, on bir aylıkken yürümüştü. Sonra da dili kesilmeden konuşmaya başlamıştı. Ötekiler gibi değildi. Sağlığı daha yerindeydi. Burada çocuğun boğazına bakımı yadsımıyorum. Ama, düzensiz bir beslenmenin üstüne, biriken damla damla kanların akıtılmasının da tuz biber ektiği bellidir.

"Kırk öğütten bir serencam iyidir" dememişler mi? Bir örnek, bolca sunulan öğütlerden, evirip çevirdiğimiz ama onlara ulaşmayan çocuk bakımı ve eğitimi ilkelerinden elbette öndedir...

Büyü

Nasıl gözümün önünden gider ölürken gördüğüm hali Emine'nin! Allah'ın, kendisini bu kadar güzel yarattığına, gözlerinin ela, yanaklarının kırmızı olduğuna içerleyerek, dudakları titreye titreye can verdi. Bu güzelliğin, sonradan işleyeceği bir günah düşünülerek ona verildiğini de söylüyorlar. Öyle ya Allah'ın eli yok ki, soksun gözünü çıkarsındı. Her işin bir nedeni vardır. Bilmez mi Allah, kulunun sonradan işleyeceği günahı. Buna da bir güzellik takmış ki sonunda başını bağrını yesin diye. Kimse çıkmamıştı zaten onu ölüme götürecek olanın da yine bu güzelliği olacağını söylemeyen. Nitekim olaylar güzelliğin gerçekten başa bela getireceğini göstermişti...

Peşine düşenlerin sayısı belirsizdi... Evlendikten sonra da peşini bırakmayanlar az değildi...

Günlerden bir gün gelin yatağa düştü. Dalından kopmuş bir yaprak gibi, başladı kurumaya. Yeme yok, içme yok. Hiçbir şey yarar sağlamıyor artık.

Evdekileri ateş aldı. Ver elini Hort Hoca; aç kitabı Deli İmam. Eşeğin sırtından palan çözülmüyor. Evdekilerden birisi hocadan gelirken, öteki başka hocaya gidiyor.

Hort Hoca'yla Mehmet Hoca'nın kitapları aynı şeyi gösterdi sonunda:

Başka başka delikanlılarca, ayrı ayrı hocalara yazdırılmış olan yirmi iki tane muska, evin çeşitli yerlerinde gömülüdür. Bu muskaların bulunup çıkartılmasının da olanağı yoktur. Birisi yattığı odanın duvarında ise, birisi bastığı eşiğin altında olabilir. En iyisi, kendini kurutup öldürmek için yazdırılmış muskaların çemberinden hastayı uzaklaştırıp başka yerlere yatırmaktır. Ama, her gece, kimseye göstermeden yerini değiştirmek koşuluyla. Ya bilirlerse düşmanlar, nerede yattığını! Zor iş mi oralara da muska gömmek...

Merakla ilgileniyoruz, "Acaba bu gece Emine nerede yatıyor; dün gece nerede yattı?" diye, Cinavların koca odada mı, Çakır'ın ahırında mı, Çömez'in evinde mi?... Bildiğimiz bir şey var: Bazan sırtta, bazan kucakta, kendi evlerinden de oldukça uzaklarda, geceden geceye yer değiştirip durduğudur...

O gezedursun...

Bizimkiler, gide gele, gide gele Hort Hoca'yı yola getirmişler.

"Sen gelini kurtar muskaların elinden; çöz şu büyüyü, geri yanına karışma. Var malımızı uğruna dökeceğiz..."

Gelinin candan cesetten düştüğü günlerde, bunların üstelemelerine dayanamayan Hort Hoca, kim bilir kaçıncı kez Kara Kaplı'yı kapattıktan sonra, sinek beyini ortaya atmış:

"Çare bulmak güç mü güç. Az çıktı karşıma böyle zor iş. Bir kere saçının telleri erkeklerin ceplerinde geziyor. Eğer yakmadılarsa kolay. Ama yakanlar da olabilir. Kitapta iyi belli değil burası. Karışık görünüyor. Sonra beri yandan bir o kadar muska. Dışarda yatmaynan pek sonunu bulamaz. Büyünün etkisi onu bırakmıyor ki anlaşılan, iyileşmiyor bir türlü. Bir şey geliyor aklıma, ama yapması bana da, size de günah. Büyünün yapılmasına göz yuman Cenabıl Vacibül Vücut ve Degattes Hazretleri; büyüyü bozmanın çaresini de göstermiş. Ama, bunun bozuk para gibi her vakit harcanmamasını da emretmiştir. Sizin gelinin günahı ta ana babasından geliyor. Çünkü, günahkâr olmayana yazılan bir muskayı etkisiz kılmasını da bilirdi O..."

Önüne yığılan dünyalıklar alacağı günahı unutturmuş hocaya. Biraz daha açılmış: "Siz beni mi okuttunuz; ne ettiniz. Melaikeler fısıldayıp duruyorlar 'söyle' diye. Neyse, söyleyim gayri. Talihi açıkmış gelinin. Allah seviyor onu. Babasının, anasının günahını çekiyor zavallı... Babası nasıl bir adamdı?"

"Mori derler bir karı vardı; Çelik'in oğluynan onu oynatırdı. Karı doğurunca bile ala kanlı yanaşmışlar yanına."

"Hah! İşte gördünüz mü?"

"Aman hocam yine bakın görün."

"Bakacağız elbet. Pelit ağacı var mı köyünüzde?"

"Var."

"Şöyle yüksek kaya; dam?"

"Var."

"Leylekler yuva yapar mı oralarda?"

"Yapar."

"Leylek boku bulabilir misiniz?"

"Buluruz."

"Hiç durmayın öyleyse. Bir testi kırklayın gider gitmez. Üç koşam leylek bokunu kırk kere elekten geçirin. Kırklanan testiye atın. Üstüne su doldurup kaynatın. Önce bir kahve fincanı doldurup içirin geline, kaynayan sudan. Geri kalanını da tepesinden aşağı dökün. Su değmedik yer kalmasın bedeninde. Allahül Azim, anadan doğmuşa döner..."

Baharın çepelli günleriydi. Güneş bir çıkıyor, bir giriyordu buluta. Bahara güçbela çıkmış vücutlar, gündüzlere de, gecelere de ısınmamıştı henüz. Tuhaf bir üşütmesi oluyor bahar akşamlarının. Bu akşamlardan birinde soymuşlar Emine'yi. "Şu fincandakini iç; şu taşın üstüne otur!" demişler. Başından aşağı boca etmişler suyu...

Hastayı gerçekten kurtardı su. Ama anadan doğmuşa döndürmedi. Suyla ıslatıldığı gece, hiç doğmamış gibi oldu...

Tanrı Sanatı

Ahırda ne var ne yok çıkarmışlar bütün pisliği dışarı. Birisi çiğniyor, ikisi şak şak duvara yapıştırıyor. Ağızları sarılı, paçaları çemreli. Karşılarındaki duvarın dibine oturdum gölgeye. Elimdeki gazeteyi süzeyim dedim. Belki gazeteyi süzemeyeceğim ama, kardeşlerimin çalışmasını seyredeceğim.

Göde Meryem geldi torunuyla. Yanıma oturdu. Behice'yi sesledi: "Gel giz, gel, şu çocuğun gözlerini yala bir..." Torununun gözlerine baktım, trahom akıp iniyor.

"Ne olacak, yalamakla Meryem Nine, yalanır mı bu pislik?" dedim.

"Ne olurmuş guzum. Yalayacağı Allah'ın yarattığı göz. Şuna bak nesi var yavrumun, fidan gibi, tertemiz. Rahmetli Kel Haççа bütün bir köylünün gözünü yalardı. Ne olurdu ona! Gözü ağrıyanlardan başka, gözüne çöp batanlar da ona koşardı. İncecik bir güzel dili vardı. Adamın gözünün içine soktu da dört bucağını karıştırdı mı, o gözdeki hastalık da uçar gider, çöp varsa çöp de erir gider. Öteygün gözüme bir çikil (ufak taş) gitti de, uğraşa uğraşa çıkaramadım. Kel Haççа sağ olsa bir solukta yalar yutar temizleyiverirdi gözümü."

"Peki Behice'ye neden gelmedin?"

"Bilmiyordum ben bunun göz ocağı olduğunu."

"Ben de senden duyuyorum. Ne göz ovaladığını gördüm şimdiye kadar, ne de yaladığını."

"Şey" dedi, "adını sen getir, Memik Usta'nın karısı, koca avrat, çocuğun gözünü gördü de, 'Anam avrat ne duruyon, git gözünü yalat' dedi. Ben de 'Ocak kalmadı ki köyde' dedim... Şöyle alnımı karışladıktan sonra, 'Nah kafa' dedi bana. 'Göl yerinde su eksik olur mu? Sofunun karısı kime el verdi biliyon mu sen? Behice'ye! Behice'ye! Topal Süleyman'ın torununa...' "

Behice geldi yanımıza. "Ne diyon nene" diye. Ağzını yüzünü işe girmeden sarmıştı zaten. Irmağa gidip elinin yüzünün pisliğini yıkamadıktan sonra hiçbir yerini de açamaz.

"Kız" dedim. "Sen ne vakit ocak oldun, göz yalamayı öğrendin?"

"Ben göz neyim yalayamam Meryem Nine" dedi. "Ha elim pis olmasa bir ovalardım. Zaten ağzım, yüzüm yara!"

Göz ettim. O işine gitti. Koca Meryem de torununun elinden tutup, Allah'ın nasılsa kendine layık gördüğü "ovalama-yalama sanatı"nı kullanmakta nazlanan Behice'den anama yakınmak için bizim eve doğru yürüdü.

Ben de yürüdüm. Yalananların yararına ama yalayıcı sağlığının çok zararına olan bu sanatın uzmanı olması gereken Behice'yi yıllardır saklarmış anam. Ana yüreği, çocuğunun sağlığını inanışlarının üstüne çıkarmış ki, ben bile işin içyüzünü oradaki konuşmalardan öğrendim:

Anamın anası, yani Hatça ebem genç kızlığında göz ağrısına tutulmuş. Gözlerine bakanın yüreği kalkarmış. Nişanlıymış da bir yandan. Her gün haber yollarmış karşı taraf: "Biz o irinliyi alıp da oğlumuzun koynuna sokmayız" diye. Kızcağız oturur o irinli, hasta gözleriyle hüngür hüngür ağlarmış. "Allahım, ne ettim ben sana?" diye diye dilleri kurumuş. Deli olacakmış neredeyse. Yara çoğalır, eksilmezmiş bir yandan.

Bereket... Bereket.

Bir gün düşünde Köroğlan'ın evine doğru giderken, önüne ak sakallı bir Koca çıkmış. Kız korkmuş. Gözlerinin bu durumunu nur yüzlü bir yabancıya göstermemek için kapatmış ve yan sokaklardan birine sapmış. İhtiyar da sapmış. O öteye yürümüş. İhtiyar da yürümüş. Saptıkça sapmış, yürüdükçe yürümüş. Sonunda, ellerinden tutup gözlerini açarak, "Nedir gözlerindeki?" demiş.

"Göz ağrısı..."

İhtiyar, bir o gözünü ağzına almış, bir öbürünü... Isırmış yalamış, ısırmış yalamış... Kız bağırmış çağırmış korkusundan. Ödü patlayacakmış neredeyse... Derken sakallı bırakmış, "Haydi kızım, iki güne kalmaz geçer" demiş. Gerçekten birkaç gün içinde geçmiş.

Bunu anlattığı zaman çevresindekiler, "Ocak oldun gayri sen!" demişler. Ondan sonracığıma, gözü irinlenen, gözüne çöp, çikil kaçıran koşmuş ebeciğime...

Derde Derman Niyetine

Mart 14, yani eski Mart 1 dedi mi, anamın o gün pişirdiği un bulamacını yemeye doyamam. Başka zamanlarda pişirdiklerinden bambaşka olur tadı. Çünkü, buna günlerce önceden hazırlanır. Biberini, çörek otunu, irahanını tertemiz düzer, bize istekle yedirmesini bilir.

Mutlaka o gün herkes kendi anasının pişirdiği bulamaca göre hazırlar midesini. Komşularda pişip de gelen bulamaçlar, ne de olsa evde pişen kadar tatlı olmuyor.

Hava isterse dondurucu ayaz olsun, fırtınalı olsun, bütün kadınlarda bir hazırlık, bir çaba... Yazın aba, kışın yaba almak gibi bir düşünceleri var. İşin içine birbirlerini aldatmak zevki de karışıyor.

Herkes yazın gelecek bite, pireye set çekmeye, kendi evine bu haşaratın gelmemesini sağlama almaya uğraşıyor.

Gece yarıyı geçerken hareket başlamıştır. Keyifçi Musa'nın kızı ekmek sacına kül doldurup bizim evden başlayarak, ta Kör Hoca'nın evine kadar sıradan yedi evin kapısına birer yığın kül bırakmıştır. Sadık'ın gelini Emine, Sofu'nun kapısından başlayıp, Güdük Mevlüd'ün kapısına kadar, anam da Çömez'in kapısından, Honnuk Dede'nin kapısına kadar yedişer kapıya kül yığmışlardır. Herkes yedi komşusunun kapısını küllemiştir. Ama asıl sorun, kendi kapına başkaları kül dökmeden, senin yedi kapıya döküp içeri kaçmandır. Anam da herkes gibi gece yarısını bekler, çoğu kez de kapımıza hiç kül dökülmeden kendisi döker gelir, ilk altı kapının önünde sessizce,

"Mart bize
Pire size;
Mart bize

Bit size;
Kuyruklu sıçan
Teknenize."

diye söylediği tekerlemeyi, yedinci kapıda külü döktükten sonra bağırarak söyler, eve kaçar. Odunsuz, kömürsüz, saçmasız; samansız, mart dokuzunun başında bile kendini düşündüren pireleri, birbirinin evine atarlar. Evlerde her şey karmakarışık, birbiri üstünde olduğu için hesabı belirsiz olarak üreyen sıçan sürüsünün önüne ne kediler ne de telden, tenekeden yapılan tuzaklar geçmediğinden,

"Kuyruklu sıçan
Teknenize"

diye un çuvalında, bulgur peteğinde, arpa ambarında yuva yapıp top atan sıçanları, pirenin, bitin peşi sıra savuşturmak isterler.

Gelecek yaz günlerini piresiz geçirmenin hayali ile, o sabah bulamacın başına keyifle çökülür. "Mart bulamacı" da koca bir tencerede kaynadıktan sonra yedi eve birer tas verilir. Evde o yıl, yani gelecek mart başına kadar zarar ziyan olmaması, koyunun sığırın burnunun kanamaması, ev halkının sağlık ve selameti için dağıtılır bu.

Başına geçtik mi, besmelenin ardından "Mart bir!" der, kaşığı daldırırız.

Yaşayan Ruhlar

Ramazan ve kurban bayramlarına birkaç gün kala, gün görmüş komşu kadınlar, gelinlerine, kızlarına haylamaya başlarlar:

"Haydiyin uşak! Şurda Rabbimin kutsal bayramı geldi, daha elinizi devşirip tokaca sarılmadınız."

Ayların kirini ezip çamaşırları bayrama hazırlamak için, sırttan çıkanları tokacın altına yatırırlar. Çay kenarında, avlularda tezek dumanları yükselmeye, tokaç sesleri Yalım Kayası'nda yankı yapmaya başlar. Yağmur yakarısı vb gibi olağanüstü bir hazırlıkla Allah karşısına çıkılması gerekmezse, bu bayram arifeleri köyün iki büyük temizlik günüdür.

Arife günü ikindiye kadar çamaşırların yıkanması, kurulması, sonra da ehnezik, yırtık yerlerinin onarımı bitmelidir. Çünkü o gün ikindiden başlayarak bayram bitene kadar kimse eline iğne alıp dikiş dikemez. Günahı bir yana, bayram yoklaması için eve gelen geçmişlerinin ayağına hopur hopur batar bayramda kullanılan iğne.

Arife ikindisi ve bayram sabahında, camiden çıktıktan sonra mezarlığı yoklayacakların temiz görünmeleri de var işin içinde. Bayram dolayısıyla mezarlığın toprağı cam gibi olurmuş. (Gözü perdeli olan bizler bu değişikliği göremeyiz.) Toprak cam gibi olunca, yatan ölüler gelenleri seyrederlermiş. Kılık kıyafet bozuk olursa "lan geride bıraktıklarımız perişan" diye üzülürlermiş. Çamaşır temizliği, onarımı, vücut temizliği ve tıraş, yani bayramdan bayrama yapılmasına alışılan şeyler yapılarak onları üzmemenin çaresine bakılıyor. Cuma geceleri de bir başka.

Perşembe günleri ikindiden cuma sabahına kadar da, dünyada kalanların, giden yakınlarıyla görüşeceği kutsal gecedir.

Camide ikindin namazını kılıp çıkan halk, mezarlığa giderek geçmişlerini yokladıktan sonra, akşam da geçmişlerin kal-

mışlara yapacakları karşı yoklamayı beklerler. Anaların gözleri o akşam yine yaşlı, babaların ağzını bıçak açmaz. Acıları tazelenmiştir. Kendilerinden ayrılıp öte dünyaya gitmiş olan çocuklarının, kardeşlerinin, ana ya da babalarının özlemi tazelenmiştir.

Her hafta cuma gecesi, sevdiklerimizin bizi yoklamalarına sevinirken, bir gececik dam başındaki penceremsi delikte kalıp gitmelerine de üzülüyor insan; hiç gitmesinler istiyor.

Akşam yemeklerinin o gün hep temiz, iyi yiyeceklerden yapılmasına dikkat edilir. Bir lokmacık balmumu bulunarak ateşe atılır. Pencereye gelecek tanıdık ruhu rahatsız etmemek için evde gürültü kesilir. Onun kokudan tiksinerek bir daha gelmemesi olasılığı düşünülerek de yemek yanında soğan, buna benzer şeyler kesinlikle yenmez.

Ölülerimizin koklayarak sevinecekleri balmumunu yaktıktan sonra, o akşam onların yiyeceği yemeği, pişirerek ya da malzeme olarak yoksullara verirler.

Akşam yemeğinden sonra hep geçmiş akraba ve yakınlarımızın erdemleri üzerine konuşulurken gözler de yukarı pencere deliğine dikilir...

Gürültüsüz ve iyiliklerle dolu geçirmeye çalıştığımız cuma gecelerimizin sabahında hoşnutlukla kendi dünyalarına dönen kutsal ruhların isteklerini yerine getirmek bizim en büyük düşüncemizdir.

Onları hoşnut edemezsek, düşümüzde yanımıza gelerek gereksinimlerini bildirirler; yine elimizden geleni yaparız:

Şapkasız görürsek bir şapka, yalınayak görürsek bir ayakkabı, onlara ulaşması için, yoksullara veririz...

Bozuntu

Kış erken bitse de geç bitse de, mayıs girmeyince sebze ekmeye başlanmaz bizim köyde. Baharın çepelliğinde direkleri, yancakları, tekerleri ahırdan sürüyüp kağnıları kurarak evlerin hemen kapıları önündeki "kön"leri (gübre) sebze ekilecek tarlaya taşırlar. Mayıs girer girmez de tarlalara çıkıp, kabak, pancar tohumları gömülmeye başlanır. Birisi ocak yapar, belle, çocuklardan birisi ocağa kön döker. Kadın da arkadan ocakları eker gelir.

Haydi haziranı da geçelim, temmuzda, ağustosta bile Adana dolaylarında yetişen sebzeler bazı yerlerde gözden düşmüşken, bizimkiler daha çiçek açmamış kökenleri sulamak için ark sıyırtmakta, su dövüşü yapmaktadırlar. Ağustos sonuna doğru hıyar çıkar. Ta baharın şehirde hıyar satıldığını da bilen ama midesini bu günlere dek susturanların sabrı tükenir. Artık kimin bahçesinde hıyar erken çıkmışsa geceleri hıyar cülüğü (yavrusu) arayacağız diye çiğneyip yerle yeksan ederler. Derken karpuzlar yumruk gibi olur. Bir uçtan bıçağın önüne gelirler. Mısırlar o ufacık cüsseleriyle püsküllerini dökmeye başlarlar. Hemen her şey daha başlangıcında iken havalara güz rengi vurulmaz mı? Bakarsınız poyraz esmeyi aksatmaz olur. Varsın daha domatesler de kızarmamış olsunlar, ne çıkar. Pencerelerin önünde gerili sırıklar ne güne duruyor. Köküyle köceğiyle getirip onlara asmak zor iş mi? Güz güneşinde kızardıkça –kızarabilirse– alıp soğanla "doğrama" yapmaya doyum olmaz.

Nasıl ki, kızlar da köyde çağına yetmeden gelin oluyorlarsa, işte böyle "olgunlaşma"nın imi timi yokken ortalarda, her şey "hamız, hamız!" diye bağrışırken, bir akşam tellalın sesi gelir: "Yarın avar bozulacaak!" Ötesini onun söylemesine de, köylünün dinlemesine de gerek yok. Daha tellalın sesi kesilirken

kağnılar, eşekler yola düzülmüşlerdir. Hem de bir anda işi bitirmek, ne var ne yok eve taşıyıp kurtulmak amacıyla. O yumruk kadar kelek yavruları, gıvalak* gibi soğanlar, patatesler evlerin önünü, dam başlarını doldurmuşlardır. İki üç gün süren bu "bozuntu"da "öteberiyi çalarlar" diye açık çıplak tarlada yatıp küt küt öksürmeyeni bulamazsın. Çocuklar için bir bayramdır bozuntu günleri. Geceyi tarlada geçirmezler mi? Sanki altın külçesi beklenecekmiş gibi, her koluna bir bekçi tutulan bu avar ekme yerlerini bekleyen bekçilere ev başına ve buğday olarak bir teneke dolusu (on beş kilo) kadar da "hak" verirler ki, elde edilenle karşılaştırınca insanın aklı şaşıyor. Eve getirdiklerinin tümden emmeye yemeye yaramayacağını, yaz altı ay koşturduklarının değil, eve getirirken çektiklerinin bile karşılığı olmayacağını hep bilirler. Bilirler ya, her yıl da böyle olur. İstense havaların izni ölçüsünde bir ay kadar daha bozulmayabilir sebzeler. O vakit hayli gelişme olur. Karpuzlar falan erişir. Gelgelelim muhtarın emri var. Ferman köy muhtarının, mallar bizimdir mi diyek. Muhtarın söylettiği tellala göre yürür köyün işleri. Bir iki karşı ses yükselse bile halk takar mı?

"Osmancık bozuluyor!"

"Çiniyer bozuluyor!"

"Vakıf bozuluyor!"

diye ortalık velveleye verildikten sonra, bostan mı dayanır millete.

Bozuntu biter. Elde avuçta kalan biraz soğan, biraz patatestir. Kabakları dama dizerler ve soğuk alır, çekirdeği fos çıkar yarınca. Çünkü ermemiştir. Anam bir kese çekirdek kavurmuş da bir tane bulup yiyemedim içlisini. Kökenleriyle sırığa asılan domatesler ise kızarmadan çürür. Çünkü hamların hamıdır. Karpuzların, keleklerin, yani şalakların yığını çocuklara bir süre yetip öksürüklerini kabartır. Seçmelerinin karnına dört iğne batırıp turşu küpüne atsalar da oradan çıkarılınca yine yenecek halleri bulunmaz. Lahanalar göbeksiz, pancarlar gövdesiz kalır.

* Gıvalak: Cevizden bile küçük olan deve pisliği.

Artık her türünü hem de iyi bir biçimde yetiştirmek önümüzdeki bahara kalmıştır. Doğaldır ki her yıl başka bahara kalır. Biraz erken ekip sonra da akıntıya kürek çekmeden ağız birliği edip çok geç bozmayı, kendi kendilerinin çalmasından korkmadan sabretmeyi, bu zor işi yapmadan, beklediklerinin hep başka bahara kalacağını söylemek bilmem yarar sağlar mı? Böyle olacağına, hiç ekilmemesine de akıl yatar. O vakit "gösteriş" için, "gelenek" için yaşadığımızı anımsatmazlar mı? Neymiş tüm sorun:

"Allah elden geri koymasın kimseyi. Eller avar görmeye giderken biz evde mi duralım?"

Bu bozuntu anlarında, tarlalarda kalan mısır kazıklarıyla, tefeklerle karnı doyup bayram eden eşekler rahattır; diyeceğim ama, rahat kalmış kalmış da, eşeklere mi kalmış? Üç günlük bozuntu kalabalığında kesmedik kuyruk, kulak koymazlar zavallılarda.

Kerpeten

İlçede öğle ezanı okunurken milletin gözünden sevinç yaşları akıyordu. Muhakkak ki, son günlerde büyük yenilikler oldu. İki gün önce kurulan hoparlör düzeni de bunlardandır. Bu yeni kurulan hoparlör ağı ile okunan ezan her yerinden duyuluyordu ilçenin. Ezan da "Arapça" (eski ezan) olduğuna göre o anda yüzlerde beliren, tüylerimizi ayaklandıran heyecanın yersiz olmadığı anlaşılır.

Ezan okunurken, ister istemez iki yıl önceyi düşündüm. Sanki o günü de bugün yaşıyormuşum gibi ürperdim heyecandan. Yalnız eksiği vardı o günün. Türk'ün sonradan gelen aklı mı desem, gereksinimleri zamansız, sırasız düşünmenin hatası mı desem, belediyenin suçu küçük değildi: Ne olur şu belediye, özellikle çalışkan başkanı elini çabuk tutsaydı da bu güzel hoparlör ağını iki yıl önce yapıvereydi. Bundan öncekiler neyse ne, onlardan böyle bir hizmet beklemezdik. Hoca minareye çıktı mı çıkmadı mı diye dört bir yandan bakmakla vakit ölçmesi neydi halkın. Şimdi kulağına kadar geliyor hocanın sesi... İki yıl önce yapılsa iyi hizmet, belediye için de büyük bir başarı olurdu. Ama ne yapalım. Geç olsun da güç olmasın.

Evet ezanın yeni değiştiği, Türkçe yerine Arapça okunmaya başladığı günü unutamıyorum bir türlü: Altı tane hafız minarenin üst şerefesine çıkmışlar, avazları çıktığı kadar bağırıp sala veriyorlardı. Yön değiştirip, bir ezan bir sala, hep bir ağızdan söylerlerken bu büyük dönüm gününü kutlamak için Ulu Cami Alanı'na toplanan ilçeliler ve bu günün köyde yetersiz kutlanacağına aklı yatıp da törenin iyisine burada katılmak isteyen özel olarak gelmiş köylüler kurbanları sıralamış, bekliyorlardı. Hafızların sesleri heyecanın son kertesine geldiğinde kurbanlara bıçak atıldı. O vakit, hoparlörler de olsaydı törenin tadı daha başka olurdu.

Sabahları da minareden yayılan tatlı sesle uyanılmakta artık. Benim asıl demek istediğim, hoparlör düzeniyle yapılan bir çağrı ve ona bağlı işler:

İkindi üzeri dişçi İsa'nın ilçeye döndüğü, yeniden eski yerinde sayın müşterilerini kabul etmeye başladığı söyleniyordu. Her yandan duyulan ilan, beşer dakika ara ile beş kere yinelendi. Duymayan kalmasın istiyorlardı.

İsa kerpeten tutmasını becerebilen bir hemşerimiz; ama diploması yok. Taki Bey kerpeten tutamayan, bir damla kan görünce bayılan, ama dişçi diplomasına sahip birisi. O halde bu ikisi, yani beceri ile diploma bir araya getirilirse bir helva yapılır. Nicelerinin çenesini göçürerek dünyalarını zehir eden İsa, doğruluğuyla, halka sevgisiyle tanınan Taki Bey'den diplomayı kiraladı, yıllardır kullanıyor. Kapıda, "Diş Doktoru Taki Danacı" yazılı, ama içeride İsa Boztürk çalışır.

Bu geniş çevrede diplomanın aylık kirasının üç yüz lira olduğunu ben söyleyeyim de, varın ötesini siz düşünün kazancın.

Sokakta duyuruyu işitenlerde bir sevinç belirdi ki, görmeyin... Ertesi gün sıra için kapıda birbirlerini kıracakları kesin.

İsa'dan daha usta tanınan, müşterisi de ondan çok olan berber İbrahim de işi o kadar pratiğe götürdü ki, o gün önüne oturan bir köylünün tamam 19 dişini bir çırpıda paklayarak ağzını boşaltıverdi... Baygın halde kaldırdılar adamı.

İsa'nın çoktan beri uyguladığı yararlı bir işi İbrahim de yapmaya başladı:

Efendim adamların hakkı da var, gelenler hep "takım diş" yaptırmak istiyorlar. Böylece gelmiş ve gelecek bütün diş çürüklerini, ileri düşünceleriyle önlemek istiyorlar. Bunun için de ağızlarında ne var ne yok çektiriyorlar İsa'ya. Biraz da kendisi ayartıp çürüğün yanında sağlamları da alıveriyor. Böylece, yaptıklarının her takımından doksan lira koparıyor.

Bunun böyle olduğunu bilir de durur mu İbrahim. "Takım diş 36, çekmek ve yapmak hepsi yetmiş beş lira" diyor. Gel sen ol da ötekine git gayri. Aklına turp suyu sıkarlar adamın...

İsa işini yürüttü, yürütecek de, İbrahim 19 dişi birden alıp adamı ölüme götürdüğü halde "öte git gözüne duman gider"

diyen olmadığına göre, şimdiye kadar olduğu gibi o da yine işini yürütecek demektir. Sait Faik'in dediği gibi; benden hikâyesi...

Hamaylı

"Selamünaleyküm."

"Aleykümselam Ali Ağa! Görmeyeli nasılsın?"

"Üstüne sağlık düzenim yok; kulağasma. Sanki bir avuç köz koymuşlar; ciğerim tutuşuyor. Beri yandan karnımın içi de, buz doldurmuşlar gibi donuyor.

"Öteygün senin Zilfi nineyi getirdiler. Bilin a, bugüne bugün böyle şeylerin doktoru. Hemen tandır yaktırdı. Dedemden kalan koca kazanı oturttular tandırın üstüne. Kazanın silesi dolu sıcak suyun içine oturdum. Göbeğimden aşağı donan yerimi üç dört saat duruttum. Ta su soğuyunca çıktım kazandan. Yeni çıkıverince sudan, bir iyileştim görme. Karnımın etleri yumuşacık oldu. Ama daha donumu bacağıma geçirmeden dişlerim çatırdamaya başladı. Karnım yine donuyor.

"Onlar da bilmişler böyle olacağımı, Cıkcık Sülman'ın ölen atının derisini getirmişler. Öğlenneyin sardılar. Gece yarısanadan durdum derinin içinde. Durdum amma, çektiğimi ben de anlatamam. Bir Allah bilir gayri. Durdukça ciğerimin ateşi arttı. Yangınımı söndürecek bir damla su gözümün önüne geldi gitti de vermediler. Sağ selamet ondan da sıyıldım. Üşüngünnüğüm gitmedi ama iyi uykum geldi. Boynumdan aşağısı, derinin içinde duran yerim gömgök gövermiş. Öylece sokuldum şiltenin içine...

"Bir uyku vermiş Allah, bir uyku vermiş. Ben uyurken, verdiği derdini almamış yoksam. Uyandım ki, derdim olduğu gibi duruyor. Tırnağımın ucu kadar etkilememiş at derisi.

"Efendime söyleyim, baş ağrıttık ya, son çare at fışkısında dedik. Zaten ben bir fayda ummuyordum öteki yaptıklarından. Rahmetli Halil emmimin bir kere karnı ağrıdıydı da, eşşek derisine sardılar, koyun mayısına yatırdılar, göbeğine sarı tavuk

boku çaldılar da, sonunda yine at fışkısı kurtardıydı. Hemen aklıma yer etti: 'Beni at fışkısına gömün' dedim. Zilfi garı şöyle bir baktı gözlerime:

" 'Benim aklımdaki de fışkıya gömmekti' dedi. 'Allah kendi ağzıynan söyletti buna derdini. Allah söyletti kendine. Gayri kurtulur. Benim dilimin ucundayken söylemesinde bir hikmet var; benden çok yaşayacak.'

"Hasılı, aradılar, taradılar. Şeyin ahırında iyi yangın fışkı bulmuşlar, senin Seyfi Hoca'nın. Vardım baktım ki, derde derman uçun yaratılmış imanım. Dumanı burcu burcu tütüyor... Önceki gün akşamdan da gömüldüm orada yattım.

"Gelgelelim yeğenim, ellerin derdini bıçak gibi kesen fışkı, benim derde 'ayağını topla' bile demedi. O da beribenzer bir fışkı olsa hiç gönlüm kalmaz. Nasıl ya, Sultan Sülman'ın hamamı gibi; tütüyor... Akşam fışkıdan çıktıktangilli yattım; sabahadan zor geldim kendime.

"Yavan çorba pişirmişler. İçine ekmek doğradım onu içiyordum sıcak sıcak: Bizim küldöken akıl etti, Fatik Ninen, 'Herif' dedi, 'Kalk şurdan ağır ağır Seyfi Hoca'ya var. Anlat halini. Böyle böyle ettim savuşturamadım, de. Bir kitap neyim açtır bakalım.'

"Demin kalkıp gittim. Varır varmaz durumumu ağnadı hoca.

" 'Hay gafa' dedi. 'Kitaba ne gerek var. Kitaptan okuyacağımı yüzünden okudum: Düşmüşler peşine bir kere. Peşinde iki şeytan var. Çoban gibi güdüyorlar seni. Bunları arkandan ayırıp azıtmadıktangilli fışkıya değil, boka gömülsen fayda etmez. Hamaylı takınacaksın, hamaylı!'

"Şu melmekette üstüme çoban yok sanırdım. Amma beņ köyün davarını güderken, şeytan da beni güdermiş bakın. O benden baskın geldi. El mi yaman bey mi yaman?

"Şimdi benim hamaylıyı hazırlıyor hoca. Ne yapayım; boynuzlu koçu gözden çıkardım... Ama yeğenim, o hazırlayanadan ölecek değilim ya bu derdin elinden: Geçen yıllarda sizin çocuğun boynunda boncuklu bir hamaylı görür dururdum. Anana söyle de şunu versin, beş on gün takınayım benimki yazılanadan. Çok sevap kazanırsın. Allah sizi darda koymaz..."

Ali Ağa'yı dinledikten sonra, onun, rahmetli Halil emmisini hatırladığı gibi, ben de rahmetli komşu Ahmet Ağa'yı düşündüm.

Ahmet Ağa, Ali Ağa çeşidinden hasta değildi. Ne karnına buz, ne ciğerine köz düşmüştü. O, doğrudan doğruya "delirmişti." Eline taş alarak sokaktan gelip geçenleri kovalıyor, evindekilere kan kusturuyordu. Avluda, sokakta gözüne ilişen tavuk pisliklerini toplayıp yiyor, kimse elinden alamıyordu.

Onun da karısı, çocukları Molla'ya koşmuşlardı. Molla, geçici olarak bir muska vermiş "iyileştirecek olan hamaylı!" diyerek yazmaya koyulmuştu.

Mevsim ilkbahardı. Gerçi hamaylı bittiği vakit ücretini, armağanını fazlasıyla alır Molla. Ama şimdi iş güç vakti. Hamaylının ne vakit biteceği belli değil. Molla senin hatırını sayıp köşeye oturur da, sen saymaz mısın onun hatırını?

Çağırdı bir gün Ahmet Ağa'nın oğlunu.

"Oğlum! Bak, ben sizin için bağlandım kaldım. Cümle âlem yazının yüzüne çıktı öteberisini ekiyor. Yarın güz gelince biz el eline mi bakalım? Sizin evi öteki çocuklar çevirir. Sen karını yanına al da bizim 'Bozyer'i bir ekiverin..." Bozyer ekildi.

"Kutayı ekiverin!" Orası da ekildi.

"Arpaları sulayın!" Sulandı.

"Bostanı çapalayın!" Çapalandı.

"Burçağı yolun..." Yolundu.

"Ekin yazıda kaldı!" Derlendi.

"Oğlum, sapı mal yedi!" Dövüldü.

"El sebzeleri bozdu!" Onunki de bozuldu.

Aradan beş ay geçtiği halde, "Peki, bizim hamaylı ne oldu?" diye soramadılar. Molla fırsat vermedi ki sormalarına.

"Ha bitti, ha bitiyor. Şöyle kitap karıştırmak gerek, falan kitaba bakmak gerek" diye diye eylülü getirdi. Getirdi ama Molla'nın her işi bitip, şusu busu evine getirildiği günlerde Ahmet Ağa'nın işi de bitti; hamaylının gününü göremeden "bıktım, usandım beklemekten" dercesine çekti gitti Taşlıköy'e.

Hani hocanın birisi de eskiden, günlerce uğraşmış da, ancak hastası can verirken yetiştirmiş muskayı. Ücretinden kurtulmak için hemen geri döndürmüşler.

Götüren çocuk, "Hoca emmi al muskanı, dedem öldü" demiş.

Bunların hamaylısı ölürken de yetişemedi. "Yazıda yabanda bıraktığımız emeğimiz neyse, 'hamaylıyı almayın hiç değilse, ücretten kurtulun' demeye de Molla'nın dili varmadı. Mollam hem ücretini aldı, hem de hamaylıyı verdi" diyorlardı...

Öğüdü kulaklarda:

"Asın oğlum duvarın yukarısına. Ne olur ne olmaz. Sizler de onun belinden indiniz... O yaşa gelince öyle olmayacağınızı kim bilir? Asın da Allah sizi korusun..."

Bulutun Üstündeki

Ekinlerin çiçek açma vakti geldi. Ama tarlalar bomboş duruyor. Ekinler, keseklerin arasından sürüp çıkamadılar. Hıdrellezin üstünden on gün geçti. Şimdiye kadar toprağı örtmeliydi ekin. Yel estikçe dalgalanmalı, yüzlerimizi güldürmeliydi. Ama nerde! Bitmeye başlayan ekinlerle birlikte umutlarımız da gazel olup içimize yığıldı.

"Kırk dereden su gelir; bir değirmen döndürür" deyişindeki gibi, köşede bucakta yapılan ağıtlı fısıltıların birleşmesinden yine bir düşünce çıktı ortaya: Yağmur yakarısına çıkmak. Yağmur yağmadığı ya da geciktiği yıllarda hep böyle yapılmıyor mu?

Hemen başlamışlar işe. Bir baktım Seyfi Hoca'nın kapısındaki meydancıkta toplanan çocukların çığlığı göğe çıkıyordu.

"Gostalı'nın Cıbır'ı Yağmur Gelini yapıyorlar lan!... Gidin bakın isterseniz. Talaşların ahırında giydiriyorlar!..."

Talaşların ahırı, köyün ortasındaki "Develik Meydanı"ndadır. Düşünce oradaki yığınakta kesinleşmiş, hemencecik de ilk adım atılıyor demek.

Az sonra, Yağmur Gelini köyün içini dolaşmaya başladı. Kayaaltı mahallesinden başlayarak, köyde yazıya yabana gitmedik kim kalmışsa birikip sokak sokak, ev ev dolaştılar. Aslında erkek olup, bir kocakarının eski püsküllerini giymiş olan Gelin yularından tutulup götürüldüğü her evin kapısında durup içeriye bağırıyordu. Başına geçirdiği çuvalın içinde değneği sımsıkı tutuyor, değneğin öteki ucuna bir ip bağlayarak çeken Çarkçı Veli de (önder) bir uçtan ilahi söylüyordu. Yürürken yanık yanık, ölgün ölgün söylenip gelen ilahi, kapılarda durulduğu vakit daha hızlı söyleniyordu. Söyleyenler kendi kendilerine mest oluyorlar, dam başlarına çıkıp bakışan, kapısında durulup da bağırılınca dışarı çıkan kadınların gözlerinden tane tane yaş

düşüyordu. Ağızlarında sarılı yemenilerin ucunu çözüp gözlerini siliyorlardı. Veysel Karani'nin, Abdülkadir Geylani'nin, Yunus'un ilahilerinin yanında, daha birçok ağlatıcı, uyaklı ikiliklerden başka, böyle gezmelere özgü tekerlemeyi de araya karıştırıyorlardı:

Yağmur Gelini mal ister
Bulgur ister yağ ister
Tavuklu kurban ister
Göbekli harman ister.

Kadınlar tekerlemeyi de dinledikten sonra, evde ne bulurlarsa eteklerine doldurup getiriyorlardı. Yalınayak dolaşmakta olan Yağmur Gelini'nin ayaklarına birer ikişer testi su dökmeyi de kimse unutmuyordu. Ellerindeki taslarla birbirlerine su çımkırtıp duran çocukların da yenleri, paçaları ıslaktı. Bu da yararlı bir yönüydü işin. Salt Gelin'in ayağına serpmek elbette yetmez.

Kalabalık, geceleyin evlere güvey götürdüklerine benzer bir biçimde, elleri yukarıda, "amin!" diye diye yürüyerek Seyfi Hoca'nın kapısında durdu. Burada, fasulye, mercimek gibi çiğ kuruları, torbalarla evin dip bucağına yerleştirdiler. Altı tavuk vardı toplanan. Onları da ayaklarından birbirine çöterek "danalık"a bıraktılar. Tırnak kadar parçaların birikmesiyle boğazına kadar dolan bir karış boyundaki yağ çömleğini alarak, ocağın üstündeki ağaç kazığa astı hocanın karısı.

Akşama doğru ortalık bulanmış, gökyüzünde bulutlar küme küme uçuşuyorlar, geçiş yapıyorlardı. Başlamak başarmanın yarısıdır, dedikleri doğru olmalı. Herkesin yüzünde sevinç okunuyordu. Ne kaldı şurada, görünen bulutlar kapkara işte. Yaradan'ın "boşanın!" diye vereceği buyruğu bekliyorlar... Irmaktan su doldurmaya giden kadınlar daha kıvrak yürüyor, günlerdir eli böğründe düşünen delikanlılar, sevinçlerinden taş atma yarışı yapıyorlardı. Taş yarışı yapanların çevresinde, birbirinin eline vurup kaçarak "yağlama-börekleme" oynuyordu çocuklar.

Bunlar, yani kadınların hareketli yürümeleri, delikanlıların taş atışması, çocukların börekleme oynaması, ancak düğünler-

de, hem de zenginlerin düğünlerinde yapılan şeylerdir. İşte bu da bir düğünün başlangıcıydı. Yağmur Gelini'nin ayakları uğurlu çıkıverirse, yağmur olur, düğün olur.

Allah'ın karşısına eksiksiz, kusursuz çıkabilmek için, evlerde, odalarda, duvar diplerinde büyük bir hazırlık yapılıyordu: Avlulardan, döve döve çamaşır temizleyen tokaç sesleri geliyor, bir uçtan analar "Yarın yağmur yakarısı var. Allah dedemiz seni temiz görsün de yağmur versin. Soframız ekmeksiz kalmasın akıllım!" diyerek yavrularını çimdiriyorlardı, duvarların iç yanında. Köyün başlıca yığınak yeri olan Karaca'nın damında, Kel Hacı'nın odası önünde paslı, kör makasları kımçıta kımçıta millet birbirinin saçını kesiyordu. Çocukların bıngıldakları usturayla yuvarlak bir biçimde kazınıyordu.

Sırtının çamaşırları yıkananlar, sabaha karşı kuruyacak olan çamaşırlarını giymeden, nasıl olsa bir de sabunlanacaklar; temiz temiz yağmur yakarısına katılacaklar. Ama, sabah olmadan yapılacak daha çok iş var. O işleri düzenlemek için köyün ileri gelenleri, akşam öğününden sonra hocanın odasına toplandılar.

Kedi Salim'i kaldırarak, Honnuk Dede'yi, Göde Mevlüt'ü çağırmaya yolladılar. Çağrılanlar askerlikte aşçılık yapmış olup her düğünde pilav pişiren aşçılarıydı köyün. Yarınki yakarının "Çukurargaç" Tepesi'nde yapılmasına; pilavı, yahniyi de bu iki kişinin pişirmesine karar verildi. Odada hazır bulunan Seyfi ve Kalemci Hoca'dan başka, Bektaş Hoca'yla Ali Kirve'yi çağırtıp getirdiler. Çamaşırları yıkandığı için yatağa sokulmuş olan iki hoca, tandırın başına serilen koca koca çulları örtünüp gelmişlerdi. Önce ocağı yaktılar ve başına oturdular. "Hah! Şöyle olsun be!" dediler. "Ateş insanın keyfini getiriyor."

Sıra hocaların iş bölümüne geldi. Dört hoca, ikişerden sekiz muskayı hemen yazacaklardı.

Seyfi Hoca, "Bildiğiniz gibi, şimdi ikişer muska yazacağız. Bunların birisi yağmur yağsın ve yalnız bizim sınırdan içeri yağsın diye. İkincisi de, dolu yağmasın, yağarsa bile bizim köyün sınırı dışına yağsın diye. Yazdığımız muskaları birbirine karıştırmayalım. Yağmur için olanları ak çaputa, dolu için olanları kara çaputa sarın!"

Hemen işe girişeceklerdi. Ama sağa sola bakındılar, kâğıt kalem yoktu. "Eşeğin büyüğünü ahırda unutmuşuz" dediler. İki çocuk kaldırdılar. Topal Murat'ın dükkânından kâğıt aldırdılar, kooperatif muhasibinin evi bizimkinden yakındı, oradan da mürekkep hokkası getirttik. Hokkadaki mürekkebi, ocağın üstünde toz içine gömülmüş olan ağzı kulpu kırık kahve fincanlarına böldüler. Kapının ardına dayalı duran, dağ otundan bağlanmış süpürgeden de birer çöp koparark, muskaları yazmaya başladılar. Odada bulunanlar cıgaralarını yakmışlar, kendilerine göre konuşmaya başlamışlardı. Öteki üç hoca muska yazarken, sapı, yağdalı bir iplikle camına bağlı gözlüğünü takan Seyfi Hoca, her birine bir şeyler fısıldadı. Sonra, "Siz yazadurun hele" dedi.

Bizlere dönerek, "Kalkıp birkaçınız Çekirge'nin Mehmet'i, Hasan Çavuş'un oğlunu, Çapaklı Cemal'i, bir de İsli Bayram'ı çağırın gelin" dedi.

Çocukların dördü fırladılar. Hangisinin kimi çağıracağını bile, kapıdan çıkınca kararlaştırmışlardır.

Muskaların yazılması uzun sürdü. Bu arada odaya girip çıkanlar havanın iyice karardığını, yağmur yeli esmeye başladığını söylüyorlardı. Aşağıda yapılan hazırlığın karşılığı, yukarıda da yapılıyordu... (*Gelişine gidişim - Tarhana aşına bulgur aşım - Gelirsen bir ayak - Varırım iki ayak.*) Allah'ın rahmeti boldur. Bir ayak gelen kullarına, iki ayak birden gitmeyi kuruyordu. Yarın kuşluk, kurbanların kanı toprağa akarken, ola ki, yağmur da boşanmaya başlayacak, pilavı yemeye fırsat vermeden, yakarıcıları eve kaçıracaktır.

Çocukların çağırmaya gittiği adamlar, gözlerini ovalayarak gelip oturdular. Çarıklarını bile bağlamamışlar ivmekten, sırımları sürünüyor. Yakalarını filan iliklememişler uyku sersemliğiyle.

Onların da aklından geçirdikleri gibi, muska gömdürmek için çağırdığını kendilerine söyledi hoca.

Gece vakti kimse görmeden gidip köy sınırına muska gömmek, çok cesaret isteyen bir iştir. Herkes cesaretli ise de, bunlar üstün cesaretli sayılırlar.

Kel Hacı'nın karısının sandığından ak ve kara çaput bulduruп muskaları sardı hocalar...

Odada bulunanlardan başka kimseye duyurmadan, kimseye görünmeden, hatta bu yüzden yanlarına bir arkadaş bile almadan, gecenin altında tek başlarına muska gömmeye gidecek olanlar, çarıklarını çoraplarını düzenlediler. Çarığı çitili olanlar, yeni çarıklarla değiştirdiler. İkisi palto, ikisi de birer çul alarak kayırlıklarını* düzdüler. Yazıya yabana çıkanın işini kimse bilmez. Bunun için, birer silah almaları iyi olacaktı. İki tek tüfek bulundu ama, atılıp atılmayacağı belirsiz bu tüfekleri almamak daha iyi, dediler. Fener almalarını düşündük. O da sökmedi. Önce, köyde arabacıların kullandığı fenerlerin ele alınacak halleri kalmadığını hep biliyoruz. Sonra da "mademki sessiz sedasız olacak bu iş, o halde cinlerin bile haberi olmamalı diye" düşünülerek, "en iyisi karanlıkta gitmek" dendi.

Fırladılar.

"Bırakın canım" dediler. "Keşke yağmur yağsa da üleşimizi yere serse. Çoluk çocuk kurtulsun açlıktan. Silah, fener, falan gerekli değil bize. Şu düşündüğünüz şeylere bakın."

Her birinin cebinde ak-kara ikişer muska olduğu halde, kafalarına birer şal sararak yola çıkıp karanlığa karıştılar. Dördü dört ayrı yöne gidecek, muskaları yedişer adım arayla sınıra gömeceklerdi.

Sabah erkenden, Çukurargaç Tepesi'nde kazanlar kuruldu. Tezeğin dumanı bulutlara merhaba der gibi, büküle büküle yükselmeye başladı. Selamdan anlayan bulutlar birbirine karışıyorlardı. Belki de boşanmak için kurbanın kesilmesini bekliyorlardı. Akşamdan beri bir dağılıp bir toparlanarak kırk havaya döndüler. Sıyrılıp gitmediklerine göre, çala çala bir yağmur havası çıkaracakları umuluyor.

Kucaklarda tezekler, ekmekler, kaplar, kaşıklar... kiminin sırtında su testisi. Köylü tepeye çekilmeye başladı. "Kişdan kızım, Kişdan - Ananı koydun işten güçten - Babanı da koydun avdan kuştan" diye, tembelliğine tekerleme düzülen Kişdan Kız bile işe katıldı. Hocanın evine toplananları selelere doldurmuşlar, Edi'nin kızıyla, tepeye götürdüler.

* Kayırlık: Yağmurlu havada şemsiye yerine kullanılan çulun adı.

Köyün arka yanında "Kırk Dere" denilen, gerçekten kırk dereli bir yer var. Bu derelerin hepsinden birer taş toplanmıştı dünden; onlar da hazır duruyordu.

Aptesimizi, köyden çıkarken ırmağın kıyısında almıştık. Hemen yakarıya başlamak gerek. Hocaların her biri taşları okuyuverdiler. (Çok şükür hocadan yana zenginiz.) Okunan taşları torbaya doldurarak, ırmağa götürdü birisi. Torbanın ipini ağır bir taşa bağlayacak, salıverecek suyun içine....

Yönümüz kıbleye doğru, diz çöktük. (Yaşlıların gözünden damla damla yaş düşmeye başladı.) Yarım saat kadar Kuran'dan parçalar okundu. Hocalar, yoruldukça okuma sırasını değiştirdiler. Yanık yanık meleterek Allah'ı acındırıp da tezce yağmur vermesini sağlamak için oraya getirilmiş koyun ve kuzu sürülerinden yükselen sesler ağlatırdı insanı.

Sonunu, "Ya Rabbi! Eli bağrında kilitli; gözleri yaşlı zavallı kullarına, bizlere, gökten rahmetini gönder. Esirgeme rahmetini ya Gani!" diye, sanırım herkesin anlaması için Türkçe bir yalvarışla bitirdik. "Amin!" çekerek ellerimizi yüzlerimize götürürken, gözlerimiz yorgun yorgun bulutlara bakıyordu.

Sakalı en uzun Hacı Kabış'tan başlayarak, altı tane sakallı, tavukları Kâbe yönüne yatırdılar. Bir salavattan sonra çaldılar bıçağı.

Kazanlarda sular fokur fokur kaynamakta olduğundan, tavukların temizlenip bulgura karışması etli pilav olarak sofralara dağıtılması pek uzun sürmedi. Yakarının üstüne şöyle dereden tepeden konuşalım derken; kaşla göz arasında oluverdi.

Yemekte, kadınlar bir ayrı, erkekler bir ayrı oturdu, sofralara. Çocuklar "pilav!" diye zırıl zırıl bağırdıkça, "Susun! Başka gün sanmayın bu günü!" diyor analar; ardından da yumruğu indiriyorlar, ağlayan çocukların sırtlarına.

Bilimle uğraşan biri söylemişti:

"Topluluğun olduğu yerlerde havanın elektriklenme durumu değişir. Bulutlar oraya hücum eder. İnsan ağaç, bina vb toplulukları, bazan yağmur yağmasına neden olabilir. Bilim bir dereceye kadar kabul eder bunu..."

Bilim adamının dediğini anımsadım şimdi. Doğru mu yanlış mı bilmem onun dedikleri. Ama kendisine hak vermem gereke-

cek. İşte bulutlar üstümüze yığıldı. Biliyorum, yalnız ona hak vermek doğru olmaz. Bunda, yaptığımız yakarının etkisi, en az şu kalabalığımızın etkisi kadardır, diyelim de, kendimizi avutuyoruz madem, tam avutalım.

"Bakın, dua biter bitmez mübarek damlamaya başladı" diyen hocalar da haklı olsun varsın...

İsli tahta kaşıklar elden ele dolaşmaya yeni başlamıştı. Ben de hocaların bulunduğu sofradaydım. On kişiydik ama, beş kaşık bile düşmemiş soframıza. Kaşık da mı kalmadı şu köyde diye düşündüm. Üç kişi bir kaşığı değişiyorduk. Öteki sofralarda bu kadar da yoktu... Hocaların sofrasını kayırmışlar. Ben de aynı tepsiden yedim ama, yine söyleyeceğim: Honnuk Dede galiba pilavın etini hepten seçip bizim tepsiye koymuş... Bir yandan da o da haklı; çünkü duayı yapanlar, yağmurun yağmasına sebep olacaklar hocalarımızdır. Bu kadar şeyi düşünmese, herkes "görgüsüz" der kendisine. Çoluğun çocuğun nesine yetmiyor bir dürüm.

Bunlara çoktan razıydık. Güle oynaya olmasa bile, bir umutla yiyorduk pilavımızı. Gelgelelim ağzımızın tadı bozuldu:

Çakıl torbasını ırmağın kıyısına götüren, bağırarak koşuyordu bize doğru. Kaşıklar ellerimizden düştü. Ayaklandık, gelene doğru. İlk anda "aman" dediğini duyduk. Sonraki sözcükleri işitilmiyordu. Korktuğumuz da başımıza geldi ya!...

Söylediği şuydu:

"Amanın durmayın! Çakıl torbasını su götürdü!"

Bu adam, bağı kopan torbayı tutup yeniden bağlayabilirdi. Ama kazın ayağı öyle değil. İpin kopup, torbanın yerinden oynaması demek, dua yanlış etki yaptı, bunun için de yağmur yerine dolu yağacak demektir. Böyle inanmışız; neme gerek. Gerçi duanın yanlış etki yapması olasılığı düşünülerek, sınıra muskalar geceden gömüldü. İşimizi sağlam kazığa bağladıktan sonra dua etmeye çıktık. Ama muskalar yerlerinde dururken, bir yandan da yeniden yakarmak gerek...

Bu kötü haber geldikten sonra, kimsenin ağzını bıçak açmaz oldu. Çoluk çocuk ağlıyor ama, akılları erse onlar da çoktan susarlardı.

Yeniden toplandık. Kıbleye dönüp bir daha yalvardık. Bu kez çok acıklı etti duayı hoca. Taşı bile acındırır yani.

"Ya Rabbi! Şu sabi çocukların, şu günahsızların olsun yüzüne bak!... Ey yüce Yaradan! Onların yüzünü senden başka kimse güldüremez! Şu meleşen dilsiz ağızsız kuzuları sen yarattın, onlara acı!"

"Amin!"

Nazlı nazlı başlayan serpinti kesildi üstümüzden. Bulutlar dolanıp duruyordu. Karşımızda duran Kötü Yayla kapkaranlık olmuştu. Her vakit orası kapkaranlık oluyor; bakıyorsun yağıyor oraya. Yine mi oraya yağacaktı acaba? Bize yine, yağmurun kendi değil de yeli mi gelecekti? Herhalde öyle olacak. İşte! Şu esip duran yağmur yelidir. Arkasından da yağmurun gelip gelmeyeceği belirsiz...

Her ne ise, dirliğimiz bozuldu. Kafamız yeniden karıştı. Umudumuz incindi... Pilavın da tadı kaçtı. Köyden yana yürüyüş başladı. Kimisi bir yufkaya pilav sarıp dürümü yiyerek yürüyor, kimisi tabağı eline almış, ivedi ivedi ayakta atıştırıyor. Yürüyemeyen küçük çocukları sırtlayan ağzı yüzü sarılı kadınlar, yol bel demeden tarladan tırmandan yürüyorlar.

Akşamüstü, Kötü Yayla apak görünüyordu; dolu yağmıştı. Dolunun ucu, bizim köyün sınırındaki Gâvur Yeri'ne dek uzanmıştı. Oraya gömülen muskayı hangi hocanın yazdığını merak etmeye başladı komşular. Sonunda, Kalemci'nin yazdığı anlaşıldı.

Deli Kazım, "Ötekilerinki yağmur yağdırmadıysa, dolu da yağdırmadı. Bu kendine hayrı olmayan deyüsün muskası batırdı Gâvur Yeri'ni. Cünüp herif! Bundan sonra sana muska yazdırırsam, üçten dokuza şart olsun!..." dedi.

Yağır eşeğini bulamayan Caynal'ı bile yolundan çevirdiler de Kalemci'ye salmadılar, "Git Apsarılı Mehmet Hoca'ya, bağlat kurtların ağzını da eşeğini yemesinler. Bizim hocalar kendi ağızlarını bile bağlayamıyorlar" diyerek.

Zebani Sorunu

Ahırın kazıklarında is pas içinde asılı duran tunçtan yapılmış "hatap" çanlarla, tenekeden dövme "taka" ve "tıkırdak"ların seyrek de olsa günleri doğuyor bazan: Ay tutuluyor, güneş tutuluyor.

Eskisi küllüğe atılan nice tenekeyle davulla birlikte, tutulan Ay'ın, Güneş'in kurtulmasına yardım etmiştir bu çanlar.

Çoğunlukla evlerde kül taşımak, toprak taşımak için nasıl eski gaz tenekelerinden delik deşik de olsa birkaç tane varsa, en az tenekeler kadar işe yarayan kara gün dostu çanlardan da eski püskü bir iki tane vardır. Varlığından haberimiz olmasa bile, gerektiğinde "zebaniler Güneş'in, Ay'ın önünü sarınca" gaz çırasını yakarak, samanlığın, ahırın kazıklarında asılı duran bin bir çeşit ıvır zıvırın arasından hemen çanlar da bulunur.

"Kara gün dostu" dedim. Öyle ya. Yaşamın ne tadı varsa Güneş yüzündendir. Ay da gecelerin ışığı. Cehennemdeki işleriyle Müslümanları cendereye koydukları yetmiyormuş gibi, ara sıra da kol kola çıkıp Ay'ın önüne gerilerek "Bakın Ay'ınızın ışığını körlettik, önünü bağladık. Siz ne kadar güçsüzsünüz, bize bir şey yapamıyorsunuz" derecesine gökyüzünde zebanilerin bizimle alay ettiklerini görür gibiyiz. Ay yoksulların lambasıdır. Onun tutulması lambanın da sönmesi demektir.

Ortalığın karardığını, Ay'ın tutulduğunu gören köylülerin yüreğine hançer saplanmıştır sanki. Aydede besbelli kurtarılması için yalvarıyor. Ay'ın tutulduğunu bir kişi gördü mü, ya teneke çalacaktır, ya çan çalacaktır, nasıl olsa. Artık birdenbire köyün içine yayılır, Ay'ın tutulduğu haberi. O gece sabaha kadar uyku tünek yoktur. Çoluk çocuk sokağa fırlamıştır. Kocakarılar sırtlarına birer çul alıp, duvar diplerine çökmüş, zebaniler hakkında eskiden beri duyageldiklerini anlatmaya başlamışlar-

dır. Küçük, büyük hemen herkesin elinde ses çıkaran bir nesne. Köy bekçileri davula sarılmıştır. Vur ha vur! Çocukların, gençlerin elinde teneke parçalarıyla birer değnek, döv babam döv. Bir bölümünün elinde çanlar, kolları yoruldukça birbirlerine vererek nasıl sallarlar görseniz. Eli boş kalanlar hiç değilse bir tencere ya da tava alıp çalar. Sokaklardan yükselen teneke, çan sesleri bir zaman sonra köyün meydan yerlerinde toplanır: Develik'in başında, Karaca'nın damının ardında.

Bunca çırpınmadan sonra, zebaniler korkup da Ay'ı serbest bırakmamışlarsa, tabancası olanlar, artık dayanamaz, "tak tak!..." dayanırlar, zebanilere doğru. En sonunda dam başlarına kışın keçilerin yemesi için yığılan dikenlerden kucak kucak yakılarak alevle korkutmaya başlanır. Diken yakmanın bir yararı da gecenin altında üşüyenlerin ısınmasına yaramasıdır. Yükselen alevlerin çevresinde tenekelerin dövülüşü daha makamla yapılır. Karşı köylerden yükselen sesler duyulmazsa da alevler görülür.

Zebaniler inat ettiği sürece gürültü fazlalaşır. Zebanilerin ne kıçı başı kalır, ne çoluk çocukları. Tıpkı tabancanın kurşunu gibi yakası açılmadık küfürler de onların bulunduğu yere sıkılır. Aklı eren gün görmüş köylülerimiz odalara girerek ya da meydan yerinde saf saf durup namaz kılarlar. Caminin damında durmadan sala verilirken her köşeden bir ezan sesi gelir.

Çocukluğumda karınca kararınca benim de aydedenin kurtarılmasına yardımım dokundu. Kaç kere gürültüyle uykudan uyanıp "Ay'ı tutmuşlar" diye işitmişsem, gömleğimi takar takmaz ahırın, Kel Haticelerin bitişiğindeki kapı yerine koşup oradaki kazıktan koca "taka" çanını aldığım gibi fırlardım kalabalığın içine. Sayısını bilmem, Ay tutulmasına tanık olduğum böyle gecelerde hep bu çanı çalmışımdır.

Nasıl unuturum? Çocukluğumda bir gün çok geç haberim oldu. Şimdi Baklacı İzzet'e geçmiş bulunan ahırın sekisinde dedemin yanında yatardım. Takırtılardan uyanınca çıktım ki, aydede masumca bekliyor. Gündüzki oyun arkadaşlarım o yana bu yana koşuşup ellerindeki tenekelerini, çanlarını çalıp duruyorlar. "Taka"mı alıp çıkınca, önüme Çapaklı Cemal'le Gıcı Bayram çıktılar. Bir koşu Hacı Çavuş'un duvarının dibinden ge-

çerek, İdalı'nın kapısı önünde yaktıkları ateşin başına gidecektik. Kalabalığın önünden geçerken Sarı Ahmet yetişip bir onlara bir bana tokat sallamaz mı? Ne oluyor derken, baktım ki millet namaz kılıyor duvarın dibinde. Meğersem saatlerdir kurtaramamışlar Ay'ı. Arkamızdan itelerken Sarı Ahmet, "Şunlara bakın! Nereye basıp, nerden geçtiklerini bilmiyorlar. Şunlar zebani korkutacaklar da Ay'ı kurtaracağız, ohooo!" demişti.

1952'nin 25 Şubat'ında kuşluk vakti, Güneş'in tutulması da bizlere heyecanlı birkaç saat geçirtti. Güneş'in tutulacağını daha önce dersliklerindeki takvimlerden okuyan çocuklar zaten merak içinde idiler. Soluk almaya çıkınca cam kırıklarını islendirerek öğrenciler kümeler halinde Güneş'e bakıyor. Öğretmenler de konuyu pekiştirmek için fırsat öğretimi yapıyorlardı. O ana kadar durumdan haberli olmayan köy halkı arasında birdenbire yayıldı Güneş'in tutulduğu.

Köylü evlerden, odalardan boşanıp ellerini gözlerinin üstüne götürerek Güneş'e daha iyi bakmaya uğraşırken, isli camdan bakmak yöntemi merakla okuldan köy içerisine yayıldı. Bu arada teneke sesleri de gelmeye başladı. Dersliklere girdik. Yine bu konu üzerinde duruyoruz. Ama dışarıdan gelen sesler içerde durdurtmadı bizi. Öğle paydosu yaptık. Eve gidiyoruz. Sokak arasından Pane'nin karısının sesi geliyordu: "Aman bizim Zühre dünya batacak deyi deminden beri ağlar, evden çıkaramadım avradı. Gözleri şişmiş, kıpkırmızı." Çoban Ali, Dondurmacı'nın kapısının önüne oturmuş, sekiz-on kadına işin içyüzünü (yaşlı, görmüş geçirmiş biri olarak zaman zaman edindiği bilgiye göre) anlatıyordu. "Çığırsak çabalasak da yol vermezler Güneş'e. Bi kere el ele tutuşup sarmaya aldılar. Şinci gurban isterler Müslüman'dan, gurban" diyor, biraz da âhir zaman payı ekliyor...

Yukarı doğru bakınca, en büyük kalabalık Develik'in başında görünüyordu. Tutulma üç saat kadar sürdükten sonra, Güneş baba usul usul sıyrılıp kurtulmaya yüz tuttu. Evden okula gidiyordum. Güneş'in kurtulmaya başlaması üzerine zaferi kazandıklarını coşkularıyla belli eden, tenekeleri kırıp geçiren çocukların yanına Kâkülsüz'ün ortanca oğlu yaklaştı. Belinden paslı bir toplu tabanca çıkararak havaya tuttu:

"Çekilin lan" dedi. "Sabahtan beri takır tukur, kafa beyin koymadınız şişirdiniz!... Tenekeden zebani mi korkar... Haydi kuzum karadağlı, şu sülalesini si.....min zebanilerinin defterini dür..."

Boşalttı.

Kurban Üstüne

Akşam yemeğinden sonra Çıtakların Kemal geldi mektup yazdırmaya. Mektubunu yazdık, konuşuyorduk. Bir çocuk geldi ağlayarak. "Ali emmim ölüyor..." dedi. Koştuk, Kör Ali'nin evine.

Karnı davul gibi şişmiş, yatağa yatırmışlar. İki kişi sırtından dayanıyor, ikisi karnına basıyor (patlamasın diye). Evin orta yerine tezekleri çatıp ateşlemişler. Hastanın altına koymaya toprak ısıtıyorlar. Sönük gaz çırasının olanca ışığını da bastıran tezek dumanlarının arasında insanlar hayal meyal görünüyorlar; yele yele ordan oraya koşup hasta için bir iş yapıyordu her biri...

Varıp ben de karnına bastırdım elimi. Baktım ki, apandisit yerine basınca bağırtısı artıyor. Toprak ısıtmanın, başına oturup ağlaşmanın sırası değildi. Yanında ağlaşan yakınlarına söyledim; hemen doktora götürülse iyi olacaktı. Ama götürme işine kimse yanaşmıyordu.

Hastanın kendisine yalvardım.

"İki gözüm" dedi, "ben seni çok severim. Şu halimde düşmanım da razı olmaz benim yataktan çıkıp araba üstünde ölmeme. Kimse kıpırdatmasın beni yerimden."

Komşuları, hısımları, "Bırak efendi, cahil cahil laf etme. Şu durumda doktora mı gidilir? Sonra, bağırsak düğümlenmesine ne yapacak doktor? Şimdi Kömüğün Koca Avrat gelip bir ip düğümleyip çözdü mü bir şeyi kalmaz onun..." diyorlardı.

Oğlu ise bana sövüyordu. Onlara karşı içimde bir "aht" varmış da, bu fırsatta çıkaracakmışım. Ne karışırmışım elin hastasına, sağına!

Geceleyin elin evinde bok aranmaz, eksiği, gediği, saklısı, gizlisi olurmuş. Zıbarıp yatmalıymışım...

Kirasını cebimden vererek araba bulup yollamayı ortaya atınca ise kıyamet koptu. Arabayı koşup gelmesini yalvardıklarımın hep kinli bakışlarıyla karşı karşıya geldim. Onları kendi hallerine, hastalarıyla baş başa bırakmamakla kötülük ediyordum onlara.

"Biz hastamızı kendimiz iyi ederiz. Paran çoksa, boka ver de ye" dediler.

Fakat gönlüm izin vermedi o durumda eve dönmeme. Onların bu zehir gibi sözlerini her vakit bal yerine almışımdır. Yine direndim onlara karşın. Tam beş saatlik cenkleşmeden sonra, şafağa karşı zaferi kazandım... Hastanın doktora götürülmesine razı ettim oradakileri.

Araba geldi; yükledik hastayı. Öğleye yakın hastanenin kapısına dayanmışlar. Köylerde doktora giden her ağır hasta için söylediklerini söylediler gelince:

"Varır varmaz bıçağı karnına attı doktor. Beş dakika sonra gelseydiniz kurtulmazdı, dedi."

Sandığım gibi apandisitmiş. On gün yattı, çıktı, geldi. Ne yazık ki, felek yâr olmadı, kızının dağa kaldırıldığını duyar duymaz ameliyat filan demeden eline bir değnek aldığı gibi tuttu karakolun yolunu. Hastaneden çıkalı beş gün olmamıştı. Yolda yıkılıp kalmış. Eve getirilince de Allahına kavuştu. Allah rahmet eylesin.

Gelelim asıl soruna:

Kör Ali'nin öldüğü gün kurban bayramıydı. Onların evinde de o gün kurban kesmemişler. Ama üzüntülerinin engel olmasından değil; iki ay önce kurban için beslemeye başladıkları koçu, "Kurbana gelene kadar borçlarımız dertlerimiz var; Allah halimizi bilmiyor mu?" düşüncesiyle, kurbanın kesileceği bayram gününden iki gün önce, oğluna emir vererek sattırmış Kör Ali.

Artık dillerin destanı:

"Kör Ali kurbanlığı sattı da, yerine kendisini kurban ederek Allah cezasını verdi..."

Salt bizim köyde ve öteki köylerde çalkalanmakla da kalmadı konu, cami kürsüsüne kadar getirildi. Her bayram köye gelip vaiz kürsüsüne oturan Apsanlı Mehmet Hoca (aynı zaman-

da bölgenin çapraşık işleri için aracılık yapan yarıcımız) da diline doladı. Kör Ali olayının büyük bir ibret dersi olmasını buyurduktan sonra, eski vaazlarını harfi harfine yineledi...

Önce Peygamber Efendimizin kutsal sözleri: "Oruç tutmayanların, kurban kesmeyenlerin bizim camimizde yerleri yoktur, gelmesinler..." Sonra, Hazreti İbrahim'in İsmail'i kurban adaması, her yinelenişinde gözleri ıslatan hikâyesi... Kurban kesmenin yararı: "Et yersin, Allah'a yaklaşırsın, sırat köprüsünü geçmek için binek hazırlamış olursun..."

İki yüz lirası ya da o değerde malı olan Müslümanlara kurbanın farz olduğu, deveden, sığırdan, koyundan, keçiden kurban olabileceği anlatılır.

Yalnız, sırat köprüsünü geçerken, kendimizi bu kurbanlara emanet edip, sırtlarına bineceğimize göre, kesilecek hayvanların, kör, topal olmaması, "yerinden kalkamayacak kadar cansız olmaması"nı anlatır. Birisinde kızarak, "Duyduğuma göre bazılarınız ahırdan kalkamayan öküzlerin boynuna bıçağı atıp kurban ediyormuşsunuz. Yarın ötede, Efendimizin huzurunda nasıl taşıyacak o yedi kişiyi? Müslümanlığı yere vurmayın; biraz dayanıklısını kesin" demişti.

Gerçi bazıları, her yıl kurban kesiyorlar. Ama, köprüden öteye geçerken, kesilen her kurbana birer kere binilecek mi?...

Kurban etinin nasıl pay edileceğini de söyledikten sonra, hocanın dediklerine uyarak bayram namazını kılarız.

Belki üç dört yaşımdan beri bayram namazlarını kaçırmadım. Babam kimin babasından geri ki, eloğlu çocuğunu elinden tutup caminin tahtalısına yerleştirirken, o oğlunu geri koysun!

Bayram namazından sonra topluca mezarlığın ayağına gidip alana çömeliriz. Hoca Kuran okur. Geçmişlerinin ağzında bulunması için şerbet dağıtır eli yetenler. Oradan yine geçmişlere fatiha okumak için mezarlığa dağılınır. Oradan evlere, odalara. Evlerde hazırlanması mümkün en iyi yemekler odaya çıkarılır; sofralar kurulur. Ramazan bayramı olursa, yemek işi biter bitmez, biz küçükler hemen kalkar, elimizin ağzımızın bulaşığıyla, büyüklerin ellerine sarılıp öperiz. Geleneğimiz böyledir. Cinavların odasının gürültüsü kadar, disiplininin de ünü vardır.

Odada el öptükten sonra, ev ev gezerek ninelerimizin ellerini öperiz. O gün sacın üstünde kavrulurken sıçrayıp kemere yükselen mısır taneleri gibi, hâlâ bayramlar gelince çocuk olur, sevincimden sıçrarım. Komşulara uğrayıp, birer avuç kavurga hakkımı yemeden, bayramın geldiğini bilemem.

Kurban bayramında el öpme işi, kurban kesildikten sonra başlar. Ama kesilecek kurbanın edinilme yolunu da söyleyelim: Bayram yaklaşırken, kimin koca öküzü varsa, altı yedi kişilik kümeler o kapıları dolaşır, ha bire pazarlık ederler. Aşağı yukarı otuz liraya falan uydururlar ki, her birine beş lira bile düşmeden, ucuz yoldan büyük sevap işlenmiş olur.

Sürekli sakal bırakacak olanların, bayram sabahı sakal duasına kalkarak, resmen gençlikten yaşlılığa geçtiklerini bildirmeleri dışında; o gün eline bıçak alıp yedi kişinin vekili olarak kurbanı kesecek olan da sakalını tıraş ettirmez. Kurbanın hayrı kaçar yoksa.

Köyde kurban kesenler yarıdan aşağıdadır. Kesmeyenlere et gönderseler de, onlar kelle ve ayakları toplayıp çömleklemekle gözlerini doyururlar. Zaten birçok dertli, aylardır bu et bayramının gelmesini bekler. Çünkü, hoca yedi yerde kesilen yedi ayrı öküzün, birerden yedi ayağını toplayıp kaynatmalarını, derman için suyunu içmelerini söylemiştir.

Hoca, sığırdan başka hayvanlardan da kurban olabileceğini söylese de, millet bildiğini okuyor: koca inek, koca öküz. Bunun nedeni yedi ortak olup kurbanı ucuza mal etmek olduğu gibi, işin bir başka yanı daha varmış: "Keçi hiç insan götürebilir mi, öküzden ayrılma!" diyorlar. Salt bu düşünceyle omzuma basarak, "Keçi keseceksen, koç keseceksen yine kes, ama illa bir öküze de ortak ol" dedi babam. Sözünü tuttuk bu yıl. Yedi kişi bir sığır kestik. Etini paylaştık. Gelgelelim, göne gelince iş sarpa sardı.

Ben dedim, "Hava Kurumu'na verelim." Hos İzzet, "Çarığımız yok..." dedi. Honnuk Dede'nin çocukları ise, daha gön tuzlanmadan çarıkların kesilmesi için ağladılar... Bıraktım öyle, gittim. İki gün sonra Nevşehirli bir dericiyle altı liraya pazarlık etmişler. İki kere haber saldılar, bir ortak olarak fiyatın nasıl olduğunu soruyorlar. Razı olmasan nideceksin? Bizimkiler altı

papeli görünce çarıktan falan vazgeçmişler. Cıgara parası diyorlar da başka bir şey demiyorlar.

Ama bana oldu olan. Köy muhtarına sormuşlar yukardan:

"Neden hiç deri veren yok Hava Kurumu'na?"

"Öğretmen sattı, o örnek olunca köylü de sattı, hatta 'vermeyin' diye caminin önünde söylev çekti..."

Amanın denetmen falan bir patırtı, bir öfke, bir soruşturma. Oysa, içine parayı koyarak elimle götürüp teslim etmiştim bir zarf...

Cin Konusu

Allah'ın başka yaratıkları neyse ne, yeryüzünün iki kıdemli ortağı var: cinler ve insanlar...

Cinleri önce anmamın nedeni, bizim buralarda, cinlerin insanları yönettiğine inanılmasındandır. İnsanları istedikleri yere götürebilme ve istedikleri işkenceyi ya da iyiliği yapabilme yeteneğinin en çok cinlerde olduğuna inanılır. Cinler Allah'ın sevgilisi olmalıdır ki, insanlar onların sırrına eremiyorlar, onlardan korkuyorlar ve onların yanında silik kalıyorlar, cinler, insanların sırrına ermek ne söz, aklından geçenleri de biliyorlar.

Bundan başka da –ne zulümdür– insanlar kendi başlarına buyruk değildir. Her insanın peşinde gezen ama gözüne görünmeyen bir cin, bir şeytan ve bir de melaike vardır. Demek hepimiz, bir değil, dört kafanın emriyle hareket ediyoruz. Başka emredenler de cabası...

Şeytanımız sol omzumuzda oturuyor; melaikemiz sağ omzumuzda. Bunların ellerinde birer kalem, işlediğimiz sevapları melaike tutanağa geçiriyor; günah işlediğimizde şeytan yazıyor... Cinimiz de önde kılavuzluk yapmaktadır bize. Melaike sözünü tutturabilirse, kılavuz iyi yola götürüyor bizi; şeytan efendimizin emirleri yerine getirildiğinde, kötü yola gidip kötü harekete girişiyoruz... Bir de aralarında uyuşmazlık çıkarsa, bir an için bizi uyutuyorlar, biz de ne yapacağımızı şaşırıyoruz. Ne yapacağını şaşıranların arkadaşları uyuşamıyor, demektir...

Bu dört ortağın beşincisi de karınlarımızdadır. (Karın cini.) Eğer onlar karınlarımıza girip de yerleşmeselerdi, biz bir lokma ile de doyabilirmişiz... Olağandır, ben de kendimle birlikte beş kişilik bir kümeyim. Beş parmağın beşi de bir olur mu? Her kafadan bir ses geliyor. Bakın kendilerinden söz ettiğimi görünce bizim kılavuz yüzünü ekşitti, şeytan kaleme sarıldı; açıkça ba-

na "sus" diyorlar... Ama merak etmeyin, bugün kararlıyım, beni bir uçuruma da götürseler, onlardan, onlarla değeyde bulunup* dillerinden anlayanlardan söz edeceğim:

Köyde "Sağır Fadime" dedikleri bir dul kadın var. Her gün ortalık karardıktan sonra, çayın kıyısına iner, gece yarısına kadar temizlik yapar. Evinde hiç durmadan sağı solu temizler; günde beş altı kez kedinin ayaklarını falan yıkar durur. Meğer bunun kılavuzu olan cinli hanımefendi çok temizlik sever biriymiş. Çayın başında her gün akşamdan sonra ecinnilerin yaptıkları toplantıya yalnız onun katılmasına izin veriyorlarmış. O gece yapılacak işlerin hepsini öğreniyor mübarek kadın. Ne güzel değil mi? Hem ecinnilerin padişahıyla evliymiş. İşte köyde cinlerle görüşenlerin başında bu kadın gelir... Siz de benim kadar isterdiniz sanırım cinlerin toplantısında bulunmayı. Çünkü, anlattıklarına göre, onların kararları insanlarınki gibi sözde kalmayacak biçimde alınırmış; kesinlikle sabaha kadar uygulanırmış...

Cinler gündüzleri yeraltında mağaralarda ve kaya kovuklarında gizlenip dinleniyorlar. Öğle geçtikten sonra türlü kılıklara girerek yeryüzünü kolaçan etmeye çıkıyorlar. Söylenenlere göre, cinler en çok keçi, sonra köpek, eşek kılığına girerek geceleri insanlara sataşıyorlar. Ama bu gibi hayvanlara rastlayanlar çok ölçülü hareket etmek, onlara taş atmamak, kızdırmamak zorundadırlar. Değilse, başlarına nelerin geleceğini kimse kestiremez.

Erkek bir cin, genç kızları görünce, hemen bir delikanlı olabiliyor ve kızları kendine âşık edebiliyor; gereğinde evleniyor onlarla. Kocasıyla geçinemeyen, hareketleri doğal olmayan kadınların cinlerle evli olduğu düşüncesi kuvvetlidir... Cinniye denen dişi cinler de delikanlıları görünce dünya güzeli oluyorlarmış. Bunların da insanlarla evlendikleri kesin. Bunların hepsine "cingiller" denirse de, güzel cinniyeler "peri" adıyla anılıyor...

Cinlerin hayvan kılığına girmelerinin de nedeni var. Eğer öyle olmasaydı en korkunç görünümleriyle çıkarlardı da yeri

* Değeyde bulunmak: Temasta bulunmak, ilişki kurmak.

göğü korkutup titretirlerdi. Ama yapmıyorlar. Çünkü yalnız kötülük değil, yerine göre iyilik de ediyorlar insanlara. Emeli bozuk, besmelesiz, aptessiz, namazsız olanları korkutmak için birbirleriyle yarış ederlerken, özü doğruya olanlara yardım ediyorlar. Örneğin, cin insan kılığına girerek, ıssız yolda yalnız giden yolcunun arkasından yetişip "selamünaleyküm" diyor. Yolcuya, gideceği yere varana kadar yoldaşlık ediyor; sonra kayboluyor.

Köyde gelmiş geçmiş insanların cinlerle görüşmeyeni, yola gitmeyeni pek bulunmaz. Kimisi tarlada yatarken, yanına bir küme insan geldiğini, onlarla neler neler konuştuğunu, sonra o insanların birdenbire kaybolduklarını; kimisi, yolda peşine bir köpeğin takılıp sonra kedi olduğunu; kimisi de, yanına meleyerek bir keçinin gelip az sonra köpek olup havladığını anlatıp duruyor.

Deli Ali, değirmencilik ederken besmele çekmeden un döküntülerinin üzerine yatmış. Cinler razı olur mu buna? Hemen toplanmışlar; içlerinden biri bizim köylü "Alişki"nin kılığına girmiş ve gidip değirmenciye, "Bent yıkıldı, ne yatıp duruyorsun?" demiş. Ali kalkıp bent yapmaya gitmiş. O gelirken cinler hep insan olmuşlar, bendi yıkmaya girişmişler. Değirmenci bunlara sövünce alaşağı edip yüzünü eğmişler. Adamcağız gerçekten delirdi, yani köydeki deyimle "cinli" oldu... Günlerce kapattılar; kimseler varamadı yanına. Tanınmış bütün "cinder" hocaları getirdiler. Hocalar yanında oldu mu biraz rahatlıyor, çünkü cinleri kovalıyor hocalar. Ama hocalar tam cinder olmadıklarından, kendileri yanından ayrıldılar mı, Ali'nin cinleri yeniden başına üşüşerek onu yerinde duramaz ediyorlar...

Sonunda Göstesinli bir derin hoca buldular da kırk gün kırk gece cinlerle savaşarak onları yendi...

Deli Ali'nin iyileştikten sonra anlattığına göre, hoca cinleri başından dağıtmadan önce, hep başına birikirler, "Şunu yap, bunu yap" diye emirler verirlermiş. Artık onların emriyle yapılan hareketler de insana "cinli" dedirtmeye yetiyor...

"Ali kurtuldu ama Veli kaldı" diyenin hesabı, bu kurtuldu ya kurtulamayanlar da var: Geçen yıl bir delikanlı, Haşim, yakayı bir cine kaptırmıştı ki, günde üç kez "cin tutar"dı. Yani birden

yere yıkılıyor, avuçları yumulup ağzı köpürüyor ve bir saat kadar çabalıyor. Görüp de yardım eden olursa daha çabuk ayılıyor. Buna bilim sara mı der bilmem, bizde "cin tutması" deniyor. Haşim'in cinleri Sünni değil de arsız türünden olduklarından hiçbir hoca dağıtıp çocuğu kurtaramadı ve çabuk hakkın rahmetine kavuştu...

Bugünlerde on beş yaşında bir çocuğu da cin tutmaktadır. Bunun cinleri de Haşim'inkiler gibi tutuyor. Çocuk yol ortalarında toz toprak içinde yuvarlanıp perişan oluyor. Gezdirmedik hoca, ocak bırakmadılar. "Bunun cinleri çok kabadayı, güç yetmiyor" diyorlarmış bakanlar. Okula geliyordu, bu hastalık başına gelince kaydı silindi. Kim bilir ne kadar çekecek çocukcağız?

Böyle, cinlerin öfkelenip acımasız çarptığı insanların ya kendileri, ya aile içinde birisi cinlere büyük bir kötülük ediyormuş ki onlar da böyle yapmakla öç alıyorlarmış...

Cinderlere göre, cinlerin en çok kızdıkları, insanların geceleri işerken, "Destur! Cinler! Çoluğunuzu çocuğunuzu alın gidin!" dememeleri ve yine destur deyip besmele çekmeden, su, özellikle sıcak su dökmeleridir. Çünkü haber etmeden su döküldüğünde cinlerin çocukları altında kalıyor, perişan oluyor ya da ölüyorlarmış.

Gani Çavuş'un evinde bir gün çamaşır yıkadılar. İşleri karanlık bastıktan sonra ancak bitti. Tevekkeli dememişler karı kısmının saçı uzun aklı kısa olur diye: İş bitince Çavuş'un karısı kazandaki kaynar suyu küllüğe dökmez mi?

Ertesi gün kadının başı dönmeye başladı, yattı yatağa. Komşuların kanısı, kadının döktüğü suyla cinlerin çocuklarını yaktığıdır. Cinler de işte onu yakalamışlardı.

Gani Çavuş'un kardeşi Hüseyin Ağa arabayı koştuğu gibi Gödeler'e sürdü. O köyden cinderliği ile tanınmış bir kadını getirdi. Bizim köylü Cinder Mehmet'i de aldılar kadının yanına.

Cinder kadın, önüne bir leğen su koyarak üstüne eğildi; Cinder Mehmet de kitabı açıp okumaya başladı. Sözde kitap okundukça cinler leğendeki suyun içine birikiyorlar, kadın da biriken cinlerle söyleşerek hasta adına özür diliyor, acımalarını, hastayı serbest bırakmalarını istiyor.

Bu uğraşma bir hafta sürdü ama, cinlere söz anlattılar herifçioğulları. Çavuş'un karısını kurtardılar.

Herkesten önce ben kutlamaya gittim. "Bravo" dedim cinder kadına, "emeğiniz boşa gitmedi."

"Sünnisine çatmış bereket versin; yoksa hali haraptı" dedi.

Cinci Hoca

Cinlerin insanları tehlikeden kurtardığını söylemiştim. Bir örnek: Bizim ünlü Cinder Mehmet Hoca tarladan gelirken, bir genç kadını yalnız denk getiriyor yolda, Çolak Hacı'nın karısını. Kadına sulanıyor. Laf atıyor ve başka şeyler de yapmayı ardına koymayacakmış görmeseler... Birisi görüyor durumu. Kadının kocası ve akrabaları, olanı duyunca hocaya saldırıyorlar. Ama dövmekten falan geç, çocukça hareketlerinden dolayı özür bile diliyorlar hocadan... Çünkü hoca, "Durun, beni dinleyin; cinleri başıma topladım konuşuyordum. O sırada bu kadın geldi. Cinler tutturdular, 'Şu kadına şöyle şöyle söylemezsen bir daha sen çağırınca gelmeyiz' dediler de, öyle söylemek zorunda kaldım. Hâşa! Sümme hâşa! Allah dedemiz görüp dururken, gâvur da yapmaz öyle şeyi. Bizim kalbimizde Allah'la Kuran'dan başkasına yer yok oğlum..." diyerek bunların hareketine gülüyor.

Yatırlara İlişkin

Bizim köylülerin üzüldükleri bir şey varsa, o da Selime, Mamasun, Nenezi gibi köylerde her gün yüzlerce dertlinin başvurdukları "tekkeler"den bir de bizim köyde olmayışıdır (tekke diye, büyük ünlü yatırların mezarlarına der bizim köylüler). Bu yüzden, her ne kadar Ahmet Dede'ye, Uzunkaya'daki dedeye kurban adayıp kesiyorlarsa da, yine Mamasun'daki tekkeye gitmeden dertlerinin geçebileceğine, dualarının kabul olunacağına inanamıyorlar...

Belki milyonlarca horozun, keçinin kanını emmiş ve bu kan karşılığında bir o kadar hastayı sağaltmış olan, çevre köylerdeki tekkelerin dış görünüşleri: Aşınmış, kan lekeleriyle kat kat kirlenmiş dört taşın çatılmasından oluşan, kümese benzer bir şey. Hepsinin içinde bir de mezar var. Bu mezarlarda yatanların her biri hakkında çeşit çeşit söylenceler dilden dile dolaşmaktadır. Söylencelere göre, yatırların bazısı eski evliyalar, bazısı da Allah'ın çok sevdiği eski sultanlarmış... Müslümanlar bir düşmanla savaşa tutuşunca, hepsi de yeşil sarıklarını sararak savaş alanına koşuyorlar ve bizim askerlerin önüne düşerek düşman tarafını korkutuyorlarmış. Ama onlar, bizim askerlere hiç görünmez, yalnız düşman askerlerine görünürlermiş. Düşmanlar, "Ah Türklerin önündeki yeşil sarıklılar olmasa!" diye dövünürlermiş...

Bu yöredeki "tekke"lere uzaktan gelenler olduğu gibi, buralardan da uzaktaki tekkelere gidiyorlar. Çünkü, her derdin geçip, her dileğin kabul edileceği tekke ayrı ayrıdır. Her yer yatırlarla dolu olduktan sonra, Allah'ın kulları dert ve dileklerini anlatacak yatırı bulmak için yol tepmekten mi çekinecekler?

"Tekke"lerden söz açılınca, bir öykü geldi aklıma:

Şimdiki yatırların sağlığında, yani bu yatırlar yokken, çok eski zamanlarda, bir köyün kıyısında bir yatır varmış; bir hoca

da bu türbeyi bekler, orada yatar kalkar ve yoklayıcıların armağanlarıyla geçinirmiş... Günün birinde başka bir hoca gelerek bunun yanına sığınıyor. Birlikte yaşamaya başlıyorlar. Ama gün geliyor ki, bu türbedeki yatırın gelenleri azalıyor. Hocaların geçimi de zorlaşıyor. Bizim türbedar, sonradan gelen sığıntı hocayı baştan savmak için çare düşünüyor. Eşeğini buna vererek, "Arkadaş görüyon ya, ikimizi geçindiremeyecek kadar azaldı buranın geliri. Şu eşeğe bin de sen memleketini boyla!" diyor.

Hoca yola çıkıyor. Giderken eşek hastalanıyor ve bir yerde yıkılıp ölüyor. Eşeği gömüp üzerine bir kulübe yapmış. Ondan sonra da, "Yatır var" diyen buraya koşmuş. Hoca işin içyüzünü çıtlatmamış, gül gibi kazanmaya başlamış.

Beri yanda, eski türbe bekçisi lokma ekmek bulamaz duruma düşmüş. Ne uğrayan var, ne de selam veren! Çünkü millet adı göklere çıkarılan yeni türbeye (eşek yatan yere) akın etmiş. Düşünmekten iş çıkmayacağını anlayınca, hoca da kalkıp adı yeni duyulan yatırı yoklamaya gitmiş. Bakmış ki burayı bekleyen eski arkadaşı, sevinmiş...

Akşam olup da, el ayak çekilince, bu ilginin nedenini soruyor. Adamcağız arkadaşından sırrını saklamıyor:

"Yahu, senin verdiğin eşek öldü de, onu toprağa gömdüm, hepsi bu" diyor.

Beriki sırtını tapışlıyor arkadaşının:

"Ses etme, arkadaş, öteki de bunun anasıydı..."

Nazar Üzerine

Temizliğe pisliğe aklım erinceye kadar bir bütün eşek pisliğini cebimde gezdirdim. Aklım erdikten sonra gezdirmez mi oldum? Hayır, yine gezdirdim. Yalnız eskiden bir çaputa sarmadan, anamın cebime koyduğu bu bir topak pislik akşama kadar cebimde ufalanır, sabah olunca anam onu boşaltır bir yenisini koyardı. Sonradan ise çaputa sardık da her gün değiştirilmesinden kurtulduk. Çocukların saçlarında asılı göz boncuğu; omuzlarında dikili çeşitli maddelerden yapılan muska; kuşaklarındaki küçük zilin kıyılarında sallanan boncuk dizileri; boğazından aşağıya sarkan kesenin içindeki hamaylı; alınlarına, yüzlerine sürülerek çocukları damgalayan is... Yine önlem olarak ceplerine yerleştirilen topak topak şaplar, sarmısaklar az önlem olmasa gerek. Aynı koruyucu malzeme büyük insanların üzerinde de az eksik, az fazla olarak bulunuyor. Süslü püslü, yani, yeni ve temiz bir şeyi giyinmek bile neredeyse tehlikeli. Yüzü kırk yılda bir kere olsa tertemiz yıkanan bir çocuk hemen dikkati üzerine çekeceğinden, yine o temiz yüzü isle damgalamak uygun görülüyor.

Bizde mağara devrinden kurtuluş yavaş yavaş başladı. Pek sağlığa göre olmasa da yer üstüne evler yapılıyor. Ama köylü bu evlerin tepesinde küçük bir delik, kıyısında küçük bir delik bırakıp ortasına da bir tandır kazmaktan ileri gidemiyor... Yer üstündeki bu kocaman yapıların (köye göre) duvarlarında, köşelerinde, yani bakıverince göze batacak yerlerinde koca koca kemikler görürsünüz. Bu asılı kemikler eşek ya da köpek kafalarıdır. İçlerinin oyuklarında yine şaptan, sarmısaktan, küçük çıkınlar vardır nazar değmemesi için.

Verimsiz, ama bizi ondurmuyorsa da öldürmeyen topraklarımızın kıymetli sayılan yerlerinde, bağın, bahçenin harımların

duvarlarında da, en göze çarpan bir yerde birer ikişer tane eşek, köpek kafa kemiği sırıtmaktadır.

Bunlar bizlerin önceden alınmış kitaba uygun önlemlerimizdir. Ne buyurmuşlar: "Eşeğini sağlam kazığa bağla, ondan sonra yine Allah'a güven." Allah cümleyi, cümlenin malını nazardan saklasın diye dua etmek kalıyorsa da, dua da etkisini göstermiyor mu nedir, millet tüm tedirgin kem gözü çıkasılardan.

Nice nice insanlar akşamlara dek ateşler içinde yatıp kalkamıyor; bahçede bağda çubuklar kuruyor, ineklerin, koyunların (boyunlarındaki nazarlıklara karşın) memeleri kör kalıyor.

Gözü gök, yüreği dar olanların hepsi, (kanıya göre) herhangi bir insana, mala göz değdirebilir, amma gözlerinin gördüğüne büyülü bakışlarını yüzde yüz değdirenler var ki, onlara rastgelenler mutlak bir sarsıntı geçirmişlerdir. Bu alanda en tanınmış kem gözlüler: İrahan, Kılık adlı iki kadınla Nürü, Topal Ahmet adlarında iki erkek. Bu dört çift göz, iki bin kişiyi kuşkulandırmaya yetiyor. Bilinmeyen kaç tane daha vardır kim bilir böyle sakar adam?

Sakar adamların gözü elin malında, çoluğunda çocuğunda olduğu için, herkese her an tehlike hazır demektir.

Bu tehlikeler de türlü biçimlerde kendini gösterir. Anlattığım gibi, sakar adamların gözlerinden kaçınmanın ilk çaresi, türlü şeylerden oluşan muskayı taşımak. Muskayı taşımakla birlikte sakar adama rastgelince ondan önce söze başlamak, onun ağzını açmasına vakit bırakmadan onu lafa boğmak ve bu sırada bir uçtan da onun dikkatini çekmemek koşuluyla iki elini arkaya alıp kıçını kaşıman gerekmektedir...

Bu önlemler yarar sağlamazsa son çare ovalanmak, kurşun döktürmek..

Yalnız, insanın elini ayağını güçten kesmeyen yani korkutmayan bir yanı varsa bu işin, nazarcı, konuşmadan bakarsa pek etkilemiyor. Bakışının etkili olabilmesi için konuşması, hem de "maşallah" demeden konuşması gerekir. Onun içindir ki, "nazar değdi" anlamına en çok "söylemeden oldu", "söylemeynen olmuş" deyimleri kullanılır...

Bakın hep *söylemeden* yakınmakta komşular:

"Bizim çocuk eşeği koşturup gidiyormuş, İrahan yoldaymış, 'nasıl koşturuyor' deyivermiş. Çocuk hemen eşekten aşağıya düşmüş. Çocuğun kolu kırıldığı gibi eşek de iki gün hasta yattı. Ettim edemedim, İrahan'ın bastığı yerden bir avuç toprak alıp geldim. Birazını çocuğa yedirdim, birazını da çamur edip çocuğun eline ayağına sürdüm. Eşeğin ayaklarına da sürdüm de yine kurtaramadım; ciğerine işlemiş çocuğun. Sonunda ovalatmak zorunda kaldım..."

Birbirine dert yanan yanana:

"Anam anam!... Çocuğun bıngıldağına bıçak vurdurmaya giderken Kılık'a rastgeldim. Akşam oldu, yattı çocuk. Ona rastgeldiğimi de unutmuşum. Tam doksan gün sessiz sedasız yattı. Sonra Adife'ye kurşun döktürdüm. Kurşun tam dört şak oldu. Adife dedi ki, 'Zamanında ovalatmamışsınız, nazar kalbine işlemiş çocuğun, ölür.' Bir gün geçmeden çocuk öldü."

"Boruk kazıp geliyorduk. Nürü'ye rastladık, 'aman ne iyi borukmuş, bunu nerden kazdınız' demesiyle eşeğin yıkılıp yükünün dağılması bir oldu."

Çocuklu evin derdi tükenir mi? Ateş bir düşerse beş yükseliyor. Çocuk bir kere gülerse on kere ağlıyor. Bir gün neşelenmesine karşılık günlerce baygın yatıyor. Nazar değdiğinden hiç kuşkusu olmayan anam hemen ovalayıcıya koşar. Çocuk on sekiz aylık oldu. Göz bastırmak (ovalatmak) yüzü çok aşmıştır. Göz basacak olan kadınları bulup hastanın başına getirebilmek de sorun. Sıra düşmüyor ki...

Bir keresinde, akşamdan sonra çırpınma (havale) geldi çocuğa, korktuk, elden avuçtan çıkacak nerdeyse... Doktora gitmenin çaresi? Ben sağa sola koşturuyorum. Bir komşunun evine girdim araba için. Onların da radyoları çalmaz olmuş da ona göz bastırıyorlarmış, Adife'ye. O sırada babam geldi. Adife'yi evinde aramış; burada olduğunu öğrenince almaya gelmiş.

Babamı kıramadık, getirdik. Esnemekten çeneleri ayrılayazdı kadının: "Ta kalbinden vurmuşlar çocuğu." Hastalığın *"söylemeden"* olduğunu kapıdan girerken bildi zaten; esnemeye başlamıştı...

Bir ekmek aldı eline; parça parça ederek çocuğun vücuduna basıyor, bir yana yığıyor, bir yandan da okuyor, esniyor.

Sonra bir avuç tuz aldı. Çocuğun üstünde gezdirdi, gezdirdi, ekmeklerle tuzu bana verdi. "Ekmeği bir köpeğe kuçulamadan (çağırmadan) at, tuzu da bir ateşe at, çatır çatır çatlasın. Gözünde daylı* çıkasının gözleri de patlasın" dedi.

Baktı ki, bu kadarla geçecek yeğnilikte değil, "Kurşun dökmek gerekiyor" dedi...

Tavaya bezir koydurdu anama. Isıttı, içine getirip bir topak kurşun attı. Kaynaya kaynaya kurşun eridi. Hastanın üstüne bir kalbur tuttular, kalburun içine bir sahan. Sahanı su ile doldurdular. Tavadaki kurşunu getirip sahandaki suyun içine döktüler. Kurşun orada dondu. Biraz sonra çıkardık ki... anamgil hayretlerini saklamadılar. "Bir kadın resmi. Kolları bacakları ince, kafası büyük, çocuğa gözü değen kadının şekli. Bu da, Kılık'ın kızından başkası değil." Adife kadının başarısı da kurşunu eritip Kılık'ın kızını bulmakla büyüyü bozması; kurşunla birlikte çocuğa değen nazarını da eritebilmesidir.

"Yavrum" diyordu. "Gani olanın yüzde doksan beşi göz değmesinden, nazardan gidermiş. Babam elini verirken demişti, kitabımızda yeri varmış. Düşen kırılan her şey gözden olurmuş..."

"Acaba nazarlığı az olduğundan mı çok göz değiyor?" diye düşündüler. Bir muska daha düzüp öteki omzuna diktiler çocuğun.

* Daylı: Öldürücü bir hastalık.

Tabut'un Askerleri

Köyün kıyısında, Beyoğlu'nun odasını saran kadınların çokluğu dikkatimi çekti. Nedir acaba dedim, karılar bir hiç yüzünden birbirlerine mi girdiler. Ağzının sargısı gevşeyenler de sıkıladıktan sonra pencerenin önüne daha da sıkıştılar.

"Hoca var!" dedi bir çocuk. Odanın, ahırın içinde bulunan kapısına dolandım ama, ahırın sokağından geçebilirsen geç. Kadınlar birbirine yapışmış. Kapıya ulaşmak, kapıdakileri yarıp içeri sokulabilmek bir sorun oldu. Başka durumlarda erkeği gördü mü kırk günlük uzağa gider bizim kadınlar. Anlaşılan hoca önemli bir şey anlatıyor ki, gelen giden umurlarında değil.

Sedirin ucunda az bir yer bulup iliştim. Sessizliği bozup kafaları karıştırmamak için selamı da başımla vermiştim. Yusuf Hoca cenk okuyordu.

Ta dışarıda pencerenin önünden tutun, ahırın sokağı, oda kapısının ardı, önü, tahtalının altı üstü kadınlarla dopdoluydu... Sedirlerde de üçer sıra üstüne erkekler sıralanmıştı. Sağ üst köşede Yusuf Hoca diz çökmüş, "sinialtı" tahtasının üstündeki açılı kitabı ince sesiyle, dolambaçlı bir makam tutturmuş okuyordu... Hocanın sesi iyice kısılmış, içerdekiler bile zor duyuyor. Demek dışardaki kadınlar boşuna bekleşiyorlar. Ne çıkar, bunlar inanmış adamlar. Allah biliyor ya dinlediklerini, sevabı kazanırlar. Kulakları isterse duymasın! Hem bugüne özgü değil ya, gelecek sefere yine dinlerler.

"Çün işitti Ali anın sözünü
Tanrı'ya gönderdi anın özünü
Tabut'un çün öldüğünü gördüler
Kâfirin tümü geriye döndüler
Ol Muhammet Hanefi Mine ile
Tuttu yolu birkaç cariye ile."

bölümüne gelmesinden de cengin bittiği anlaşılıyordu. Bunların ardından birkaç ikilik okuduktan sonra kitabı kapadı hoca. Salavat verdi, fatiha okudu, amin dedik.

Ben sonuna yetişebilmiştim. Millet boşuna gözyaşı dökmese gerek. Kitap okunmaya başlayalıdan beri nice sahnenin ezgili tasvirlerini dinleyip Muhammet Hanefi tarafını içten tutarak kendilerini cengin gidişine kaptırmışlar, ne heyecanlar geçirmişlerdir. Kitap isterse kapansın, onların kafaları cenk alanında kaldı. Dişleri hâlâ gıcır gıcır ediyor.

Kabala değil ya, cenk bu. Hem de Allah'ın aslanı Hazreti Ali'nin oğlu Muhammet Hanefi ile kâfirin başı, Tabut'un askerleri arasında yapılan cenk.

Bizim aslanımızla oğlu, kâfire aman vermezler, belli. Hikâyesini baştan sona dinlemenin, üç-beş gün ara ile yeniden dinlemenin tadı da başka. Kaldı ki, bu odaya yirmi günde bir sıra zor geliyormuş.

Kayser-i Rûm üstüne cümleyi dine davet etmek için Ali'nin yola çıkışı, Kayser-i Rûm kızını esir edip evlenişi, Muhammet Hanefi'nin doğuşu, tıfıl halinde Medine dağlarında ava çıkışı, önüne geyik biçiminde bir şeytan çıkarak bunu Tabut'un korusuna çekişi; atı salıp uyurken, korunun bekçisi iki yüz er tarafından öldürülmek istenişi, ama Hanefi'nin iki yüz kişiyi iki dakikada temizleyişi, pehlivanın başını da alıp Medine'ye götürüşü...

Dinleyenlerin acıyıp yas tutarak, kurtulmasına dua ettikleri tıfıl kahramanın, artık ava falan çıkmaması için içten içe yırtınmalarına bakmayarak, az sonra hem de Tabut'un tam yedi yüz bin asker hazırladığından habersiz yeniden ava çıkışına "vah" çekip dövünülmez de ne yapılır. Haksız mı bu halk şu anda şapır şapır gözyaşı dökmekte?... Daha dökecekleri de geride. Çünkü ikinci çıkışta "bir dünya" kâfiri kırmasına karşın, yine tutulup Tabut'un karşısına çıkarılacaktır.

Öteki odalarda oturanların yıllardır bu cenkleri dinlerken, yenilgiye uğrayan dindaşları için her gün ağladıklarını bilseler gerek. Daha bu oda yeni açıldı. Bundan önce iki kez hocanın burada akşamlama nöbeti gelmiş. O nöbet günlerinde de "Seyfiizülyezen Zebaniler Diyarında"yı ancak dinleyebilmişler.

"Cenk dinleme"ye yeni bugün başlamışlar. Kara Veli dert yanıyordu:

"Bre efendi, bu köylüye de var bir olmuş olacak. Cinavların odasında Ali Kirve okur her gün. Omarların odasında Koca Osman okur. Samsunların, Dondurmacı'nın, Abdi'nin, Kel Ali'nin odasını Yusuf Hoca zor idare ediyor. On gündür yalvarırız senin Deli Ali'ye. 'Yahu siz Hayber Kalesi'ni, Kan Kalesi'ni koymadınız, Tabut'un askerlerini de kaç kere kırdırdınız, içiniz daha rahatlamadı mı?..' diyoruz. Hiç aldırmıyor bile. Hep kendilerini düşünüyorlar. Bakalım bugün hocanın burada akşamlamasına izin aldık. Dinlenince, Kan Kalesi kitabını da Dondurmacı'dan getirtebilirsek (arada dönen kitaplar eski yazılı çula dönmüş birer tanedirler), sabaha kadar olsa da kaleyi fethedip Kahkaha Sultanı anırtacağız!"

Gerçekten bunların odası talihsiz. Hem köyün kıyısında, hem de mahallesinde hoca yok. Ötekilere göre hoca pek seyrek geçiyor ellerine. O da bin yalvarıp yakarmayla.

Oysaki, Cinavların odası, Ömerlerinki, Deli Osman'ınki falan öyle mi ya!

Ben beni bileli Cinavların odasında salt "Kan Kalesi" binden fazla okunmuştur.

İlkokuldayken biz de odada halka yeni yazılı cenk kitaplarını okumakta birbirimizle yarış ederdik. Kekelemeden okuyup arkadaşların içinde birinciliği kazandığımda, dedemin beni kucağına alıp cenkte şehit düşen kahraman Müslümanların ardından ağlayan gözlerini yüzüme sürerek öptüğü günleri hiç unutmam. Hele bir gün, Hazreti Hamza cenkte şehit düşmüştü. Şimdi de çoluğun çocuğun ağzında dolaşan,

"Uhut Dağı, Uhut Dağı
Eridi yüreğim yağı
Şehit ettiler Hamza'yı
Uhut Dağı, Uhut Dağı"

diye başlayan ilahinin ciğerleri dağlayan acısını en çok o gün duymuştum. Dedem, bütün odadakilerle, Hamza'nın şehit edilişine üzülürken, kitabı okuyup dinletebildiğim için bana mut-

lak bir armağan vermek istemiş, o vakitki sarı yüz paralıklardan iki tane vermişti.

"Defter al yarın" demişti.

Elime geçen paralarla bu cenk kitaplarından bir küçük kitaplık kurmuştum. Dinleyenler gibi ben de 650 yaşındaki cinin Hazreti Ali'ye yol gösterdiğine sevinirdim. Çocukluk hayallerimle birlikte o kitaplar da yitip gitti...

Şimdiyse ne yeni yazı cenk kitaplarını alan var, ne de eski yazılı olmayınca okuyan hoca...

Okulda yeni yazıyı öğrenen çocuklara da o zamanki gibi ilgi yok. "Çocuk dediğin ateş olsa ne yakacak?" Şimdi iş Yusuf Hoca'ya kaldı işte. Cenk dinlemeye can atan beş odanın insanı birbirinden kapıyor. O da canı hangi gün hangi odayı isterse, ikindiden oraya gidiyor. Akşama kadar anlatıyor, anlatıyor. Akşam olunca tuzlu biberli eksiksiz yemeğini de gittiği odada yedikten sora, namazı kıldırıp kitabını açıyor. Zevk ve hınç vermekten yana Muhammet Hanefi-Tabut cengi öteden beri rekoru kırmış durumdadır. Hazreti Ali'nin, Halit bin Velit'in cenkleri falan daha sonra gelir. Ta biz dünyada yokken bile bu köylü, bu cengi bugünkü gibi yine dinlermiş. Köyün yaşlıları anlatıyor:

Bir gün Anisdi adında bir "gâvur" da (sonraları yurttan göçen Rumlardan olacak), konuk olarak odada bulunmuş. Bu cenk okunuyormuş. Adamcağız dinlemiş dinlemiş, Muhammet Hanefi binlerce askeri kırıyor da kendine bir şeycik olmuyor. Dayanamamış, "Ağa onların hiç mi canı yokmuş" demiş. Gâvurları kayırıyor diye adamı iyice pataklamışlar.

Ebucehil düşmanlığından söz ederken de demiştim: Dinsel duygularımızı bu biçimde yıllar yılı dinleyerek kabartan, taşıran öykü ve söylencelerin yanında, hatta onların yerine, ulusal duygularımızı olumlu yönde perçinleyen, uygarlığa giden yolları gösteren, halkın anlayacağı kitapların köy odalarında dinleneceği günleri getirmeye çalışıyor; bu yolda destek bekliyoruz.

Beyoğlu'nun odasında Tabut'un askerlerini bir kez daha kırdıkları gün Yusuf Hoca'nın oğlu Yaşar, derslere hiç çalışmamış. Özetlerini yazacak defteri de yok. Gidip defter almasını söyle-

dim. Çocuk varır varmaz, "Okutacaksa deftersiz okutsun gâvur" diye hocamız yanındaki inanmışlarla birlikte okulun çevresini sardı. Üç tane öğretmeni capcanlı boğacaklar nerdeyse. Zor kurtulduk.

Bunlar okulu basarken "Acaba bizi Tabut'un askerlerinden mi sanıyorlar?" diye düşündüm. Yanılmamışım. Hocanın adamları, "Ondan da kötüsünüz..." dediler.

Gerçek Dünya

"Hocam, bu dünyadan öte dünyaya gideceğimizi Tanrımız kararlaştırınca bu emri kimlere verir? Yani bizim yolculuğumuza kimler aracı olur?"

"Azrail emri aldıktan sonra, mübarek canı almak için can sahibinin yanına gelir. Azrail köpeklere görünür, insanlara görünmez. Köpekler çok ürdükleri vakit Azrail dolaşıyor demektir."

"Canı nasıl alır?"

"Can dediğin bir ruhtur. Arıya benzer. Azrail hastanın yanına varınca bir üfledi mi mübarek ruh tepeden çıkar, ruhların arasına gider."

"Ruhlar nerede durur?"

"Cenneti âlâda özel köşk var onlara."

"Peki, ruhsuz kalan ceset ne olur?"

"Mezara gömülünce, ellerinde üç bin kilo ağırlığında bir topuzla sorgucular gelir."

"Ne sorarlar?"

"Şehadet getir, derler."

"Getiremezse?"

"Bir vuruşta ezerler. Mezarın başından cemaat dağılınca topuzun gürültüsünü duyarım."

"Hemen mi gelirler?"

"Evet. Yalnız, cuma günü gömülenler için o gün sorgu yoktur. Ertesi gün yaparlar..."

"Yeniden dünyaya gelinecek mi? Yani dirilecek mi ölenler?"

"Karganın düzeni olmasaydı, her ölen bir yıl yatıp yeniden kalkacaktı. Hani ölüm yeni icat olunca, Allah kargaya demiş ki: 'Git benim yatan kullarıma söyle de, yılına kadar yatsınlar, yılından sonra da kalksınlar.' Karga da gelip 'Ey millet yılına ka-

dar yatıp, yılından sonra çürüyeceksiniz' demiş. Ocağı boklu onun için düz yürüyemez. Hakkın lanetine uğradı."

"Demek ölen dirilmeyecek gayri?"

"Yok, gine Cebrail aleyhisselam yalvardı da, kargadan sonra ikinci bir emirle iş düzeltildi. Yalnız vakti saati belli değil. Hakkın emri ile her ölen bir gün dirilecek."

"Ya kıyamet hakkında ne dersin hocam?"

"Bir hesaptan 371'de, bir hesaptan da ondan az sonra."

"Yani?"

"Yani, her yer bağ olacak, ama yiyecek üzüm bulunmayacak. Zaten belirtileri başladı. Âhir zamandayız: İki başlı çocuk, altı ayaklı dana, bunun belirtileridir."

"Nasıl kopacak?"

"Güneş ters yandan doğacak, sonra ışık vermeyecek. Her yer zifir gibi karanlık olacak. Kıyametin habercisi Teccal çıkacak."

"Sonra?"

"Sonra bin ayak bir ayağın üstüne gelecek, mahşer yerinde."

"Ne olacak?"

"Hısım akrabalar birbirleriyle görüşecekler. Dünyada iken namaz kılmayanlar, oruç tutmayanlar bir yana, namazını orucunu sapıtmayanlar da bir yana ayrılacaklar. Sıra ile teker teker bunların günahları tartılacak."

"Nasıl?"

"Bayağı. Hak terazisinde. Günah bir gözüne terazinin, sevap da öbür gözüne koyulacak. Günahı fazla gelen doğru cehenneme..."

"Ne bilecekler ne kadar günah işlediğini?"

"İnsanın iki omzundaki sevap, günah yazanlar ne güne duruyor. Akşamlara kadar herkesin omzundaki sevap melaikesi, günah yazan şeytanı zorla durdurtur. Kulun günahını yazdırmamak ister. Dövüşür dururlar. İşte onların her gün tuttukları defter orada meydana çıkarılır."

"İnkâr edilemez mi?"

"Nasıl? Elin işlediyse elin söyleyecek suçu, dilin işlediyse, dilin kendisi söyleyecek..."

"Demek suçlular cehenneme?"

"Cehennemlikler seçildikten sonra, cennetlikler, Âhir Zaman Peygamberi Hazreti Muhammet'in ardına düşüp sırat köprüsünü geçmeye hazırlanacaklar."

"Ya cehennemlikler?"

"İşte o vakit onlara da bir ümit kapısı açılacak. Peygamberimiz 'Geçmem ben ümmetim geçmeyince' diyecek. 'Geç ya Resullullah' denince yine, 'Geçmem ben ümmetim geçmeyince' diye ayak direyecek ve onun yüzü suyu hürmetine Tanrı Baba kusurlu Müslümanların da yüzüne bakacak."

"Demek kurtulacaklar?"

"Yok canım hepsi değil. Yeniden bir seçim daha yapılacak, bir ölçüde temiz müminler cennet köşküne huri kızlarının yanına gidecekler. Onların gözü göre göre, esas cenabetler canlı balık gibi sacın üstünde yakılacak."

"Ya gâvurlar ne olacak?"

"O vakit dünya ters dönüyor ya: Bu dünyada treni, uçağı, o tozu dumana katan bombaları yapanlar rahat ederler. Allah'ın emridir bu. Onlar bu dünyanın akıllısı, zengini, öte dünyada çatır çatır yanacaklar. Hâsılı, dünyada sıkıntı çeken orada rahat edecek. Burada rahat eden orada sıkıntı çekecek..."

Oruç Durumu

Ramazanın gelmesiyle otuz gün aç durup her yıl bir kez daha "iyi kul" niteliğini Allah katında yeniden sağlamlaştırmak, bu kutsal günleri hata-sevap bakımından dikkatle geçirmek, küfürden, yolsuzluktan alabildiğine sakınmak, yani karnın yanında kalbe de rahat ettirmek, Müslüman köylülerin üzerinde durdukları yüksek, hayırlı konulardır. Yüce Allah'a en büyük borcumuz olan namazı da, ikinci büyük borcumuz orucun yanında daha bir özenerek ödüyoruz böylece...

Ağızlarının orucuyla işe gidip de kutsal orucu perişan edip hayrını kaçırmamak için rahat rahat yatmak, vakti gelince kolları sıvayıp çaya aptes almaya gitmek, ağır ağır, tadını çıkara çıkara çayın kıyısındaki çayırlı gölgeli yerlerde namazlarını kılmak... Ondan sonra da birbirleriyle, gürültü derecesine çıkarmamak koşuluyla günlük işlerden, duyulanlardan yorgun yorgun konuşmak ya da uyumak... Bizim köyün ileri gelen, eli ağzına uygun erkeklerinin imrenmeye değer bir aylık yaşayışı...

Oruçlu olmalarına karşın çift çubuk işlerini gençler, çocuklar döndürüyor. "Orucu kurtlar kuşlar bile tutar" diye tatlı masallar anlatan anaların yedi yaşındaki oğulları, kızları ne güzel katlanıyor ve çoğalıp katmerleşmeden borçlarını ödüyorlar...

Bu küçük çocukların birçokları oruçları analarına, ebelerine, dedelerine vererek yerine canlı bir mal alırlar (oğlak, dana gibi). Akşam iftarda el öpüldü mü oruç verildi demektir.

Oruç tutarak vücudu ezmek, yıpratmak, böylece sabrımızın derecesini göstermek her ne kadar istenen bir davranışsa da, özellikle sahurda her nesnenin boğazdan geçmeyeceği bilindiği için, ramazan yaklaşırken evler yiyecek biriktirirler. Elden geldiği kadar gereksinenleri bulup eve koymak, sonra sere ser-

pe, şu alınacak, bu alınacak diye düşünmeden, bir oruca, bir de ekin biçmeye girişmek gelenektendir.

"Gereksinim" dediysek, öyle şehir işi yiyecekler bulacak değiliz ya! Köylünün gereksinimi ne olacak sanki; un öğütmek, erişte, mantı kesip kurutmak, az çok yağ almak (iki yıldır zeytinyağı, kullanmaya da alışıldı), en önemlisi de biraz pekmez bulmak. Pekmezi bulduktan sonra ramazanı rahatça savuşturmak için ortada sorun kalmaz zaten. Çünkü her sahur şerbet ederek ekmeği onunla ıslatmak gerekir. Sahurda şerbet içmeden oruç tutanlar doyduklarını bile bilmezler.

İnsanlık hali bu. Ne olsa günler çok uzun, dayanılmıyor. Öfkeden, sinirden deliye dönenler var. Ama mademki oruca başladı bir kere, artık yenmez. Altmışbir düşer ki, borç iki misli artmış olur.

Akşam olurken, Sarı Hafızların Âdem'in yüksek odasının damına dönmüştür bütün gözler; ikindiden başlayıp her akşam, bir kütüğe yerleştirdiği kalın, paslı demire babası hayrına barut yerleştirirken onu seyretmekteyiz.

Vakit yaklaştıkça Âdem saati bir çıkarır, bir koyar cebine. "At, at gayri topu!" diye çağıran çağırana. Zavallı çocuklar yalvarırlar.

Artık dışarda bir kimse göremezsiniz. Sabahtan beri, Allah ne verdiyse akşam için hazırlayıp başına geçmiştir millet.

Demeden geçemeyeceğim! Birçokları, *teraviye* gidemiyorlar. Hoş, gidenlerden de uyuklayıp yıkılmayanlar parmakla gösterilecek kadar az. Bu gidemeyenler yiyip yiyip yerinden kıpırdayamaz olanlar. Bizim komşu bir "Çakır" var ki, her ramazan boyunca akşam yemeklerden sonra upuzun yatar; hiç kıpırdayacak hali kalmaz. Gündüzden yatak hazırlanılmıştır; karısı ile oğlu tutup yatağa koyarlar. "Sahurda yine kırk günlük aç gibi midem çemkirmeye başlar" diyor Çakır.

Eskiden beri sahurda köyün davulunu köy bekçileri çalar. Birisi davula vururken, birisi de düdüğe asılır. Pencerelerde hafif kızartılar görülmeye başlar; çıralar yanar.

Karısı, gelini ayyar olmayanların, *hayatında* tezek, küpünde bulgur varsa üfleyi üfleyi ocağı yakarak şerbetin yanına pilav pişirirler... Bunu yapmak da öyle zor ki gecenin o saatinde!

Davul duyulmaz da uyanılmazsa yarın gözlerin akşama kadar belerdiklerinin resmidir. Kuyuya iner gibi önce biraz oyulup sonra üstü kemerlenen evlerde de duymayanlar çok oluyor.

Geçen ramazanların birinde bir gece, davulu duymayan Kara Mehmet muhtarın odasına gidip bekçilerden yakınmış. Şimdi duymayanlar da yakınacaklar ya, Mehmet Ağa'nın yakınması üzerine bekçiler davullu düdüklü odaya geliyorlar.

"Mehmet Ağa'yı niye uyandırmıyorsunuz?" diyor muhtar. "Biz hep kapısında çalıyoruz ya, demek duymamış" diyorlar. Ara vermeden de davula güm güm vurup,

"Duydun mu Mehmet emmi!
Duydun mu Mehmet emmi!
Duydun mu Mehmet emmi!.."

diye bir hava tutturarak kulağını patlatmaya başlıyorlar. Adamcağız "Duydum, duydum yeter, oğlum duydum" diyerek yırtınmışsa da artık o yıldan beri bekçi kim olursa olsun geceleri "Duydun mu Mehmet emmi?" faslını kapısında yapıyorlar...

Bir gün bizimkiler de duymayıp kalkamamışlar. Sabahın saat sekizinde başladılar yakınmaya. "Akşamı nasıl edeceğiz" diye şaşıyorlar. Sanki onlar için çare bulacakmışım gibi pencerenin önüne oturdum, düşünüyordum. Az sonra kalkıp pazara gidecektim. Cumartesi günleri köye, iki saat kadar süren hafta pazarı kuruluyor. Yakın köylüler bir şeyler getirip satıyorlar. Birkaç haftadır alıp sattıkları pekmez.

Pencerenin önünde dururken aşağı yoldan ince uzun boylu bir adam çıktı. Bacağından biraz sakat olmalı, yan yan yürüyor. Göde Mevlüd'ün kapısına gelirken arkasında Deli Ali belirdi. İki adım birlikte atmışlardı ki, Ali Ağa eline önceden hazırladığı taşları vurmaya başladı adamın başına, gözüne. Adam dayanamayarak yere yıkıldı. Ali Ağa ise az ilerdeki odasına geldi. Dövülen adamın başına üç-beş kadın birikti. Telaşlandılar. Adamın bu köylü olmadığı da besbelli... Sonradan kalktı, yan yan yukarı geliyor. Ben de inip önüne çıktım. Nasıl merak etmezsin?

Sordum sopanın nedenini. Gözlerinin üstüne ellerini kapatarak üç dakika hüngür hüngür ağladıktan sonra, ancak yüzü-

me bakabildi. Derin bir göğüs geçirdikten sonra, "Gardaşım, gafa, göz bırakmadı herif bende. Anasına, atasına geçmedik halbuysam. Dünden beri yağmurda çamurda tek atlı arabaynan aç acına sürünürüm. Köye gece geldim. Gonyalıyım. Pazardan beş guruşluk bir simit aldım, yiyip geliyordum. İki gündür gursağıma lokma düşmedi. Pazar yerinde iki çocuk peşime düştü. 'Eşşek gibi adam orucu yiyor ey ahali! Duyduk duymadık demeyin' diye tellal çağırmaya başladılar. Ben aldırmadan geliyordum, çocuğa ne denir. İşte bu adam duymuş; geldi yanaştırdı taşları kafamıza..." dedi. Bir eliyle kulağının arkasından sızan kanı, bir eliyle de gözlerinin yaşını siliyor, yakınlarda karakol olup olmadığını soruyordu.

Yarım yamalak teselli ettikten sonra, uğurladım. "Amanın durmam buralarda" diyordu. İlçenin yolunu sorup gitti. İnşallah orada da döven olmamıştır. Bundan önceki Belediye Başkanı Bayram Ali seçimi kazanıp yerinde kalsaydı, ilçede de sürerdi adamın serüveni...

Bakın yolcunun simit yemesi nerelere götürdü bizi. Oysa ben, oruç sona ererken zenginlerin yoksullara verdiği fitreden, bu fitreler için Dişçi Ali'nin söylediği ve

"Ağaçlıköylü hasır dokur
Hıcıplılar ilahi okur
Acemliler tesbih çeker
Demirciköy'ün adamı
Fitreyi camıza devreder"

diye sona eren oruç tekerlemesinden, orucun sakalı ağarıp uğurlandıktan sonra, yapılan bayramlardan, bayram namazından, bayram yemeğinden söz edecektim. Kalbur kalbur kavrulan mısır kavurgasından, küme küme olup, ev ev gezerek el öpen, karşılığında çantalar dolusu kavurga biriktirip "bayram! bayram!" diye sevinen çocuklardan söz edecektim...

Kazın Ayağı

Kasımın son günleri, bizlerin yatağa düşme vaktimiz sanki. İşte havalar soğudu. Öksürük falan aldı yürüdü. Köy insanlarının öksürükten sonra şiltenin altına, oradan da toprağın koynuna gitmelerine engel olacak bir şey yok.

Kış bu kez eski yıllardan daha erken geldi sanırım: Köylüyü daha gafil avladı da ondan diyorum. Dün gece yağan bir metre boyundaki kar, onun peşinden gelen insafsız tipi (köyde süpürge adını alan ve adına uygun düşen tipi), bir maliye müfettişi gibi açıklarımızı meydana çıkardı. Üstünü başını düzmemiş, ayağının nalınını bile karı görmeyince hazırlamamış olanlar, günlerini gördüler... "Hapan kaldık."

Hoş, kış ağır basınca her vakit bu çaresizliğin ortasına düşülmekte. "Komşudan komşuya ses gitmez olduğu günler" denmiştir bu günlere.

İşte havalar soğuyalı gün gün fazlalaştı ölüm. O kadar olağan karşılanıyor ki, "Mevsimi geldi; ölüm de geldi. Şaşacak ne var?" deniyor.

Daha dün bir, bugün iki, dört tanesi gitti. Taş kazıp terlemiş ikisi. Kendilerini koruyamamışlar. Öteki gidenler de soğuk algınlığından... Sonrakiler de geçen yıllarda olduğu gibi "soğuk algınlığından" gideceklerdir belki...

Zavallı Bektaş Hoca düğün hazırlığı yapıyor: Hasta yatmakta olan nişanlısını ölmeden eve getirecek. Bu, Davud'un işinin aynısı olacak gibi: Geçen yıl o da "soğuk algınlığından" yani bu, "pek hafif ve yatmaya değmez" hastalıktan yatmakta olan kızı, ölmeden eve getirmeyi başarmıştı. Düğünü bittiği gün, bir de soğuk suya girmesiyle yolcu olması bir olmuştu taze gelinin. *Yattıktan* sonra suya girmese günahı, suya girse ölümü var...

Elden kalır neremiz var. Günlerdir başımı döndüren nezle beni de soktu yatağa. Bir yanda anam öksürüyor yatakta. Bir yanda, hiçbir şeyden habersiz, kardeşlerim baygın yatıyorlar. Onları da soğuk vurdu. Beri yanda da ben pıskırıyorum.

Her evde, hastaların başında dönecek, sağlam ya da yarım bir adam bulunduğu gibi, bizim evde de Naciye kaldı girip çıkan: Karım. Babam yine, *"Millet Hastanesi"* denen köy odasında tamamlıyor günlerini.

Birbirinden ayrımsız akşamlardan birisi daha dolanıp gelmişti. Naciye ocağı yakmış; hastalara bir şeyler hazırlamaya çalışıyordu. Kapı açıldı, o sırada; bizim Ayşe girdi. İşaretle konuşuyordu. Üşüdü de dili mi tutuldu nedir? Dedik ya, burnu akan, sesi kısılan, boğazı şişenler birbirine karıştı... Baktım bunun da boğazı şişmiş.

Zoru zoruna duyurup anlatabildiğine göre, beş gündür yatarmış. Sol böğründe bir ağrı başlamış. Çekilmiş "say delik"in köşesine. Ne kaynana, ne elti, ne de koca... Uğramamış kimse. Hüngür hüngür ağlarmış yattığı yerde. Yiyip içme de yok.

"Keyfinden yatıyor. Bir şeyi yok" diye, yattığına kızmışlar da, ekmek falan getirmemişler. Zaten yiyecek hali de yok. Köyde gelinin "demirden" olması gerektir sanki.

"Böyle gelin mi olur? Daha şimdiden hastalanmaya başladı. Sonunu nasıl bulacak!" deyip çıkıyorlar işin içinden...

Çocukta et de arama kemik de. Kargaya dönmüş. Bir "yürek parçalayan" olmuş çıkmış.

Anam dokunur dokunmaz bildi boğazındakini Ayşe'nin: "kazboğan." Köyde "kazboğan" denen bu çora, doktorlar, "difteri" diyorlar. Bu tanıyı duyar duymaz şafak attı bende. Bu günü mü buldun hay kör olası dert!

Çocuğun boğazı taş gibi sertti. Daha ikindin başlamış; gittikçe artıyordu şişlik. Soluğu da daralıyor bir yandan. İşimiz gücümüz, pençeleşip doktora hasta yollayabilmek oluyor zaten. Bunun da, o altı saatlik yolu boylaması gerek. Naciye'yle bakışınca karar verdik. Ama nasıl edip de yollayabileceğiz! Acaba kolay olacak mı babamgilin aklını yatırmak?

Durumu anlattık. Her ikisi de düşüncemizi benimsemiş görünüyordu.

"Öyleyse kalk baba; arabacıları bir dolaşalım da, kim giderse hemen götürelim" dedim.

Hiç oralı olan yok. Babam, ahır görmekten, ineğin saman yemediğinden, soğuk arttığı için ahır kapısının deliklerine sıvayacağı taze hayvan pisliklerini ayrı bir köşeye yığmak istediğinden söz ediyordu... İşin savsaklanacağı besbelli.

Hep dürtmek, hep dürtmek!... Dürtmelerimiz, konuya komşuya yaptığı etkiyi evimizdekilere yapmıyor. Nedenini de bir türlü anlayamadım.

Sözgelimi, geçenlerde Koca Kezban'ın ayağına taş düştüğünü duyunca, oksijenini pamuğunu alıp koşan Naciye, kanı durduramayınca, hastayı arabaya yükleyip yola çıkarmıştı. Hâlâ, anlata anlata bitiremedikleri bu basit olay, bizim evdekilerin de hoşuna gitmemiş ve akıllarına sinmemişti. Yaralının yanına birikmiş olan köy ileri gelenlerinin, "Akıl var, yakın var. Şu kadar şey için de hastaneye mi gidilir?" diye alay etmelerine ve "elinin hamuruyla erkeğin işine karışma" diyen Hakkı Hoca'ya karşı o kalabalığın içinde savaşan, hocanın sakalından tutup geriye atan gelinlerine güvenleri azaliyor. Beride, kanı ancak hastanede durdurulabilen kadın, ne dua edeceğini bilemiyor; gelene geçene, "Aman, gelinin dediğinden ayrılmayın; o ne derse onu yapın" diyormuş; kardeşinin başını pulluk bıçağıyla parçalayan İsmail, "Aman gelin-aba, sen bir bakıver de ne dersen onu yapalım" diye ona koşuyormuş, bizimkilere bir şey söylemiyor; umurlarında değil.

Başına topladığı kadınlara, çocuk bakımından tutun da dikişlerine, giyinişlerine kadar yeni pencereler açan gelin, bu kez de "olur olmazlar"ı başına topladığı için "yapma!" baskısıyla karşılaşıyor.

Okulda tekdüze bir kılık oluşturmak için oturup her çocuğun önlüğünü dikmesi, kız çocuklarının okula yollanması için her ananın evine ayrı ayrı koşması, hiç görülmemiş bir iş olan kızların okula gelmesini sağladıktan sonra da onların saçlarını "top belde" yapması, yine kötü yanından alınıyor:

"Ayyar öküz el çiftine pek yürür..." diyor bizimkiler.

Gerçi benim yapamadığım birçok şeyi evde de yaptı: Tandırı bırakıp sobayı benimsediler. Anam tandırın adını duyunca

yüzünü buruşturur, "Dumanı beni öldürmüş de habarım yok" der. Çırayı bırakıp lambayı benimsediler... Allah'tan bir gün lambanın özrü olsa, karanlıkta oturmayı isterler de, teneke gaz çırasını istemezler...

"Çıkan isten habarın var mı; boğuyor adamı!" derler.

Birisi yakacak olsa çırayı, öteki yaktırmaz. Gaz ocağına da dört elle sarıldılar. Ama düşüncenin değişimi, kullanılacak aracın değişimine hiç mi hiç benzemiyor. Belki de, ayırdında değiliz ama "eleştiriyi sert yapamıyoruz" evin içinde.

İşte yine, işin savsaklanmaması için, babamla tabanlaşıp duruyoruz. İstiyoruz ki, bağırıp çağırma derecesine varmadan dediğimize gelsinler. Ama olanağı yok. Öyle de gülünç ve şaşırtıcı oluyor ki, karşıda yaşlı karı koca bir ayrı, onların karşısında bir çift de bir ayrı düşünüyorlar.

Yaşasın babam! Razı oldu sonunda. Arabayı hazırlatıp gelmek için Kabakçı Kadir'in evine yollandı. Ben Hacı Ahmet'in evine koştum, "kürk" bulmak için. Hastayı, böyle ayazlı bir gecede arabaya kondurup da, üşütmeden bu uzun yolda götürmek; o, adamın götüremeyeceği kadar ağır değirmenci kürkünün içine girmeden pek mümkün olmaz.

Ne ilk vardığım yerde, ne son vardığım yerde kürkü bulabildim. Bu arada epeyce dolaştım köyün içinde. Geldiğim zaman arabayı kapının önünde hazır bulacağımı sanıyordum. İvedi yanından kürk bulamazsak, halimizin ne olacağını düşünüyordum.

Geldim ki, kapının önünde yok, beklediğim. Eve girdim. Orta yerde bir yığın boruğu ateşlemişler. "Başocak" Adife kurşun eritiyor... Hey ya Rabbim hey! Kış gününde hallerine bakmazlar da, giderler elin suçsuz, günahsız Ayşe'sine göz değdirirler şu sakar adamlar! Gözünü sevdiğim Adife Nine, de bakalım; dinsizlerin hakkından... Alevin bir yanında da Ayşe'nin kaynanası var... Yağla yumurta pişiyor tavada. Ne vakit çıktın geldin; be hey kel Aniş! İki gözümün bir tanesi. Anam, yatağın içinde oturumuna gelmiş, kucağındaki ekmek tahtasının üstünde üzüm eziyor. Arabayı neylesinler; doktoru nitsinler? Etmişler eylemişler, işleri tıkırına koymuşlar. Evi dolduran ağı gibi dumanın içinde öksürükleri de kabarmış mı sana... Duman birini ötekine pek göstermiyorsa da öksürük küt kütleri arasında kar-

şılıklı buyruklar, ana-kaynana çekişmesi, bir yandan sürüyor. Ayşeciğe bir yorgan çullamışlar; yatamadığından dolayı köşeye büzülmüş oturuyor... Kendisinin hayrı için çalışanları seyrediyor. Bu kadar gayretin sonunda iyileşmezse eğer, Çöt Havva'nın dediği gibi, "İyilik bilmezin biri" dense yeri, Ayşe'ye.

Behice kalkmış hasta hasta... Kel Aniş'e yardım ediyor, titriyor. Adife'nin kurşun dökeceği kabı hazır edip önüne koymuşlar. Ellerini alevin üstüne doğru uzatmış ısınıyor babam. Çömeldiği yerden dalgın dalgın birinde kurşun, ötekinde yumurta olan tavaların içini süzüyor. Gözlerinde gizli bir sevinç var; kendini belli ediyor. Öyle ya, şimdi kurşun dökülünce göz değenin resmi belirecek; bu kadar insan "Lanet kör şeytan kör gözüne, pis gözüne" diyecek, işte o vakit değen nazarın büyüsü bozulacak, etkisi bir paralık olacak... Yağlı yumurtayı da üzüme katıp, sıcak sıcak, çocuğun boğazına sardılar mı, sıkıca örtünüp rahat etmesi kalacak. Sabah olunca bakmışsın şiş de kalmamış iş de!...

Babamın iyimserce süzülüşü, böyle düşündüğünü sezdiriyordu. Araba getirmeye gidiyorum diye bizi kandırıp soluğu Adife'nin evinde alışı, oradan, cininin bile hoşlanmadığı Kel Aniş'e uğrayıp onu da getirişi, derdin tek çaresiydi onca...

Ayşecik eve geleli, akşamdan beri yani, "doktor!", "araba!" deyip de başka bir şey demeyen, kadınlarla çekişen, ama evin gelini olarak, bir uçtan da onlara yardım etmek zorunda kalıp başı dönen, hangi rolü yapacağını şaşıran Naciye'nin sesi kısılmıştı.

Adife, "Cahal anam, cahal!" diyor. "Gusuruna bakılmaz onun. Öyle olunca öyle olacak sanır onlar" diyordu.

Babam gamsızdı. Bana döndü:

"Yat be yavrum yerine. Yukarda koca Allah var. Senin benim dememinen yıldız çevrilmez. İş olacağına varır: Elifin hecesi var; çarenin nicesi var. Ben, Kara Ismayıl kızını tokdura götürdü de ölüsü şeerde kaldı dedirtmem. Ölürse evde ölsün gözümün önünde" dedi.

Naciye'ye baktı bir de:

"Sen çocuğu ağlatma yeter. Ben seni bundan akıllı belliyordum. Sen de bunun demirindenmişsin tam. Üzülmez sırım gibisiniz. Bunu yola getirir deyi sana güveniyordum. Nene gerek

yavrum; bırak o desin dursun, öyle geldi öyle gidecek gayri... Sen olsun, bu kuru sevdadan vazgeç. Var anana yardım et. Bak kollarının canı yok... Üzümü ezemedi."

Yine de dayanamadı üstelememe. Neden sonra, oradakilerle şöyle bir bakıştı; sonra araba bulmaya çıktı.

Ben de çıktım dışarıya ya, ayakta duracak halde değilim. Başım dönüyor. Can burnumun ucunda, hayatın duvarına yaslandım. Arabacılardan birinin evine gitmeyi düşünmeye bile gücüm yetmiyor: Göz gözü görmeyen gecede, karanlığın içine bakıyor, karanlığın içindekileri düşünüyordum... Saat dokuzda, onda kalmadı, gece yarısını buldu vakit. Ansızın kulağıma gelecek arabanın sesini, o, kulağımın pek alışık olduğu, bana neler anımsatan araba sesini bekliyorum. Yıllardır, gece yarısından sonra şehirden gelecek, unutmazlar ve yitirmezlerse bana posta getirecek arabaların sesinden başka beni duygulandıran ses tanımıyorum. Su sesi, kadın sesi ve para sesi başkalarının olsun. Bu araba sesi yaşamımın örgüsü oldu benim. Kocakentin sokaklarında görüp sesini duyunca irkiliyorum, ürperiyorum...

Bekliyordum...

Araba sesi yerine, yine yalnız, babamın altı lastikli çarığının sesi geldi.

Koştum yanına:

"Baba ne yaptın! Hani araba?"

"Hele dur; araba sırası değil. Bak Hatiç nineni getirdim. Bu baksın bir de."

Babam, başka bir şey konuşmadan, bayırdan köyün yukarısına doğru koştu. Ah! Şu karanlık açılıverse de yüzümü bir görseydi.

Hatiç eve yürüdü.

Hımmm! Bir doktorun yetmeyeceğini düşünerek, "arabaya gidiyor" diye bizi kandırıp, kendi aralarında ikinci bir doktor getirmeyi fısıldaşmışlar demek.

Evin kapısı açık. İçerdeki duman nerden çıkacağını bilemiyor. Kapının iç yanında boyuna dolanıyor; azar azar kaçırıncaya kadar parçalarını, hal geliyor başına dumanın. Boruk ekleyip ateşi boyuna tazeliyorlar.

Duyuyorum:

"Biraz tandır külü bulun bana, çabuk!" dedi, girer girmez Hatiç. Artık neylesen, yapacaklarını yapacaklar. Yine de gittim yanlarına. Ama neye yarar? Parmağını küle buladığı gibi Ayşe'nin boğazına soktu. Kül hem şifa, hem parmağın kaymaması içinmiş. Küllü parmaklarıyla, boğazını iyice karıştırdı çocuğun. Eh, bunu da bu iş için çağırmışlar. Marifeti bundan ibaret... Zaten, soğuk alıp boğazı şişenler, sesi kısılanlar, her sabah kapısını aşındırıyorlar. Onların "boğazını kaldırıyor." Boğazın içini karıştırıp oradaki kabarcıkları yırtarak, "bademcik ameliyatı yapıyor" desek yakışır.

Babamın, yolda Hatiç kadından bir akıl daha alıp yine birini çağırmaya ya da hastaya kullanılacak bir şey bulmaya gittiği kesin. Kadın söylemedi nereye gittiğini.

Durmakla ne geçiyor elime, "İmirin iti" gibi, karmakarışık düşünceler içinde, ayazda beklemekle?... İçerdekiler, üzümünü, yumurtasını, biberini kattılar, içine soğan doğradılar. Âşığın,

"Yaramı doldurdun ince tuzunan
Üstüne de biber ektin nazınan"

dediği gibi, üstüne de bezir döküp biber ektiler. Buradaki anlamda âşığın dediğini yaptılar:

Ilıdıktan sonra ala sıcak sardılar. Ama, Hatiç kadın parmaklarını külleyip, boğazı karıştırıyordu. Şifa verecek maddeleri birbirine katıp sardıkları için, artık korkuları kalmadığı, lafın ağzını köydeki dedikodulara dayadıklarından belli. Şimdi operatör de kaleyi içten fethetti mi tamam...

Gayret başa düştü ama, gidebilecek miyim şu halimle?... İçerde çırpınıp duran karımı çağırdım:

"Yardım et; ikimiz gidelim de getirelim arabayı hiç değilse" dedim.

Ben kolunda pıskıra pıskıra, Kabakçı'nın evine aşağı yürüdük.

Çağıra çağıra güçbela uyandırdık. Kim bilir kaçıncı uykudaydı. Bizden başka yatmayan var mıydı bilemem? Akşamınan karanlık basınca, saat beş-altı sıralarında çömlekteki aşı mideye boşaltır boşaltmaz yumuyorlar gözlerini. Bizim, saat dokuza

kalmamıza bile, "Yahu bunlar ne vakit uyurlar?" diye şaşıyorlar.

Kapıyı açtı, göründü arabacı. Boğulurcasına öksürüyordu. Yineleye yineleye zor anlattık derdimizi.

"Senin uçun değil mi hoca; koşuyum arabayı!" dedi, sağ olsun.

Araba koşuldu. Üstüne bindik; sürdük kapının önüne. Şimdi Ayşe'yi bindirdik mi dörtnala gidecek atlar!...

İçeri girdik. Ha bakalım, de bakalım: Kimsede aradığımız göz yok. "Gece" diyorlar, "kış" diyorlar. İş gelip omuz zoruna dayanmıştı artık. Bir göz ettim Naciye'ye, tuttu Kel Aniş'i geriye oturttu. Hatiç'i kucakladım, Aniş'in yanına sürükledim. Adife var ya bir de, anamın tek güvendiği o. Eliyle, gözüyle ona işaret ediyor yattığı yerden. Dudağının ucuyla da, "Verme; verme aman, verme!" diyor.

Adife sımsıkı kucakladı hastayı.

Arabacı çağırıyor dışardan:

"Haydiyin atlar üşüyecek."

"Gel! Gel bize yardım et de hastayı çıkartalım" diye dışarı bağırdım arabacıya. İşe bakın ki, Adife'nin damadıdır. Yine de tutup kolundan öte fırlattı kaynanasını... Gürültümüz çocukları uyandırdı. Ev birbirine karıştı. Hasta bitirim oldu, gürültü patırtı bir şey söylemiyor ona. Kadınlar, sözde şakaya getiriyorlar bir yanını, ağza alınmaz küfürleri yüzümüze fırlatıyorlardı. Onların karşısında benim de sabrım tükendi. Sanırım Tarık Dursun K.'yı geçtim küfürde...

Hastayı ellerinden aldık. Evin kapısından çıkarırken, kadınlar gayrete gelip arkadan saldırdılar. Anam da doğruldu geldi. Eteğimizden tuttular. Biz de karı koca eteğimizi kurtarmak için onları iteledik. Bu neyin neyle karşılaşmasıydı acaba?... Arabacı ne yapacağını bilemiyor, gözlerinin içinde okunuyordu şaşkınlığı... Saç baş kalmadı, dağıldı. Dağıldı dağılmasına ya, olan Ayşeciğe oldu. Ne konuşabiliyor, ne şöyle bir hareket edebiliyor. Çekişmenin arasında eşiğe yığıldı çocuk. Gerçi, nasıl olsa bindirip götüreceğiz ama, şuradakilerin ettikleri kalacak. Biz bu durumdayken babam çıkageldi. Kapıdan girer girmez kucağından bir çıkın koydu. Çulun katını açtı; içinden çıkardığı kazı yeniden ku-

cağına aldı. Hepimiz durduk, ona bakıyoruz. Bizim çabanın hızı bir kere daha kesildi. Gideliden beri, kümes kümes gezerek kaz ararmış babam. Muştulu, Çolak Hızır falan derken, sonunda Hasan Çavuş'u bulmuş. Onun kümesinden tutmuşlar bir tane. "Kazboğan" demiştik ya! Durumu yolda Hatiç kadına açınca, daha hastayı görmeden "kaz bul, bir tane kaz bul" demiş kadın. Eve girmeden de yolladıydı hani. Aradıklarından birini daha bulmuşlardı. Cankurtaran gibi kaza sarıldılar bu kez de. Buna geleneden bildiklerini yapmışlar, bir bu kalmıştı dersem doğru olmaz: Tüttürmeye üzerlik otu, boynuna sardıklarına karıştırmaya zeyrek tanesi, suyunu içirmeye mısır püskülü ve deve kığalağı (pisliği) aradılar akşam olalı. Bulamadıklarına saysınlar ne yapalım. Yine de en önemlisi kazmış sanırım, aradıklarının: kanı kanla, kanı suyla, "kazboğan"ı da kazla...

Sen yırtın dur! Bu kez de sardıkları sargıyı çözdüler boğazdan, kazın ayağını getirip, ayağın değmediği bir yer kalmadığına inanıncaya kadar boynunun her yanında gezdirdiler. İyice sürttüler bulaşıklı ayağı. İşi bitirince, sargıyı olduğu gibi yerine sardılar yeniden. Olunca hepsi bir olacaktı sanırım: Hastanın ağzını açtılar. Hatiç dizine yatırdı Ayşe'yi. Getirdi doğru boğazına uzattı kazın ibiğini (gagasını) babam. Çocuk kustu. Bu geğirmeyi, kusmayı iyileşmenin kanıtı sayarak üç kez yinelediler. Kazın ibiğini çıkarıp çıkarıp soktular. "Kazboğan" hastalığının, denemelerle etkisi belirlenmiş en son ve en kesin dermanı buydu, Adife'nin söylediğine göre... Mübarek köy tıbbı, amma da yol almış ha!...

İçimde ne varsa hepsinin bölük bölük eridiğini duyuyordum. Bir bunaltı başladı, gözüm kararadı. Ne söylenenleri kulağım duyuyor, ne kırılıp dökülenleri gözüm görüyordu. Kolunu kanadını yolarcasına Ayşe'yi çekip arabanın üstüne nasıl attığımızın da ayırdında değilim. Kalması için karımı indirdim arabadan aşağı.

"Sür Kadir! Bas kırbacı!" dedim.

Gılay Havası

Köye, kitap, gazete getirtiyoruz elimizin yettiği kadar. Bunları okuyan bir iki öğretmen de olsa, köylünün kulağına gelen yanları da oluyor. Duvar diplerinde, ağaç altında falan okurken, merak edip dinliyorlar. Bazı parçalar hoşlarına gidiyor. "Bu da kitaba yazılır mıymış?" deseler de, kendilerine yabancı olmayan dizelerden, deyimlerden dillerinde kalıp, yerine göre bir taş gibi gediğe koydukları var. Dize biçimi gözetmeden, kullandıkları bazı sözleri alıyorum, onların söylediği gibi. Bunların yazanlarını okuyucu kestirebilir:

"Mâmirler ya paydos zilini bekler ya ay başını. Hem kitaba da yazmışlar bunu..."

"Biz yaşımızı başımızı aldık
Allah çocuklarımıza acısın."

"Devran büktü belimizi
Geçme kapım önünden
Görüyorsun halimizi."

"Eynimde göynek yok; ayağım yalın
Ölürsem kahrımdan öldüğüm bilin."

Ne demiş biri:

"Kaybolur, bulunmazsa toklular
Yandığın gündür, yan, yanabilirsen."

"Bir elinde tutak; bir elinde üvendire" diye değiştirme bile yapmış bizim Behice. Bunlardan biri de *"Nerden gelir bizim*

*köyün imamı - Bir hali var perişan perişan"*dır... Bu iki değiştirmenin adaşımsı ozanlarını bazı edebiyat öğretmenleri bizim kız kadar tanıyamazlar belki; duymayanları da bulunur.

"Bebek"teki Zalha, Adanalı Kadir Ağa, Murtaza bilmedikleri adlar değildir. Hem de ne biçim adam olduklarına varana kadar... "Herkes kendi cebinden harcasın" demez mi Kadir Ağa, gel duyur bizim komşulara da, sonra gücün yeterse dillerinden al, alabilirsen. "Büle büle demiş Murtaza: Demeyeceksin ciğerparem." Pembe Kurt adlı motorun ötekiyle dövüşüne hiç diyecek yok. "Alamanın motoru gibi sürüklerim seni" diyorlar. Sonra heybesini sırtlayıp İstanbul'a gelen köylü. "Ah gözünü sevdiğim Necdet Bey! Necdet Bey derdinle deli oluyor. Ah gözü çıkası Necdet Bey."

Dile geçip, yeri geldikçe kullanılan bu deyimlerin en başında "Clay" gelir. Hani şu Caldwell'in *Din Ticareti* romanındaki köylü. Özellikle gülünç olaylar karşısında Clay'i anımsıyorlar. Her şeyi onunla açıklar oldular. Hayret edilen, gülünç olan, şaşırtıcı olan her yere gidiyor, "Gılay havası", "Gılay işi."

"Vay anasını be" demez mi Gılay; bitirir.

Ötekiler gibi bunu da Osman Ağaların söğüdü altında okuduk. Öğretmen arkadaşlarla ortaklaşa okuyoruz; hepimiz dinliyoruz. Gençlerden birçoğu vardı yine yanımızda. Ama bu kere ne motor yarışması, ne Murtaza'nın konuşması gibi oldu. Papazın yaptıklarına aval aval bakıp hepsine de "vay anasını be!" diyen Clay güldüre güldüre bitirdi çocukları. Kasıklarımız patlayacaktı gülmekten.

"Gılay havası" yakıştırmasının temelini de orada attık ya zaten. Arkadaşlardan birisinin yarasını depreştirdi buradaki hava. Beş yıl önce, okulu bitirip okul kitaplığından ayrı düşünce çok daralmış. Kitap da ısmarlayamamış. Bahar gelmiş ama, okuma özlemi de onun burasına gelip dayanmış. Ne yapsın?

"Aklıma geldi; eşeğe binip sizin eve geldim. Sen Nurgüz'deydin. Kâğıtların arasında yepyeni bir kitap bulduk ananla. *Arkadaş*'tı adı. Götürüp okumaya başladım" diyor. "Ama, ikindi üzeri bir cip gelip okulun önünde durunca durum değişti: Başöğretmenle koştuk. 'Hoş geldiniz' dedik, içeri aldık adamları. Takım getirdik kahve yapmak için. İl yöneticilerinden

birisiymiş meğer. Kahve pişireyim diye ben eğilip doğrulurken, cebimde kitabın ucunu görüp istedi. Evirdi çevirdi; gözümüze baktı. Başöğretmene, 'Mesleki kitaplar okumaz da, böyle manasız romanlar mı okursunuz!' dedi.

"Başöğretmen, 'Ben, Gazi Eğitim Enstitüsü'ne gitmek için hazırlanıyorum efendim. Böyle ıvır zıvırların yüzüne bile bakmam. Arkadaşa da dedim ya, duymadı. Benim kitaplarım var elimde' dedi. Masanın gözünden bir *Pedagoji Tarihi* çıkarıp uzattı...

"Öteki arkadaşlar da, 'En iyisi okumamak. Emir falan gelip duruyor zaten. Korkulu düş görmektense, uyanık durması iyi' dediler de bu yaranın üstünü kapattık."

İlk orada söyledi Karaca'nın oğlu:

"Vay anasını be! Böyle kitaplar okunmaz mı? Onların yaptığı da Gılay havası. Yaşa be Gılay!"

Ondan sonrası belli. Gılay'ın evinde geçenlere benzer şeylerin adı "Gılay işi", "Gılay havası" oldu çıktı.

Odada oturuyoruz. Mehmet Ağa'nın çırağı geldi.

"Ulan Idalı niye geciktin" dediler.

"Valla bugün Gılay havası çaldım da..."

"Ulan Gılay havası çalmanın sırası mı şu soğukta. Gücükte (şubatta) sakın Gılay havası çalmaktan. Gücükte ekilen tohum büyümez. Atalardan galma sözdür:

Salı günü yola çıkma kalırsın;
Cuma günü işe gitme bulursun.
Fazla gülme onun sonu yas olur;
Gücükte ekilenin boyu kıs(a) olur..."

"Sıpa büyümez ha, Gılay havası çalayım deme, senin anlayacağın..."

"Yaz hoca, yaz. Sen de bunu yaz. Görüyon a işler, Gılay işine kaldı. Elimizden başka gelen yok. Hani ne yapmış Güce Murad, ufak tefek borçların içinden çıkamayınca: 'Püf' demiş çıraya, başlamış ayıklamaya pirincin taşını... Bizimki de o hesap."

Her kafadan bir ses gelmeye başladı.

"Pöh! Yazacak şey bulamadınız mı? Hiçbir şey bilemezseniz, Güdük Ali'nin donunu yazdırın. Herif o çadır beziyle oğlanı da idare ediyor. Camiye giderken kendi giyiniyor, sonra oğlu."

"Lan oğlum; söyleyecek laf bulamadın mı? Nene gerek fukaranın donu. Eğer ona kalırsa, Alçak İbiş'in ayakkabı daha beter."

"Sen onlara boş ver de, şeyi yaz şeyi, bizim eski mıkdarı. De ki: Altmış yaşından sonra bir garı alıp kaçtı. Ama kendinin boyu sırık gibi; avradınki yarısı kadar. Gelmez mi kaleme? Tam Gılay havası."

"Elin karısından sana ne aslanım. Buna Gılay havası denmez. Bu hava tam av havası. Çayın üstünde sürü sürü ördek toplanıyor. Onlar da bildi paslı tüfeklerin toplandığını."

"Eski ireyis öteygün ne demiş biliyon mu? Oyları verirseniz bana, geri verdiririm tüfekleri demiş."

"Verdirir de alırsın. Amerika'nın banka borcu ödediğine benzer: Kaç yıldır banka borçlarını Amerika'nın kapatacağı söylentisi var ortada. Güvendik güvendik, birini vermeden birini aldık. Ne olacak şimdi?..."

"Hele şu yollar açılsın bir. Vakit yaklaştı gayri seçime. Yakında gelirler. Bu sefer geldiler mi çok diyeceğim var Ferda Bey'e. Öyle tüfek müfek değil. Tüfeği yere batsın. İki zavallı kuşu vurmasam da olur."

"Sahi, hokümet havadaki kuşu bile düşünüyor yahu!"

"Lafımı kesme lan! Kuşu değil, seni beni düşünüyor. Elinde bulunmasın diyor. Cahal kafaynan çekip yapıştırmasın, diyor. Mesele o değil. Şeyi diyeceğim önce, kız iki bin liraya çıktı. Tarlası olan satıp oğlan everiyor. Bizimkiler ne olacak? 'Ucuz fiyatınan biraz kız bul bize' diyeceğim."

"Doğru dediğin. Benim oğlan otuz yaşında. Everemedim, yüzüne bakamıyom."

"Şey everdi ya paranın zoruyla Kombut. Tırnak kadar sıpayı. Akşam oldu mu, ağlar anasının kucağına kaçarmış."

"Onmayacak hasta döşeği koyar da yastığa pisler. Siz de öyle yapmayın. Kaputu ucuzlat diyelim arkadaş, kaputu! Başka bir şey istemiyok ondan. Kaput bezinin meturusunu elli kuruşa

indiriversin, istediği oy mu, biz gövdemizi basalım oy kâğıdına!... Aklınızın üst yanından konuşup da kızdırmayın adamı. Nerden bulacak size kızı, karıyı?"

"Adamakla mal mı tükenir canım. 'Bulurum' desin. Zaten bulurum der. Hangi şeyi istediniz de yapmam, dedi; ha?"

"Hele bırak şu karı lafını. Merakınız Gılay havası çalmak. Demin iyi konuşuyorduk... Ferda Bey'den bi de şeyi isteyeceğim gelirse, Ruşen Kam'ı çıkarsın iradüyünün başından. Neymiş o öyle. Usandırdı diyeceğim. Dangırtılı geçiş taksiminden sonra, bir Gılay havası. Her gün bu. Ben olsam yerine Ferda Bey'in, onun dangırtısını omzuna verir, Çankırı'ya doğru kovalarım. Böylece diyeceğim kendisine."

"Şeye versin metaneti, söyle de. Adını sen getir, Muzaffer Sarısözen'e. O bir yol gösteren var meydan sazıynan, ona çaldırsınlar işte, günde birkaç kere."

"O öğretmen var bir *'Köyün Saatı'*ndaki, bizim köye salsın onu da. Uşakları iyi okutur o. Ah o doktor hanım var bir de, 'Köyün Saatı'nda konuşan. Asıl o gelmeli şu perişanlıkta..."

"Bizim öğretmenin nesi var yahu. Amma iradüyüde Kuran okuyan iyi sedalı bir hoca var. Onu salıversinler buraya, yeter. Derman sığmaz o hocanın sedasına. Ta Hıcıp'ta, Ağaçlıköy'de duyulur bizim köyde okuyunca."

"Tarihten Bir Yaprak okuyan var ya, onun sedası hocanınkiyle falan kıyas edilecek gibi değil. Allah vermiş verdiği yere. Ona okutmalı Kuran'ı. Acap babası çalıştırmadı mı ki Kuran'a. Eğerim çalıştırmadıysa, demek hiç kafa yoğmuş herifte."

"Senin lafınla ne hocayı salarlar, ne dangırtı edeni ordan çıkarırlar. Boşa yorulma."

"Ulan! Benim dememinen değil. Ferda Bey emir verecek. Ne yaptı bak tavuk yemini. Bir söylesin dağları yol eder vallaha. Şimdiye dek ananız atanız gördü mü tavuk yemine varıncaya kadar bankanın köylüye dağıttığını?..."

Köye Gidenler

Birinci Bölüm

Güneş indim iniyorum diyordu dışarda. Ama odanın biricik küçük penceresi de doğuya baktığından, içerinin dışarıyla ilgisi çoktan kesilmişti. Ahmet kaynayan patatesi ocaktan indirdikten sonra lambayı yakmış, Durmuş gelinceye kadar onu da elden çıkarayım diye pantolonunun bacak arasındaki söküğü dikmeye koyulmuştu. Durmuş da geciktikçe gecikiyordu hani. İnsan odaya gider, konuşur monuşur ama bu kadar da lafı uzatıp gecikti mi işin tadı kalmaz. Burda oturan da insan, arkadaş. Garipser, canı sıkılır bir şeye. Şunun şurasında mümkün olduğu kadar bir arada bulunarak can sıkıntısına fırsat vermemeli değil mi? İşte öğretim yılı bitiyor. Ne kaldı şurada, on sekiz gün. İki gün de hazırlık olsun, yirmi gün. Demek yirmi gün sonra yaz tatili başlıyor.

"Elbette başlayacak" diye içinden geçirdi Ahmet. "Burama geldi, çektiklerimi bir ben bilirim kış boyunca... Şu nisana kavuşana kadar akla karayı seçtim. Ama arasınlar da bulsunlar yirmi gün sonra..."

Nisana kavuşmuştu kavuşmasına ama, böyle günlerde daha da garipsiyor, içinde bir yerler burkuluyordu. Hele akşam olurken... Bu bozkırda akşamın kızıllığını, güneşin batışını görmek pek dokunuyordu nedense. İçine kapanık, sessiz bir hali vardı. Kalabalıktan, anlamsız, dipsiz gürültülerle saatlerini, günlerini öldürmekten hoşlanmadığı için gitmemişti Durmuş'la köy odasına.

"Ne var, ne yok bir anlayayım" diyerek gitmişti Durmuş. Belki kente gidip gelenler bulunurdu. Gazete falan olmasa da, kulaktan kapılmış bir haber gelebilirdi köye. O da kısa günün kârı olurdu duyarsa. Dünyada neler oluyordu kim bilir?...

Ne var, ne yok anlayadursun o. Elindeki kitabı bitirip kapadıktan sonra canı sıkılmaya başlamıştı Ahmet'in. Kendini hapis-

te gibi hissediyordu. Yalnızlık dört yanını sarmıştı. Dışarda akşamın halini biliyordu. Çıksa daha da sıkılacaktı canı. Kör pişman, kaçınık yaşamına gömülmeliydi yine. Onu da yapamadı. Elindeki iğneyi bırakıp ayağa kalktı.

Yırtık kısa donla dolaşmaya başladı. Donun yırtığını, söküğünü dikmenin vakti geçmişti. Her yanı ehnezik. Yenilemekti en iyisi.

Bulunduğu sedirde iki kere aşağı yukarı yürüdükten sonra karşı sedire atladı. Sedir dediğin altı adımlık yerdi. Birkaç kere de orada yürüdükten sonra, bir yolculuğu bitirmiş, gidecek yolu kalmamış biri gibiydi. Ocağın yanına çömeldi. Tavadaki kaynamış patatesleri yokladı. Soğumuştu patatesler. Şimdi hem soyması güçleşir, hem tadı olmazdı soğuk patatesin. Ama umurunda mı Durmuş'un? O gününü öldürmeyi bilir sadece. Koca Yusuf'la lafı kaynaştırmaya bir başladıysa tamam. Erciyes Dağı'nı helik diye atarlar, karşı karşıya han yaptırırlardı. Hele o eşek hikâyesi. Dünyada hiç başka bir şey görüp yaşamadın mı be adam. Hep o yirmi yıl önce köye gelen öğretmenle iki eşeği çiftleştirdiğinizi ve hankır hankır güldüğünüzü mü anlatıp duracaksın?

Pencerenin önüne vardı. Her vakit soğuk için camın iç yanına bastırdıkları ot yastık, havalar iyileştiği halde yine oradaydı. Yastığı aşağıya aldı. Gözlerini cama dayayıp baktı. Dışarısı kapkaranlık olmuştu.

Dönünce, pantolonu gözüne çarptı. Gidip şu söküğü çabucak bitirip bacağına geçirmeliydi pantolonunu. Niye kalkmıştı sanki? "Evin içinde pijama giymek çok iyi gider" diye geçti içinden. "Ama ne gezer pijama. Dokuz saat yol gideceksin gecenin altında. Arabacı uykusuz, sen uykusuz, yol delik deşik, arabanın dingili kırık. İyi ki ben kalmışım da sepet düşmüş yine..." Pantolonuna yaklaştı. Baktı, baktı iyice. Tanık isterdi pantolon demeye. Söküğünü dik dur. Paçalar kendi kendini yemekte, diz kapaklarla oturak yeri "delineceğiz" diye söylenmekte. Dayanıklıymış yine de. İki yıl geçti şu bacaklara girip çıkmaya başlayalı. Sekiz yüz güne varır bu bacaklarla birlikte süründüğü. Ütü mütü düşüne girmediği gibi, temizlik de hak getire. Ne yapsındı. İstekleri dışında olup gidiyordu bunlar. De-

ğilse, paşa gönlünün ne istekleri vardı. Pek güzel bilirdi neyin üstüne neyin yeneceğini. İki yıl önce işe başlayan bir köy öğretmeniydi altucu. Ayda yetmiş lira bir mecit hesabıyla üç ayda para geçiyordu eline. Onu da vaktinde gidip alamıyordu çok kere. İşte şimdi parası gezici öğretmende bekliyordu kentte. Beş aydır gidememişti. Karar vermişlerdi yılbaşında gitmeye, havalar bozmuştu o vakit de... Okullar açılırken ne getirebilmişlerse, onlarla sürdürüp gidiyorlardı geçimlerini.

Geri döndü. İki eliyle, sakallı yüzünü kaşıdı iki yandan. Sonra başına gitti elleri. Tatlı tatlı kaşınıyordu başı. Kaşıdıkça kaşınıyordu. Hart hart ettire ettire kaşıdı adamakıllı. Kolları yorulana kadar sürdürdü. Tırnaklarının arası kepek dolmuş, eli yüzü dökülen saçların içinde kalmıştı. Hoşuna gitmiyordu hali. Birazcık yaşamaya benzemeliydi yaşaması. Ama nasıl? Yanıtlayamıyordu.

Oturup söküğü dikmeye koyuldu yeniden. Durmuş gelmeden bitirip giyinmeliydi. O gecikse bile gelen giden olurdu.

Giyinirken tahtalının üstündeki gramofona kaydı gözü. Sevindi. Nasıl olup aklına gelmemişti deminden beri. Vesveselerinin birçoğunu yatıştırıp, unutturabilirdi bir iki plak. İsa'nın oğlundan alıp gelmişti Durmuş, çalalım biraz diye. On gündür aklına esen tahtalıya koşuyor, boyuna kol çeviriyor.

Plakların adı plaktı. Bir düzineden fazla, ama hepsi eski. Eskiliğinin yanında çoğu kırık. Birisi var işe yarayan. Kırık olmasına karşın dinlenebiliyor; anlaşılıyor ne dediği. Oracıktaki taşa bir iğne sürttükten sonra kolu çevirdi. Koydu o işe yarar plağı. Kuyudan gelir gibi Zehra Bilir'in sesi geliyordu:

Ağır ağır bas da gel
Tahtalar oynamasın
Usul usul çık da gel
Anam babam duymasın

İğne kırık yere geldikçe bir takırtı yapıyor, bu da bir uyum oluyordu.

Üç kere daha çaldı aynı plağın bu yüzünü. Gidip oturdu sonra ocağın başına. Patatesleri soymaya başladı.

Elleri patates soyuyordu ama, aklından geçenler daha başka şeylerdi.

Evlenip evlenmemeye karar vermek için aylardır kafasını yoruyordu. Şimdi yine bu düşünce gelip aklının başköşesine kuruldu. Kendisine bakamıyordu bir kere. Doğru dürüst yemek yapıp yiyemiyor, çamaşırlarını temizletmek sorun oluyordu. Sorun olmak ne, temizlenemiyordu. Bedeni de öyle kirli, hep kirli geziyordu. Kendi kendine karşı bitmeyen bir kızgınlığı vardı bu yüzden. Canının en çok sıkıldığı günler, ocağa tenekeyi oturtup su ısıttıkları günlerdi. Pazar günleriydi yani. Haftada bir kere yıkanmaya çalışıyor, çamaşırlarını ıslatıyorlar ve böylece işi kitabına uyduruyorlardı sanki. Ama hepsi o kadar. İş salt kitaba uymakla kalıyor, isteğe uymuyordu. Temizlenemiyorlardı vesselam. Odanın giriş yerindeki, gelen konukların eşekleri için yapılmış küçük ahırda yapıyorlardı temizlik işlerini. Bu soğuk yerde, soyunduğu andan giyindiği ana kadar, her pazar haftanın en kötü dakikalarını yaşıyordu. Kafasına her su döküşte sanki saçlarının içindeki kire ve kepeğe onları temizleyeceği yerde, yeniden ekler yapıyordu.

Yarın yine pazardı işte. Kirine, yorgunluğuna hiç yararı olmayacak bir şeyi yinelemenin sıkıntısı, içinde birikmeye başladı.

Nisana erişmeyi bunun için gözlüyordu işte. Yazın tadı başkaydı. Tatilde şu köyden ayrılmayı da sefa sürmek için istemiyordu. Gideceği bir başka köy kendi köyü. Gideceği Karabudak, yiyeceği sarı kabaktı yani. Değişik bir yanı vardı yalnız: akarsu. Bir çay var orada. Bu köyde ve birçok köyde olmayan önemli bir şey. Bahçelerin arasındaki çalılık yere gider, yüzer, ovalanır, güneşlenir... Kendini biraz hafiflemiş, temizlenmiş sanırdı hiç değilse.

Bu köy öyle mi ya? Kalem kalınlığında akan bir çeşmesi var. Elde testi sıra bekler köylü.

Köy küçük de değil öyle. Dört yüzden fazla evde iki bini aşkın insan yaşar. Yaz gelince bu yetersiz su da akmaz olur. Her biri bir dağın başına kaçar evlerin, bir su kaynağı bulmak, kışı getirmek için. Adı da yaylaya çıkmak olur bunun.

Bu su işi aklına geldikçe, en çok hayvanlara acıyordu. Kış boyunca, kar ve yağmur sularının biriktiği çamurlu göleklerden

suluyorlardı hayvanları. Hoş, yerine göre, çeşmenin suyunun yetişmediği yerde evlerde de aynı su, gölek suyu kullanılıyordu. Kaplara akşamdan doldurulup bırakılınca, sabaha kadar dibine milliyor, çamuru azalıyordu. Yemeklerde ve içmekte pek güzel kullanılıyordu bu da. Akşamdan doldurulmuş suyun adı, sabah olunca, "tünemiş su" oluyor, artık kimse buna kıymet biçemiyordu. Damlası damlasına gerekli yerlere kullanılıyor, kap kacak ve el yüz yıkarken göl suyu yerine tünemiş su kullanan aile bireyleri, ana baba tarafından azarlanıyor, pataklanıyordu. Bu suyun yeri, mide idi; içerek ya da yemek pişirmekte kullanılarak, mideye girmeliydi bu tünemiş su. Çarçur etmeye gelmezdi. "Vardığın yer körse" deyimince, Ahmetgil de tünemiş suyu özenle kullanıyorlardı yerine göre...

Oturduğu yerde, iyiden iyiye yorulmuş duydu kendini, bacaklarını uzatarak yan geldi, sağ elini çenesine dayadı. Bu köy için, iki sorun kafasına takılmıştı ilkten: su ve hela derdi. Öteki sorunlar bunlardan sonra düşünülmeliydi. Hela yapma ve kullanma işi burada, aşağı yukarı hiç parayı gerektirmiyordu. Bir anlayış sorunu. Köylülerin aklının ucuna azıcık etki yapabilmekle olabilirdi.

Bu etkiyi yapabilmek için az uğraşmadı iki öğretmen. Her fırsatta, her rastladıklarıyla bu "ufacık" dert üzerinde durdular. Hele Durmuş çok kaba konuşuyor, en dokunulmaz duygularına hitap ediyordu. Müslümanlıklarını çürüttüğü gibi, üstü kapalı, gâvur da sayılamayacaklarını bu durumlarıyla, çaktırıyordu. Ama ne suçları vardı adamların. Müslümanlık başka, bu işler başkaydı. Namazlıklarını, ahrete hazırlanmanın bütün yollarını küçükten beri nasıl öğrenmişlerse, gece gündüz öylece çalışıp, dinlerine hizmet ediyorlardı. Bu hela işi de öyle. Babadan nasıl görmüşlerse, onu sürdürüyorlardı. Eski köye yeni töre demek, biraz da çıktığı kabuğu beğenmemekle ilgiliydi.

Köyün bu durumları kafasına takılıp onu düşündürdüğü zamanlarda, kendini unutur giderdi Ahmet. İyi de olurdu bu. Uyuşukluğu gider, alnının kırışıkları azalır, gözleri parlardı adamakıllı.

Uğraştığı konu üzerinde dudakları kıpır kıpır eder, parmaklarını bir şeyler yapıyor, ya da sayıyor gibi oynatır, iç ve dış

benliğiyle bütün olarak kendini verirdi düşüncesine. Yüzünde belli belirsiz bir gülümseme başladı. Kendinden geçmişçesine düşünüyordu. Kim bilir nerelerdeydi kafası? Tek tek konuşmaların üzerine, bir de toplu olarak etkide bulunmak için iki kere köylüleri toplayıp konuşmuştu bu hela işini. Söylediği sözler cümle cümle doğru bulunmuştu. O hızla birçokları evlerinin önüne kağnılarca taş getirmişler, ama türlü nedenleri, bu arada karakışı öne sürerek, dört duvar dineltmeye girişen olmamıştı hiç. En biri, kendi oturdukları odanın önünde, odanın sahibi Küçük Ağa'nın getirdiği bir yığın taş vardı. Durmuş'la günlerdir, bir hela yükseltip örnek olmayı kuruyorlar, bugün, yarın, "hava iyileşince" diyerek işi onlar da savsaklıyorlardı. Ama başlayacaklardı bugün yarın. Gecikmeyeceklerdi. Şöyle güneşli, yani üşütmeyen bir cumartesi-pazar günü, girişeceklerdi yapmaya. Durmuş inşaatçı, Ahmet marangozdu okulda. Ama ikisi birden bunu yapabilirlerdi. Sonra da köyde örnekleri çoğalırdı herhalde, ağır ağır da olsa. Köylülerin bu yönlere soğuk davranıp kulaktan geçirerek "Hele siz şu camimizi terk edin bir, orada çocuk okumaz" demelerine karşın olacaktı bu. Değil mi ki ilk atılımda taşlar getirilmişti.

Birdenbire ürperdi oturduğu yerde. Anası "Azrail yokladı" derdi böyle ürperdiği zamanlar. Oturumuna geldi. Durmuş'u ansıdı. Neden geciktikçe gecikiyordu bu oğlan. Başına bir hal gelmesin? Gelmezdi herhalde. Köylü birbirine düşman iki cepheye ayrılmıştı ya, bunlar mümkün olduğu kadar yansız kalmaya uğraşıyorlardı. Taraflar arasında gece gündüz demeyip sürüp giden ve yıllardan beri son bulmayan bu geçimsizlik dövüşlerinin yeli onlardan yana esmiyordu şükür. Esmiyordu ya, içlerinde bir uğultusu da yok değildi bu halin. Bu yüzden halkla bir türlü kaynaşma olanaklarına kavuşamamışlardı. Herkesle ilgilenirken, konuşurken, hangi yandan olduğunu adamın, kimin kim olduğunu bildikleri halde duraksadıkları oluyordu. Toplu olarak köylüyle yüz yüze geldikleri anlarda ise taraflar, ayrılıkları göze batacak biçimde toplanıyor, karşı tarafın hiçbir kimsesiyle ilgilenmeden dağılınıyordu. Öğretmenlerin yansızlığı ve bütün köylüyle, kimseyi ötekinden ayrı tutmadan değeyde bulundukları konusunda bir kanı yerleşmişti bereket.

Bu kanının yerleşmesi sonucudur ki, Durmuş dün gittikleri Ali Ağa'nın odasından sonra, bugün karşı tarafın adamı olan Yusuf Ağa'nın odasına gidebiliyor. Bu ayırt etmeme hali, her iki tarafa da güven veriyor, iki oymağın dipsiz ve yoktan yaratıp kendilerine dert ettikleri, çocuklarına da benimsettikleri bu kan davasıyla ilgili dedikodulara, öğretmenlerin yanında, mümkün olduğu kadar yer verilmemesine gayret ediliyordu. Durmuş'un küçük çapta bir soğuk savaş olarak nitelediği bu durum, yine de ikisinin gözünde köyün işlerini yüzüstü bırakması yönünden büyüyordu. Onları da ölçülü davranmaya zorluyor, bütün güvenilirliklerine karşın, çoğu günleri, odalarıyla çocuk okuttukları cami arasında gidip gelmekle bitiyordu. Hatta her iki tarafın, üzerinde birleştiği bir nokta daha vardı ki, çekimserliğe zorluyordu onları: Bu, Allah'ın evi olan ve köyün biricik kutsal yapısı camide çocuk okutulmasıydı. Ne olurdu yani, şu kıçı çakıldaklı çocukları (kendi yavruları oysa) buraya toplayıp da Allah'ın evini kirletmeseler. Kıyamet mi kopar sanki. Hayır, karşıtı olur, uzaklaşır kıyamet.

Düşünüyordu boyuna. Kafalarını dolduran, gecelerini gündüzlerini alan bu inanışların, bu dünya kadar boş zamanlarını uğruna verdikleri vesveselerin, kendi yaşamlarına bir yenilik, iyilik getirdiği yok bu köylülerin. Yerinde sayıyorlar.

Durumlarından haberleri yok. Bu gidişle kendilerine bakacakları da yok. İşte oturdukları evler. Tavuk girmez, kümes deyip de; tanık ister ev demeye. İşte üstleri başları, Ahmet'inkinden beter. Bağırsaklarını evlerin arasındaki dereciklere boşaltıyorlar. Üstünden karlar kalktı gayri, başlıyor kokmaya dereler. Suyun durumu da böyle olunca, ne var ki bu köyde kokmayan? İçinde yaşayan canlılardan başlayarak, evler, köşeler, dereler, ev araları (sokak değil), küllükler, kermelikler... Duygular, düşünceler, inanışlar...

Nasıl önüne geçilirdi bu kokunun? Sol eli kafasına gitti Ahmet'in. Düşünceleri karmakarışıktı. Dışıyla birlikte içi de kaşınıyordu sanki kafasının. Kuvvetlice kaşımaya başladı yeniden.

Hem kaşınıp hem düşünürken, iyice belermişti gözleri. Belli değildi nereye baktığı. Bakmıyordu ki hiçbir yere zaten. Gözlerinin akı büyümüş, gözbebeklerini örtmüştü nerdeyse. Ters

çevrilmişler, gözleri de kafasının içine bakıyordu olsa olsa. Haydi diyelim ki, şu helalar tek tük yapılmaya başladı. Su derdi de üç kere başvurup, muhtarla aldıkları yanıtlara göre bu seferki seçimler biter bitmez çözümlenecek. Çataltepe'nin böğründeki Tosbağalı Pınar'ın suyu köye getirilecek.

Künkünü devlet verdikten sonra, işçiliğini haydi haydi yapacak köylüler. Çalışacak iki ustayı doyurmak işten bile değil. Alışık köylü. Ev sırasına göre birer öğün verirler. Usta ücretleri de nasıl olsa olur. Bir bakıyorsun devlet, onu da veriyor. Künkünü çimentosunu verince, bu ücret işine el katmayacağı ne belli! Yağını veren Allah bulgurunu da vermez mi? Film geçidi sürüyor kafasında:

"Ama, bunları kıskıvrak bağlayan kötüsüne ve körü körüne inançları ne olacak? Bunları söküp yerine olumlularını dikmek nasıl mümkün olacak? Kendilerine, yaşama yönelmezse bunlar, su da hava, ekmek de. Tedirgin edilmeli bunlar, tedirgin..."

Dışardan gelen bir hışırtı filmi kopardı. Kendine geldi Ahmet. Yağmur hışırtısına benziyordu gelen ses. Kulak verince, odanın toprak damında tıpırtılarını duydu yağmurun. Sevindi. Bakmak için dışarıya çıktı kalkıp. Tatlı tatlı yağıyordu gerçekten. Ta derinden gülümsedi. Alacakaranlıkta, savat derilerinin buruştuğunu anladı gülümserken. İster istemez yüzünü yokladı elinin biriyle. Doğruydu yüzünün buruştuğu. Gülüşünün acemice olduğunu da kanıtlardı bu buruşma. Gülmesini ne öğrenebilmiş ne de becerebilmişti.

Eli yüzünde, öylece düşündü kaldı ayakta. Yağmurun başlamasına ne kadar sevinse yine azdı. Şu karanlığın içine gömülmüş olan köyün, içindekileri de katın, düşüneni yoktu Allah'tan başka.

"Hayır, şer ne gelirse ondan. Buradakiler ancak beklerler. Sabırla beklemesini bilirler. Dert, bela, yokluk, açlık, ümit... Her gelen Allah'tandır. Böyle köklü bir güvene sahip olduktan sonra düşünmeye, uğraşmaya ne hacet. Unutulmazlar. Gönülleri ona bağlı. Namazları, oruçlarıyla, gece gündüz onun huzurundadırlar. Azcık unutulduklarını sansalar, yağmur yağmasa, gecikse örneğin, yağmur yakarısına çıkarlar, dikkati çekerler kendilerine. Bu yağmur derdi bambaşka. Gecikse, havaya bak-

tırsa, benizleri soldursa da, az erken az geç yağar herhalde. Daha beklenmezken bile başladı işte. Bereketli bir yıl olsa, gülse yüzümüz. Bu köy için yağmurun önemi daha başka. Gölekler dolmazsa ne yapar o dilsiz hayvanlar... Köpekler, kediler, tavuklar sonra? Daha baharın kulağını görmeden, ortalık ısınmadan kat önüne kel öküzleri, vur sırtına iki heybelik varını yoğunu, tut dağların yolunu."

Cansız gibi hareket etmeden dururken bacakları yoruldu neredeyse... Bu yorgunluğu duyarak yürüdü. Duvardaki takanın önüne vardı ayakları. İki yanına baktı. Odanın içinde fırdolayı gezdirdi gözlerini. Tahtalının altındaki soğan ve patates çuvalı ile üstündeki un çuvalını gördü. Azalmıştı un. On beş günden on beş güne biraz yufka yapıyordu Küçük Ağa'nın karısı. Bir edimlik ya var ya yoktu. Ucu ucuna yetecek demek. Patates soğan da öyle. Birkaç pişirimlik bulgur da vardı kesede. Arada sırada yumurta da bulunuyor nasıl olsa... Geçim düşüncesi yoktu şimdilik... Bu akşamın yiyeceği bile hazır değil mi? İçine soğan doğraması kaldı bir.

Gözleri duvarı sürüp gidiyorken kazıklarda yan yana asılı yüz havlularını gördü. Bu odaya ilk girmiş gibi dikkatlice baktı. Durmuş'un kravatı vardı çivinin birinde de. Yanardöner der durur, takmaya bir türlü kıyamaz. İlçeye gittiğinde, özellikle öğretmen toplantıları vb için gittiğinde takardı onu. Kravatın yanı başında da biricik dostları ayna. Çantasındaki kitapların arasına yerleştirip kırmadan, ne korkularla getirmişti onu. Ayna çok önemliydi bu iki bekâr öğretmen için. Tıraşta, kılıkta, can sıkıntısında... konuşulacak tek dost. Önemli olduğu, Durmuş'a yetmeyişinden belli. Sabah bir, aynanın başı bir Durmuş için. Tıraş olur. Yüzündeki sivilceleri sıkar. Taranır. Bozar yeniden, tarar saçlarını birkaç kere. Eksikliğini duyduğu bir şey var yalnız Durmuş'un: "Duvarlar çırılçıplak" diyor. "Böyle mi olmalı bekâr odasının duvarları?" Çıplak duvara, hayır, çırılçıplak duvara, çırılçıplak olmasa da oldukça çıplak kadın resimleri istiyordu. Nerden gelecekti öyle şeyler bu dağ başına, pardon çöl ortasına?...

Tam kanının delirdiği çağdı Durmuş'un. Çalım düzüşüne bakılırsa, Küçük Ağa'nın "Gulgulu" adlı ortanca kızının peşinde olduğu söylentisine inanılabilir. Kızın şalvarı yerde sürünü-

yor ama. Her yanı kapalı. Çırılçıplak kadın özlemi (resim de olsa) buradan geliyor olmalı. Resme bakacak, Gulgulu'yu da onun gibi, belki de tümden soyacak aklı sırtından, gözlerini kapayacak seyredecek onu. Sonra düşlerine girecek bu görüntü. Derken kapalı Gulgulu'nun yanında bir de açılıp serpilmiş Gulgulu doğacak... Allah da göndermez ki bu ellere öyle resimler. Buraların beklediği şeyler daha başka şeyler. Yağmur, yol, su. Bunların yanında ışık. Hele hele ışık. Aydınlık getirecek...

Okumak için getirebildiği on kadar kitap vardı takada. Yan tarafta iki tane de Durmuş'un vardı. *Rüyamdaki Okullar, Köylerimiz Nasıl Kalkınır?* Merakla aldığını, eze eze okuduğunu söylüyor, "Ama bir şey anladımsa Arap olup da kız bulmayayım" diyordu. Ordaki laflar başka, köydeki gerçek başkaymış. İçli, özden çocuk şu Durmuş. Dobra Dobra Mehmet Ağa'ya benzeyen yanını ise beğenmeyen yok.

Arkaları kendinden yana, üst üste duran kitapları aşağıdan yukarı süzdü Ahmet. Azıcıktılar ya, daha dört-beş tane okuyabilmişti. Gündüzleri okul var. Kış boyunca gelip giden komşu hiç eksik değildi akşamları. Daha dün bir bugün iki, havalar açılınca, uyku tatlanınca gelmemeye başladılar. Daha doğrusu, uzak odalara gitmek kolay böyle günde. Sonra, kafası karmakarışık. Hiç durulmadı.

Okumak için yola getirmekte güçlük çekiyordu kafasını.

Kitapların üstündeki dosyanın kapağını kaldırdı. Bir iki çizgili kâğıtla bir o kadar dergi vardı güzden kalma. Dosyanın üstündeki not defteriyle kalemi alarak gidip pantolon diktiği köşeye oturdu.

Defteri "pırrr" diye baştan sona açtı bükerek. Baş tarafında kırk yaprak kadar yeri karalanmış bir sarı defterdi kalınca.

Madem gece bastırdı, Durmuş gecikti; kafası karman çorman; okuyamıyor; sessizlik, yalnızlık gelmiş burasına, bir şeyler daha yazıp eklemeli defterdeki notlarına. Ama hangisini yazmalı! Unutmamak için defterin sonuna sıraladığı yazılacak konulara baktı. Hiçbiri sarmadı. Gitmezlerdi böyle saatlerde. Buzu çözülüp de kalem bile işlemezdi şimdi. Yok mu sanki yazacak şey. Yakınırsa, yokluğundan değil çokluğundan yakınırdı. Defteri kalemi bıraktı sedirin üstüne.

Yağmurun sert yağdığı anlaşılıyordu damdaki vuruşlarından.

"Yağ be mübarek!" dedi kendinden geçerek. Söylenmesi, odanın ölü havasını diriltiverdi ama, çok sürmedi bu diriliş.

Yağmuru düşünmeye başladı yine. Şimdi tarlalarda büyüyen ekinlere benzetti kendini. Onun üstüne yağıyordu sanki yağmur. Soluk aldı. Göğüs geçirdi. Sere serpe bıraktı kendini. Ferahladı iyice. Binlerce, milyonlarca ana kuzusu rençber de en az onun kadar sıkıntıdan kurtuluyordu şu anda. Yakından bilirdi yağmursuzluğun sıkıntısını; halkın nasıl kıvrandığını bu sıkıntı içinde.

Defterini kavradı yeniden. Gelişigüzel açtı yazılmış bölümden bir yeri. On gün kadar önce yazdığı bir notu okumaya başladı:

"Bektaş'ın Salkasıyla konuşuyoruz duvarın dibinde. Neden evlenmediğimi soruyor.

" 'Daha vakti, saati var; dur bakalım' diyorum.

" 'Abaruuu! Senin yaşında da mı dur bakalım olur' diyor. 'Şuncacık çocuklar bile avradın göbeğini terletirken?'

" 'Eh!' diyorum, 'yazgı ne yapalım?'

" 'Yazgı mazgı değil, sen tango biçimi alacaksın elleem; şeerlere gidip de...'

" 'Belli mi olur, alınyazısı.'

"Çiğnediği, vıcık vıcık ettirerek iyice özediği bok yuvarlaklarını duvara çarpıp dururken, koca ninesi çağırdı.

" 'Salka gıı! İneği sağ yürü de. Dana tepinip durmasın boynu bağlı.'

"Ellerini toprağa beleyerek pisliğini sıyırdı. Temizledi yani. Yemenisinin uçlarını çözerek ağzının yaşmağını tazeledi. Yürürken, 'Sen tango biçimi alacan, tango. Bizim gibi bok yapan, onu bırakıp inek sağanı alıp da nitcen!' "

Dış kapının açıldığını duydu. Ardından oda kapısı vuruldu.

"Gel!" dedi pekçe.

Kel Abdullah'ın Musa'ydı gelen. Akıllıca öğrencilerden birisi.

"Musa hoş geldin. Söyle?"

"Durmuş Öğretmen odadan saldı beni. Selam söyledi. 'Odada müfettiş var, akşam yemeğini onunla yiyeceğim. O da

beni beklemeden doyursun karnını. Yalnız odanın sağını solunu toparlasın bir. Oraya geleceğiz yatmaya' dedi..."

"Peki Musa" dedi. O gidince patatesin başına oturdu. Bekleye bekleye doymuştu oysa. Kendini yokladı bir. Ekmek istemiyordu canı. Tuzluğu getirdi. Batıra batıra üç patates yedi cıkla,* ekmeksiz. Yetti bu kadarı.

Süpürgeyi ıslatıp sedirleri süpürdü. Yastıkları düzeltti. Kendine çekidüzen vermeyi düşündü sonra. Aynanın karşısına götürdü onu ayakları. Birbirine geçmiş avurtlarını gördü ilkin. Uzayan sakalının altında da belli oluyordu. Göz akları kanlanmış, kirli kirli görünüyordu. Şişkin gözkapaklarından sonra derisi, ta şakaklarının üstüne kadar buruş buruştu. Saçları karışık, kirli, kepekli.

"Bir berber şimdi, saçı sakalı budayıverecek" diye geçirdi gönlünden. "Sonra bir hamam. İşbilir bir keseci hamamda. Köpüklerin arasından çıkacaksın pamuk gibi. Çıkınca da bu çamaşırları, bu elbiseleri bulamayacaksın. Tertemiz bir takım çamaşır, elbise seni bekleyecek dışarıda. Uzanıp dinleneceksin onlara baka baka. Yürek çırpıntıları geçip rahatlayınca giyinmek isteyecek canın. Yeri gelecek o vakit bismillahın. 'Bismillah!' deyip geçireceksin gömleği boynuna. Çıkıp gelince müfettişle karşılaşacaksın.

"Belini bükeceksin:

" 'Hoş geldiniz efendim; bendeniz Çardak köyü başöğretmeni Ahmet Tezer...'

" 'Memnun oldum' diyecek. 'Pek şıksınız maşallah.'

" 'Görevimiz efendim, kılık kıyafetimizle de örnek olacağız köylüye...'

"Memnuniyetini bu kez gözleriyle de belli edecek müfettiş. İlk etki tamam. Ayaküstü birkaç soru daha soracak:

" 'Mesleki kitaplar okur musunuz?' diyecek örneğin.

" 'Okumaz olur muyum!'

" 'Dergi okur musunuz *İlköğretim, Öğretmen*?'

" 'Okurum.'

* Cıkla: Sade, katıksız.

"'Günlük gazete izlemek gerek bir de. Hangisini okuyorsun?'

"'*Cumhuriyet*'i efendim, yansız...'

"'Köylüyle geçimin nasıl?'

"'İyiyiz.'

"'Gelmeyen öğrencileri kovuşturuyor musun?'

"'Harfi harfine!'

"Fazla bile gelecek bu kadar bilgi. Açacak not defterini, vereceği rapora kaynak olmak üzere, yazacak bunları bir bir. 4274 sayılı yasanın 10'uncu maddesi gereğince neler yapıldığı hakkındaki sorunun karşısını iyice şişirecek: Kılık kıyafetiyle örnek oluyor, köylüyle geçimi iyi... Öteki soruların karşısı da bundan geri kalmayacak. Kitap, dergi, gazete izleyerek işbaşında kendini yetiştiren adama ne diyeceği var daha. Rapor geliyor bomba gibi. Sen de şaşıyorsun, bu nerenin öğretmeni diye...

"Sen kitap okuyabildin mi? Mesleki mi okudun, okudunsa? Dergi yüzü, gazete yüzü gördüğün var mı? Devam kovuşturması yaptın da, kaç çocuk getirebildin dört gönüllüden gayri?" Düşü bozuldu. Bunlar da berber, hamam ve giysiler gibi düştü.

Aynadan ayrıldı gözleri. Önüne baktı. Pantolonu, gömleği, ceketi iyi değillerdi ama pek utanılacak durumu da yoktu hani. Ama sakal, ille sakal. Bir dertti. Olmuyordu bu ne idüğü belirsiz jiletlerle sivilceli yüzünü kanatmak. Gitmiyordu hoşuna. Sakal uzarsa uzasın, canı olsun rahat ediyordu. Herkes sakalını salıvermemiş mi köyde? Vardığın yer körse...

Bu söze söykedi aklını. Başarı bulunduğun topluluğa uymakla mümkündü biraz da. Zekânın belirtisi de buymuş hem. Başka türlü hareket edenler, ayrı baş çekenler başarı gösteremezlermiş. Zaten kendileri sosyal bakımdan gelişmemiş, uyum güçleri zayıf insanlardır ilkin. Kaldı ki başarı... Sorarsa müfettiş, bu biçim savunacaktı kendini... Savunmayı hazırlayınca tıraş tasası da yok oldu.

Çenesini kaldırınca yüzünü aynada gördü yeniden. Hiç de biçimsiz değildi bu kez. Gözleri pırıl pırıl. Sakalının altında tertemiz bir cilt. Ufak tefek eksikleri vardı şüphesiz. Ama kadı kızı bile kusursuz olamaz. Müfettiş insan değil mi sonra. O da insan. Öyleyse hiç yer yok üzülmeye.

Kollarını kaldırıp, önden arkaya doğru gerindi. Arkadan öne doğru salladı bir de... Güreşe hazırlanan bir pehlivan gibi kollarını sallayarak sert sert yürüdü sedirde. Gidip o kırık plağı koydu gramofona. Zehra Bilir'in boğuk gelen sesi odayı doldurdu:

Ağır ağır bas da gel
Tahtalar oynamasın
Usul usul çık da gel
Anam babam duymasın...

Plağın tik tak, tik tak diye iğneye çarpışını izliyordu. Kapı birdenbire açıldı. Kapıyı açan Durmuş'tu. Yüzü bir çala göründü, kayboldu. Açılan kapıdan önce bir yabancı girdi. Müfettiş buydu demek. Ötekiler bildik: Muhtar, Hacı Ağa, Cıbır, Halil Dede'nin Abdullah. Üçü de köy kurulunun üyeleri. Arkalarından Durmuş girip kapıyı örttü. "Buyrun efendim, şöyle buyurun!" diyerek yabancıya başköşedeki yastığı gösterdi. Oralı olmadı o. Paltosunun düğmelerini çözüyor; kupkuru duvarları süzüyordu bir yandan. Onun köşesini boş bırakarak ötekiler çoktan yerlerini bulup oturmuşlardı.

"Merhaba muhtar!"

"Merhaba."

"Merhaba Hacı Ağa."

"Merhaba."

"Abdullah Efendi, Cıbır Ağa, merhaba."

"Merhaba."

"Ahmet Bey siz misiniz?" dedi yabancı birden. Genzini yırtarak çıkan zor anlaşılır bir sesti bu.

"Evet efendim. Buyrunuz."

Eyvahlar olsun. O kapıdan girerken kendini tanıtmayı ve elini sıkmayı araya sıkıştıramamıştı şaşkınlığından. Yüzüne bakakaldı adamın. Göz göze geldiler, tepeden tırnağa süzüyordu onu adam.

Paltoyu, bir kolu çıkmamışken çekti aldı Durmuş. Lastiklerini sedirlerin arasına çıkarıp oturacağı yere yürüdü 50-55 yaşlarında gösteriyordu. Uzun boylu, geniş omuzluydu. Kapkaraydı

benzi. Karalığıyla da kalmıyordu. Tek tüfek namlusundan saçma boşaltılmış gibi delik deşikti yüzü. Mesti-lastiği hâlâ kullandığına göre, aptesinde namazında bir müfettiş olmalıydı.

"Demek sizsiniz."

"Buyurun efendim."

"Şey... Sende biraz yazarlık var mı?"

"Estağfurullah efendim."

"Hangi anlama söylüyorsun estağfurullahı?"

Durmuş tahtalının köşesine ilişmiş, ötekiler de oturdukları yerden ikisini dinliyorlar, onlara bakıyorlardı. Göz göze bile gelememişlerdi Durmuş'la. Odada neler konuşmuşlar, nelerden dem vurmuşlardı kim bilir? O ne sormuş, Durmuş ne karşılık vermişti. "Kerata, on dakikacık önce kalksa gelse ne olurdu sanki. Şimdi merak et dur artık işin yoksa. Müfettiş gidene dek yan yana gelip konuşmak mümkün olmaz."

"Doğru anlamda efendim. Yazar değilim demek istedim yani."

"Estağfurullah demen ne oluyor? Yazar olmak bir bok olmak mı?"

"Estağfurullah efendim."

"Kim yazdı peki dergiye, bu köyün okulu olmayıp da çocukların camide okutulduğunu. Ondan sonracığıma, hocanın, çocukları başına toplayıp namazlık bellettiğini?"

"Nerde efendim?"

"Dergide işte. Adını unuttum. Eğitim memurunun masasında. Gelen geçen okuyup gülüyor. Yazarlık da maskaralık oldu çıktı. Neydi ki zaten."

Herkes oturuyor, o ayakta. Otur demeyi mi unuttu; yoksa zevk mi alıyordu müfettiş. "Dergi bakkalın adresine gelecekti. Oradan alamazlar. Anlaşılan başka aboneler var... Güzden yolladığım yazıyı koymuşlar demek. Yaşasın dergici Bay Yaşar! Ama bunlarla ne olacak halim? Beğenmiyorlar baksana. Raporu zayıf verir, terfi ettirmez ya? Üstüne bir de kursa gönderirse..."

"Yazarlık olsun diye değil efendim."

"Ya? Öyle mi? Ne olsun diye yazdın?"

"İş olsun diye..."

"İş bulamadın mı yapacak. Onları yazacağına çocuk devamını sağlamaya uğraşsaydın. Sonra, hocalarla uğraşmayacaksın. Bela açarsın başına. Görmezlikten geleceksin onları. Köyde sürüyle çocuk var. Onlardan artan size de yeter."

Muhtara baktı.

"Değil mi muhtar?"

"Doğru dirsin beğ."

Ne diyeceğini şaşırmıştı Ahmet. "Bu adamların da ipleriyle kuyuya inilmez. Durumun gerektirdiği biçimde yönerge çıkarırlar, arkasından da karşıtını söylemeye hiç sıkılmazlar. Sapına kadar olgun adamlar. Hem hocaların işine karışmayacaksın, hem de devamı sağlayacaksın... Allah beni de bıraksın, şu memleketin haline acısın. Neleri varsa dillerinde bunların. Bundan önceki Müfettiş Şükrü Bey de öyle değil miydi?... Bir gün öğretmenler toplantısı başlamadan yarım saat önce benden birkaç meslek dergisi adı sordu. Söyledim. Sanki kendisi bu dergilerin yüzlerini görmüş gibi, mutlaka bunlara abone olarak okumalarını söylemişti toplantıda. Toplantıdan sonra ben gazete okurken omzumdan o da süzmüş, sonra da, 'Okuyunca bu gazeteyi bana ver hoca!' demişti. İki ilginç yazı vardı gazetede. Saklayacaktı belki. Verdim gazeteyi. O parçaları kesip çantasına koyarak, belki de, yanına gittiği her öğretmene, gazete okumasını, böyle kıymetli yazıları da kesip kendisi gibi saklamasını söyleyip durmuştur. Benden örnek alın demiştir."

"Yazarlık demek, kendini de başkalarını da oyalamaya çalışmak demektir. Sizleri ise çocukları yetiştirmek için okuttu bu devlet. Yazıyla çiziyle oyalanmaya hiç hakkınız yok."

Sedirin kıyısına oturdu Ahmet.

Bir ara söz gençlikten, yaşlılıktan, çoluk çocuk sahibi olmaktan, onları yetiştirmekten açıldı. Daha çok müfettiş anlatıyor, ötekiler ilgiyle dinliyorlardı.

"Efendim, en kötü, en günah şey çocukları namazlık öğrenmekten ve namaz kılmaktan yoksun bırakmaktır. Cenabı Allah üç çocuk verdi, üçünü de dileğime göre yetiştiriyorum. Namazlarını gözümün önünde kıldırırım.

"Ben evden ayrılıp köylere gidince namazı astıkları oluyor ama analarını uyarıyorum ve dönüşümde, kim dalga geçmişse,

bir saat tek ayak üstünde durmak ya da bir saat helada beklemek gibi en ağır cezaları veriyorum ona."

Muhtar, "Beğ, sen böyle konişirsin, ayaklarını öpesim geliyir" dedi.

"Efendim, her şeyin başı bu" dedi müfettiş. "Mademki Müslüman'ız, dinimizi çocuklarımıza da öğreteceğiz. Bunu yapmazsak, sorumlusu biziz. Allah bizi bilir. Sorgusunu çocuktan değil, bizden sorar. Ebediyen Müslüman kalmamız için bundan başka çare yoktur. Sen ihmal eder, ben ihmal edersem, çocuklarımız, hep cahil kalır, günün birinde din elden gider. O vakit yan dur gayri. Allah korkusu kalmaz, vicdan kalmaz, ahlak kalmaz. Hak kalmaz, hukuk kalmaz..."

"He valla doğru dirsin mivetdiş beğ" dedi Cıbır Ağa. Baş sallayıp duruyordu ötekiler de.

Vakit hayli geçmişti. Gecenin yarısı. Esneyen esneyene. Yatma vakti geldi de geçiyor. Odadakilerin hepsini seferber etti müfettiş bey: Bir güğüm taze süt bulunacaktı. Süt olmazsa yaşayamazmış. Bilmem ne hastalığından dolayı gece gündüz süt içmeliymiş. Sonra, hiç içinde yatılmadık yatak, yorgan bulunacak. Temizlik imandanmış. Başkalarının kullandığı yatakta yatmak, çarşafı, örtüsü yıkansa da o yatağın, Müslümanlığa aykırıymış..

Süt bulunamadı... Gidenlerin hepsi de birer takım yatak getirip attılar ortaya. Ama elindeyse beğendir bunları. Ne kadar dil dökülmüşse boşuna oldu. Bunun yüzü kirli, ötekinin yorganı, berikinin yastığı... Mutlak uyuyan karılarını uyandırıp onların altından çıkarıp getirmişlerdi bu yatakları getirenler.

Ahmet düşündü:

"Ama müfettişe anlatamazsın ki bunu. Söyleyecek olsan köylünün yedek yatağı olmadığını (gereksinimine yetecek kadar varmış gibi), vereceği cevap hazır müfettişin: 'Zaten yazarlığı ele almışsın. Yazar demek yüzde doksan yalan söyleyen adam demektir. Utanacak yüzü de pek göremiyorum sende. Bari şu yatak işini de yaz dergiye...'"

Çaresiz kalınca, birinin yorganını, birinin yastığını uydurarak birtakım düzdüler... İyi anına rastlamış olmalı, müfettiş de ses etmeden kabullendi.

Muhtar ve üyeler "Allah rahatlık versin" deyip gittiler. Üçü kaldı odada. Durmuş'la Ahmet ellerini tez tutup üst köşeye müfettişinkini, iki sedirin alt yanlarına da kendi yataklarını yaptılar.

Yatağın ayakucuna oturdu müfettiş. Dış giyimini soyunduktan sonra, "Gelin buraya!" diye çağırdı öğretmenleri. Geldiler. Cebinden bir çıkın çıkardı, kâğıt kâğıt üstüne sarılmış. Açtı.

"Bu DDT'dir" dedi "Yakama, kollarıma sürün bakayım."

Ahmet yakasını açtı, Durmuş ekti tozu. Ahmet kolunu, paçasını sıvadı, Durmuş ekti tozu. Yatağın kıyısına köşesine de serptiler. İkisi de esneyip duruyorlar. Oralı değil müfettiş. Keyfi kirt, tuzu kuru olmalı.

"Getirin bakayım şu okuduğunuz kitapları, dergileri!..."

Kalktılar. Takada ne varsa getirip koydular gözünün önüne. Kitap dizisinin en üstünde Türkçe Sözlük vardı.

"Kaldır bakayım onu!" dedi. El sürmüyordu kendisi. Kaldırdı Ahmet.

"Nasıl da belli yazar olacak adam" dedi. "Koskoca öğretmen olmuş, hâlâ sözlük kullanıyor. Yazarlar da böyle işte, aslında hiçbir şey bilmezler, sözlüklere, ansiklopedilere baka baka yazı yazarlar. Her şeyi biliyor gibi yuttururlar kendilerini."

"

"Peki. Sonraki ne?"

"Bir şiir kitabı efendim."

"Döndür bakayım yüzünü."

Eline almıyordu. Gözüne gözüne yaklaştırdı Ahmet. İyice inceledi kapağı müfettiş.

"Demek solculuk köye de girdi, öyle mi?"

"Nasıl efendim?"

"Kapaktaki kafa resminin içine orak çekiç yerleştirilmiş. Dikkatle bakılmayınca sezilmiyor."

"Nasıl olur efendim?"

"Siz göremezsiniz onu. Uzmanlar görür. Sizin aklınız hocanın okuttuğu çocuklarda."

"Peki sonraki?"

Üçüncüyü kaldırdı Ahmet.

"Bir roman efendim, *Budala*."

"*Budala* mı, hangi budala yazmış?"

"Dostoyevski."

"Hangi milletten o?"

"Macar" diye attı Ahmet. Yutarsa ne âlâ. Yutmazsa cahilliği sırtlanırdı. Cahil notunu zaten verdi müfettiş. "Macar ve bugün sayılı düşün adamlarından biri."

"Kaç yaşında var?"

"50'lerde."

"Benim gibi?"

Adamı böylece atlatarak kafasında yersiz soruların doğmasını önleme yolunu bulduğuna sevindi. Ondan sonraki kitabı aldı eline.

"Bu da *Yaban* efendim" dedi. "Yakup Kadri'nin bir romanı."

"Kim bu Yakup Kadri?"

"Tanınmış romancılarımızdan biri."

"Ne zaman yazmış bu romanı?"

"18'inci yüzyılda."

"Zaten 18'inci asırdan sonra bizde kuvvetli eserler yazılmadı. Konusu ne?"

"Yabanayısı gibi kaba bir erkeğin, asri yutmuk kuşu gibi güzel bir kıza âşık oluşu ve ikisinin serüvenleri."

"Demek oradan geliyor adı?"

"Evet. Adam yabani mi yabani..."

Durmuş pel pel bakıyordu. Ona sordu müfettiş:

"Sen de okudun mu bunu?"

"Okumadım. Ben aşk romanlarını sevmem."

Bulsa öte bile geçerdi oysa.

"Ya neler okursun?"

"*Köylerimiz Nasıl Kalkınmalı, Rüyamdaki Okullar* vesaire..."

"Aferin..."

Gülümsedi Durmuş. Ama onu gülümseten, aldığı aferin değil, *Yaban* romanını Ahmet'in yutturma biçimiydi.

"Kaldırın!" dedi. Kaldırdılar kitapları. Gitti, paltosunun cebinden defter kalem getirdi, yatağa girdi müfettiş. Kendi kendine bir şeyler yazdı defterine. Sonra Ahmet'e döndü:

"Namaz kılar mısın sen?"

Ahmet bir dakika durakladı. Buraya da yalan sıkıştırmanın kolayı bulunabilirdi. Adam en çok işin bu yönüne önem verdiğine göre, rapor için de iyi olurdu. Ama, demin yerini şöyle böyle bulan yalanlar burada tatlı kaçmayacaktı.

"Hayır!" dedi.

"Hayır mı? Sen Müslüman çocuğu değil misin? Gâvur dölü müsün yoksa?"

Durmuş'a sordu. O da "hayır" dedi. Oruç tutup tutmadıklarını sorup da her ikisinden yine "hayır" diye yanıt alınca, küplere bindi:

"Namaz kılmayan, oruç tutmayan adam, ağzıyla alakuş tutsa yine inanmam. Laf başında da köylüyle geçinemediğinizi, çocuk göndermediklerini sayar dökersiniz ağzınız açıldı mı. Bana bakın: Bana Çopur Fikri derler. Gökten Allah inse yine santimini olumlu vermem raporunuzun. Hatta meslekten uzaklaştırılmanız yoluna bile giderim hiç sakınmadan. En iyisi mi yarından tezi yok aptesinizi alın, namazınızı kılmaya başlayın. Köylü yüzünüze bakıyor iyi ki. Ben olsam insan yerine bile koymam sizi..."

Aynı konuda biraz daha konuştu ileri geri, sonra yattılar.. Öğretmenler susmayı yeğ tutup hiç karşılık vermemişlerdi sözlerine.

Yatar yatmaz horlamaya başlamıştı. Sinirlerini ayağa kaldıran öteki nedenlerin yanına bu horultu da eklenince uykusunu büsbütün yitirdi Ahmet. Gözünden aktı durdu uyku. Bir an olsun kestirebilmek için çabaladı ama, gayreti boşunaydı. Ne yana dönse uyku oradan kaçıyordu. Durmuş'un da öyle olmadığı ne belli.

Ortalık aydınlanınca kalktı. Ocağa tezek çatıp çaydanlığı da sürdü. Fikri Bey de, Durmuş da rahat bir sabah uykusuna döşenmişlerdi.

Kapı vuruldu. Gidip açtı: Küçük Ağa.

"Hoşgeldin Küçük Ağa!" dedi usulca.

"Belki dedim, büyük konukları var, bir şeye eytiyacı olur da çocuklar bulamaz. Yanlarında bulunayım."

"Sağ ol Küçük Ağa."

Fikri Bey birdenbire uyanıp oturumuna gelmişti.

"Sabah şerifleriniz hayrolsun beğ!" dedi ağa.

"Hayrolsun. Tereyağı bulunur mu bu köyde?"

"Yok beğim, nerden bulunsun."

"Satın almak için falan değil. Öyle çok istemiyorum. Bir börek yaptırabilir misin diyecektim?"

"Öyle desene beğ. Evvel Allah kırar döğer bir böreklik yağ bulurum zatınız uçun."

Ağa gitti. Durmuş'la Fikri Bey kalktık, giyindik deyinceye kadar da bir lengerin üstüne yığdığı börekleri getirdi. Köyde ne kadar ocak varsa yanmakta bu saatte. Günlük ekmekler yapılıyor.

Cıbır Ağa ile Halil Dede'nin Abdullah da geldiler bu arada.

Böreği yedikten sonra Fikri Bey, "Çabuk biriniz gidin de köyün içinde zil çalsınlar. Bir dersinizi görmek istiyorum. Çabuk toplanabilir mi çocuklar? Öğle yemeğinden sonra gideceğim..." dedi.

Ahmet bu işi yapmak için izin isteyerek çıktı. İyice bir soluk aldı giderken yolda. Cıbır Ağa'nın oğluna rastladı. Köpekler için iki değnek edindiler oracıktan. İkisi birden köy hocasının evine doğru yürüdüler. Hocadan caminin anahtarını alarak sıralardan birinin cebinde duran zili çıkaracak, yanındaki çocuğa vererek köy içerisinde çalmasını, arkadaşlarını hemen camiye toplamasını söyleyecekti. Dam başında keçilerine kerteğen dikeni yedirirken buldu hocayı. Durumu anlatarak anahtarı hemen aşağıya uzatmasını söyledi. Tavrına bakılırsa mırın kırın etmeyi aklından geçiriyordu hoca. Ama işin içine müfettiş sözü karışmıştı. Ağzını yumdu ve evin tepesindeki delikten karısına, anahtarları öğretmene vermesi için ünledi.

On beş dakika bile geçmeden, bir hayli çocuk toplanmıştı cami avlusuna. Zilin peşinde koşturanlar vardı bir hayli de. Haber gönderip onları da kattı toplananlara. Musa ile Cıbır Ağa'nın oğlunu müfettişe yolladı, çocukların toplandığını söylemeleri için.

Yolda kararlaştırmışlar, din dersinden gayrisini dersten saymadığını söylemesi karşısında müfettişin, Durmuş da yarın vermek üzere hazırladığı din dersini bugün verecekti... Dur-

muş'un, müfettişin isteğine uygun bir ders yapacağından emin olmakla birlikte, bir ara kulağına eğilerek, ağaların da bulunduğu derse iyi özenmesini diledi Ahmet.

Dersliğe yürüdüler.

Caminin kapısından girmeden başladı dersine Durmuş:

"Efendim, bu din dersi o kadar zevkli oluyor ki, insan vaktin nasıl geçtiğini bilemiyor. Çocuklar da bambaşka oluyorlar din dersinde. Bir hareket geliyor hepsine... En çok bu derse çalışıyorlar ve güzelce hazırlanıyorlar."

Müfettiş, "Dinimiz dizimizin direği..." dedi.

"Öyle efendim" diye başını salladı Küçük Ağa. Cıbır, "Deli misin, elbet öyle" diyerek tamamladı.

Durmuş Yücekuş, "Gerçi okulda din dersi okumadım ama, ben de ne edip edip hazırlama olanağı buluyorum. Zevk de alıyorum bundan. Çocukların kitabı öyle güzel hazırlanmış ki zaten" dedi.

Dersliğe girdiler.

Dersi alacak olan beşinci sınıf, konusu da "Müslümanlığın koşullarını yinelemek, bu koşullardan namaz kılmanın uygulamasını yapmakmış..."

Konuya geçmeden önce, belki derslikte bir de konuk bulunduğunu hesaba katarak, önceki dersleri de bir an karıştırmak istedi Durmuş:

"Müslümanlığın temeli neydi çocuklar?"

Hep birden:

"Ayetler öğretmenim!"

"Biz ayetlere ne ederiz?"

Yine hep birden:

"İnanırız, iman ederiz öğretmenim."

"Ayetlerimizi inkâr edenlere ne deriz Ali?"

Ayağa kalktı Ali:

"Onlar kâfirdir öğretmenim. Cehennemde yanacaklar öğretmenim."

"Aferin Ali!..."

Pencerenin önündeki aydınlık yere doğru yürüdü Durmuş. Biraz ışık girmekteydi caminin ufacık penceresinden. Ama içerde bulunan ağalar oracığa toplandıkları için etki yapamıyordu

ışık. Fikri Bey de beşinci sınıfların bulunduğu yerde bir sıranın üstüne oturmuş, bacaklarını sarkıtmıştı. Karışmadan dersi dinliyor, arada bir ağaların bulunduğu yere bakarak kaş, göz işareti yapıyordu. Ders istediği gibi yürümüyorsa da kızmadığını anlamak olanaksız değildi. Ahmet'in kafasında ise cinler cirit oynamaktaydı. En iyisi gözden ırak olmak diye düşünerek sıraların arasına dolanıp karanlıkta bulduğu bir boş yere oturadüşmüştü.

Parmağıyla, arka sırada oturan bir kıza işaret etti Durmuş. Kız kalktı. Kalkan kız ayakta dururken, müfettişe yaklaştı Küçük Ağa:

"Bu kalkan kız yok mu müveddiş beğ, bunların bütün oymakları din adamı, hacı hoca..."

"Çok güzel, çok güzel" dedi Fikri Bey. Sonra ayakta duran öğrenciye döndü: "Aferin kızım, aferin!"

Daha bir şeycik sorulup yanıtlamadan aferini alan kıza, araya girenler yüzünden geciken sorusunu sordu Durmuş:

"Peki Halide, söyle şimdi: Ayetlere iman edenler, onların gösterdiği yoldan gidenler ne olacak?"

Saniye beklemeden kondurdu kız:

"İçinden gürül gürül ırmaklar akan cennetin köşklerinde oturacaklar!"

"Sonunda o köşkten çıkacaklar mı onlar?"

Biraz gecikti kız. İki yandan parmaklar kalkıp havada oynamaya başladı.

"Durun" dedi Durmuş, "benim bildiğim Halide'yse durun az."

Halide yanıtı yetiştirerek öğretmenin yüzünü ağarttı:

"Hiç çıkmayacaklar öğretmenim, sonsuz oturacaklar."

"Aferin Halide, otur. Şükrü sen söyle: Ayetlerimize inanmayanlar sadece ateşe atılmakla kalacaklar mı?"

"Hep orada yatacaklar öğretmenim. Cezalarını çekerken iyice acıyı tatmaları için, Allah Dedemiz onların derilerini yandıkça yenileyecek..."

"Şahnaz, kızım sen söyle bakalım, biz daha nelere inanırız?"

"Meleklere öğretmenim, kadere öğretmenim. Cennete, cehenneme, ölüme öğretmenim."

Fikri Bey elini kaldırdı Durmuş'a. Kendisi soracaktı. "Bana bak" dedi ayakta bekleyen kız öğrenciye. "Söyler misin bana: Melekler bize görünürler mi?"

"Görünürler efendim."

Durmuş'un benzi sapsarı kesildi. Bereket versin onun güvendiği çocuklar da vardı bu derslikte. Nitekim parmak kaldıranlar oldu birkaç yerden. Kafası kel, küt burunlu kara bir çocuğu gözü tuttu Fikri Bey'in.

"Sen söyle bakalım Karadayı, Melekler bize görünürler mi?"

"Görünmezler efendim."

"Peki hiç kimseye görünmezler mi?"

"Görünmezler."

"İyi düşün..."

Herkes düşünüyordu. Öğrenciler arasında hiç parmak kaldıran görünmüyordu bu kez. Ders dinlemekte olan ağalara göz etti Fikri Bey, onlar da hep birden omuz silktiler. Bilemiyorlardı meleklerin kimlere göründüğünü. Düşünüyordu ağalar: Müfettiş de müfettişti ha! Bir adam olacaksa böyle olmalıydı...

"Bu adama bir iyilik kalmalı bizden" diye geçirdi içinden, Ahmet'in oturduğu sıraya doğru yürüdü Cıbır Ağa. "Nasıl olur Ahmet Beğ, bir horoz kessem, bir hoşaf kaynattırsam pilavının yanına da? Bu adam boş adam değil."

"Peki, nasıl isterseniz ağa" dedi Ahmet. Düşüncesini Küçük Ağa'ya da söyledikten sonra Fikri Bey'den izin isteyerek çıkıp gitti Cıbır. Düşüncesini açmamıştı Fikri Bey'e.

"Ahmet Bey nerede?" diye iki yanına bakındı müfettiş.

"Arkada efendim" dedi Küçük Ağa. İçinden de, "Eyvah yakacak altmışbirle çocukları" diye geçirdi. "Benim bile bilmediğimi Ahmet Bey nereden bilecek. Soruverirse yandı."

Bu müfettiş boş adam değildi gerçekten. Öyle bir ipucu bulmuştu ki değme babayiğit alamaz elinden. "Buyurun efendim, bir emriniz mi var?" diyerek ayağa kalktı Ahmet.

"Hayır, nerelerde kaldın diye merak ettim de."

Bunun üzerine artık oturmadı Ahmet. Sıraların arasında dolaşarak, ders yapmakta olan beşinci sınıflar dışındaki sınıfların uslu oturmaları için elinden geleni yapmaya başladı. Kendine bir iş bulmuştu böylece.

Parmağıyla işaret edip kaldırarak birkaç öğrenciye daha sordu Fikri Bey, meleklerin görünüp görünmediklerini. Görünmezler diyenlerin yanında görünürler diyenler de vardı ama, kimlere görünüp, kimlere görünmediklerini ayırt eden çıkmıyordu.

"Sen anlat yeniden, öğrenmiş olurlar!" dedi Durmuş Yücekuş öğretmene dönerek.

Durmuş anlatmaya başladı:

"Melekler, Allah'ın emirlerini yerine getiren, onun hizmetlerini yapan yaratıklardır. Onun için yalnız Allah'a görünürler. Bizler ise Allah'ın kullarıyız. Bizim durumumuzu Allah'a melekler haber verir. Bizim iyi-kötü neler düşündüğümüzü öğrenerek Allah Dedemize söylerler. Bunun için bize hiç görünmezler, Allah'a görünürler..."

"Sormak istediğim bu değil!" dedi müfettiş. "Allah'la kulun arasındalar, bu kabul. Görevleri gereği bize görünmezler, Allah Dedemize görünürler, bu da kabul. Ama benim sormak istediğim nokta şudur: Biz kullarına görünmedikleriyle ve Allah'a göründükleriyle iş tamam oluyor mu? Başka kimseye görünmezler mi?"

"Efendim, başka..."

"Allah'a hizmet eden melekler, Allah'ın elçisi olan peygamberimize de görünürler. Anlaşıldı mı?" dedi müfettiş... Çocuklardan birini kaldırarak, "Melekler kime görünürlermiş?" diye sordu.

"Peygamberimize görünürlermiş."

"Melekler ne yaparlar?"

"Allah'a hizmet ederler efendim."

"Bakın çocuklar" dedi müfettiş. "Gayemiz kötü ruhlu insan olmak değil, iyi Müslüman olmaktır. Hepinizin birer günah defteri vardır. Siz doğduğunuz zaman Allah her biriniz için bir defter ayırır. Bu defteri melekler doldurarak Allah'a götürürler. Günah defterlerini dolduran meleklerin sizler hakkında da iyi şeyler yazmaları için kötülüklerden sakınmalısınız. Öğretmeniniz de bu dersleri iyi Müslüman olmanız için okutuyor size. Aptesinizi alın, namazınızı vaktinde kılın. Zamanı gelince orucunuzu tutun. Oruç tutmayan, namaz kılmayan insanlar kötü

insanlardır. Onlarla konuşmayın, arkadaşlık etmeyin. Öylelerine selam vermeyin..."

Halil Dede'nin Abdullah, Küçük Ağa'nın kulağına eğilerek bir şeyler söyledi. Sonra ikisi birden hayretle baş sallamaya başladılar. Ahmet ağır ağır onlara doğru yürüdü. "Dersine devam edebilirsin" dedi Durmuş'a müfettiş.

"Çocuklar, şimdi asıl bu saatteki konumuza geliyoruz" dedi Durmuş. "Müslümanlığın koşullarından namaz kılmak nasıl olur, onu göreceğiz..."

Durmuş bu saatteki konusuna gelmişti ya, derse başlayalı iki saate yaklaşmıştı. Ama, önemli değildi vaktin geçmesi. Günlerden pazar olması kadar müfettişin bu dersi sevmesi de böyle düşündürüyordu Durmuş'u. Öğrencilerden küt burunlu Kel Şükrü'yü eve yolladı bir seccade getirmesi için. Benli Nurhan dedikleri kız öğrencisine de hemen bir süpürge bulup sıraların arasındaki genişçe yeri süpürmek görevini verdi. Herhalde en iyi kılabileceklerden olacak, içlerinden beş kişiyi seçti. Aptes alarak çabucak gelmelerini söyledi.

Ağalar, Ahmet'e, müfettişin eşi bulunmaz bir Müslüman olduğundan söz ederek, bugün öğle namazını kıldırıp köyün camisinde unutulmaz bir vaaz vermesini önerseler nasıl karşılayacağını soruyorlardı. O da, "sevinir sanırım" dedi. Durmuş onlara yaklaştı: "Artık okulu bitiriyorlar. Yaşamlarında bunlara en çok gerekli olacak bu namazdır" dedi. Müfettişe de duyurmak için ekledi: "Gayet yerinde bir görüşle müfettiş bey de bu durumu biraz önce öğrencilere verdikleri kıymetli öğütlerde belirttiler zaten..."

Sıraların arasındaki boşluk süpürüldü. Şükrü seccadeyi getirdi. Serdiler. Ölçüp biçerek kıbleyi doğrulamanın gereği yok. Onu, okul binasında din dersi yapanlar düşünsün. Burası cami idi ve yönü yöntemi belli idi. Aptes almaya giden beş kişi de geldiler. Gelenler seccadenin üstünde kıbleye karşı sıra olurken, Durmuş da durumu açıkladı:

"Çocuklar, hepinize burada namaz kıldırmak mümkün olmadığı için, beş arkadaşınıza kıldıracağım. Sizler de bakacaksınız" diyerek seccadenin kıyısına durdu. O beş kişiden birini seccadenin üstüne çekti. "Şimdi Haluk, önce nerden başlanıyor, nerde bitiyor, aptes almayı anlatacak bize..."

Haluk, sanki suyla aptes alıyormuş gibi yaparak, anlatarak ve neler okunması gerekiyorsa onları da okuyarak gösterdi. Onlar, kıbleye karşı sıralanmış dururken, Durmuş, namazın Allah'a ödeyeceğimiz bir borç olduğunu, bunu günde beş vakit kılmak suretiyle ödediğimizi açıkladı. Hangi vakitlerde sünnet önce kılınıyor, elindeki kâğıttan onları da söyledi bakarak. Planı olmalıydı Durmuş'un, elindeki.

İmamlık ediyordu Haluk. Ötekiler de "cemaat" idi.

Başladılar.

Haluk, kulhüyü, elhamı okurken yanılmaya, yarısını yemeye başladı. Hele Allahüekber diyemiyor, "Allafebber" diyebiliyordu. Öğretmen düzeltmek için uğraştı, namazı bıraktırarak. Ama o da doğru dürüst söyleyemiyordu sözcükleri. Müfettiş de söze karıştı. Doğru okunmazsa, sevap yerine günah kazanılacağını ve amel defterine öylece geçeceğini söyledi. Elhamı kulhüye zam ederek okumaya başlayan Haluk'a çıkıştı: "Neden kulhüye elhamı zam ediyorsun? Daha başkalarını zam etsene!" Ne demek istediği ortaya attığı sorudan daha iyi anlaşılıyordu.

"Neden bazı sureleri elhama zam ediyoruz da, elhamı ötekilere zam etmiyoruz?"

"Ya, görüyor musunuz ağalar, siz de içinde, daha elemtere-de kırk iki yanlışınız var. Adam olmanız için yedi düvelin ekmek depoları yetişmez."

Çocuklar yeniden başladılar namaz kılmaya. Ellerini ayaklarını usulüne göre koyamıyorlar, indirip kaldırmıyorlardı. Haklı olarak kızdı Durmuş.

"En gerekli şeyi de böyle yarım bilirseniz vay halimize!" diye söylendi. Hele içlerinde birisi ellerini acemice tutuyordu. Arkadan dördüncü sınıftan birisi güldü buna. Çıkışmak yine Durmuş'a düştü: "Gülmeyin, sonra namaz bozulur, hepiniz günaha girersiniz" diyerek onu da yatıştırdı. O aceminin yanına gitti. Haluk'a bakarak örnek almasını, ellerini kadınlar gibi göğsüne değil, aşağıya bağlamasını anımsattı. Ama baktı ki yanlış yanlış üstüne gidiyor, "bırakın!" diye bağırdı. Benli Nurhan'ı çıkardı ortaya. El bağlayışta falan kadınların erkeklerden farklı durumlarını göstererek arkadaşlarına yardımcı olmasını istedi. Kız da bildiği kadar istenenleri gösterip oturdu. Kabul edilir ki,

gerek imamlık yapan Haluk, gerekse ötekiler, hatta, son olarak namazda bazı duruşları anlatıp da oturan kız, yarım yamalak ana-babalarından öğrenmiş olduklarını tam yapamıyorlardı çekincelerinden. Yani, anlayışla karşılanacak olursa, bu namaz kılma işinde çocukların pek geri olmadıkları ve koşullara göre, yetişmelerinin kötü olmadığı anlaşılırdı. Hatalarını kısaca anımsattı Durmuş. Yeniden, daha düzgün kılmak için namaza durdu küme. Haluk'un dili dönmüyordu çok yerlerde. Allahüekber'e "Allafebber" dediği kadar süphanabbilala diyeceği yerde "süpanappurap" diye sertleştiriyordu. Onları seyretmekte olanlar ise hayli üzülüyorlardı bu yanlışlar için.

Ahmet, "Efendim, pek önemli değil bu yanlışlar" dedi müfettişe. "Önemli olan kalplerdeki niyettir. Bu çocukların iliğinde bile Allah korkusu yerleşmiş olduğunu bilmeli ve üzülmemelisiniz..."

Artık bu kez yanlış da olsa sonuna kadar bir öğle namazını uyguladılar. Daha da çalışarak hatalarını gidermelerini isteyen Durmuş öğretmen, bu dersin bittiğini, gelecek ders için bir dua yazdıracağını söyledi.

Kâğıt kalem çıkardılar. Yanlışlık olmaması için tahtaya yazdı Durmuş duayı: "Allahümme inne nevsipike, nelhaber hisse..."

"Gelecek derse kadar ezberleyin. Anlamını da o vakit söylerim" dedi Durmuş. "Her Müslüman'ın bilmesi gereken, her yerde işe yarayan çok kıymetli bir duadır bu..."

Bir öğrenci parmak kaldırdı.

"Söyle Sami!" dedi Durmuş öğretmen.

"Öğretmenim, Yavşanobası'nda benim bir arkadaşım var. 'Tam Tatbikatlı Namaz Hocası' var onda. Namaz kılarken nasıl oturulacağını, nasıl yatılıp kalkılacağını, elin ayağın ne biçim tutulacağını hem anlatıyor, hem de oraya çizilmiş şekiller var, onlarla gösteriyor."

"İyi. Ismarlayın şehre, getirtin öyleyse. Her vakit gerekli olur."

Derse başlandığında saat dokuzu biraz geçiyordu. Şimdi ise on bir buçuk. İki buçuk saat oluyordu şöyle böyle. Çocukların sıkıntısı neyse ne ama, öğle namazı yaklaşmıştı.

Önce müfettişle ağalar, sonra da çocuklarla öğretmenler çıktı. Hacı'nın Abdullah içerdekilerin çıkmasını bekliyormuş caminin damına çıkmış da. Hemen başladı ezan okumaya. "Tanrı uludur, Tanrı uludur!..." Karşı evlerin köşelerinden sıvalı kollarını indirerek camiye çekilmekteydi köylü.

Elde çanta, derslikten boşanan çocuklar, birbirlerine, "Öğle ezanı okunuyor lan, yürüyün! Yetişemeyiz sonra namaza, aptes alacağız daha" diyerek itişiyor, koşuşuyorlardı...

Çoktandır avlu duvarının dibinde oturan köy imamı, hemen toparlanıp üst başının tozunu silkeleyerek müfettişin yanına koşup, ellerine sarıldı. "Salliala seyyidina Muhammet, Salliala seyyidina Muhammet" diye yineledi iki kere. Ortalık karıştı. Belli belirsiz, anlamsız laflar mırıldanarak müfettişin eline sarılmaya, hoş geldin demek için bir uçtan kuyruk olmaya başladı millet. Ahmet'le Durmuş, koskoca pazar günlerini bir arada geçirip de iki sözcük konuşmayan gurbetteki iki hemşeri askere benziyorlardı. Birbirlerine bakıyorlar, yan yana duruyorlar, ama dudakları kıpırdamayı unutmuş gibi susuyorlardı.

Hoşlaşma faslı biter bitmez elinde ibrikle karşısına dikildi Küçük Ağa. "Buyrun müveddiş beğ, aptesinizi alın, vakit geçiyor."

"Öğretmenler nerede, öğretmenler, önce onlar alsınlar bakayım!"

Elinde ibrikle öğretmenlerin bulunduğu yere yürüdü ağa. Ölür mü, öldürür müydü Ahmet. Müfettişi emrediyordu. Emir, demiri keserdi. "Emir altı" deyimini askerlikten söz ederken söylerler, diye düşündü. Oysaki bu ellerde ast-üst ve büyük-küçük sorunu öteki alanlarda da asker ocağından ayrımlı değildi. "Herkes, bir parmak üstünün yanında süklüm püklüm. Bazılarının burnu Demirkazık yıldızını nişan almıyor ama, Erciyes'ten aşağısına da denk olan burun bulamazsın."

Aptes almaları her bakımdan uygundu. Hırıltı, gürültü, yerli ya da konuk, hepsinden gelecek pisliği bir aptesle temizlemek en iyisiydi...

Göz göze anlaşarak aptes aldılar ikisi.

Müfettiş kıldırıyordu namazı. Ahmet'le Durmuş arkalardan bir yere sığınarak "durdum divana, uydum imama" kabilinden durumu kurtarıyorlardı...

Namaz bittikten sonra ayağa kalktı Fikri Bey. Pürdikkat, dinlemeye hazırdı topluluk.

"Ben eğitim müfettişiyim arkadaşlar, belki tanımayanınız var!" diye başladı. Kendisinin dünya işleriyle ilgili bir memur olmasına karşın, ahret işlerine pek çok önem verdiğini açıklıyordu. "Köyünüzde vazifeten okulun teftişi için bulunuyorum ama kalben şu Allah'ın evinde bulunan ümmeti Muhammet'le aynı şeyleri düşünerek aynı duayı yapıyorum. Bu duam, din kardeşlerimizin arzuları hilafına onlara kabul ettirilmiş olan bilumum küffar modasının kısa zamanda yerini âdet ve ananelerimize terk etmesine matuftur..." diye bitirdi sözlerini... Eğer elle alkışlama ve gürültülü övgü töresi köyde olsa, cami bile yıkılırdı. Burada, hoşlandıklarını başlarını sallamakla gösterirlerdi. Bu kez de öyle yaptılar.

Hoşlaşma borcunu namaz başlamadan önce ödeyemeyen vatandaşlar yine müfettişi çembere almışlardı. Dilini yutan yutanaydı. "Çok derin" diyorlardı da başka bir şey demiyorlardı. Sıkıla sıkıla müfettişin önüne vardı Koca Duran.

"Affedersin müveddiş beğ, bir ırcam var zatınızdan" dedi "Dünya yüzünde eski hocalar kalmadı. Şimdikiler daha guranı yutmadan comaatın önüne geçip namaz gıldırıyorlar. Gıldırdıkları namazın gusuru bize mi onlara mı Allah bilir orasını gayrı. Bi düşün bakalım, burda hocalık yapmak özünden geçerse, kuşun südüyle beslerik vallah seni..."

"Bu köyler zatın gibi adam ister miveddiş beğ!" diyenler ise bir iki değil, çoktu çevresinde.

Burada yaşamanın kendisi için mümkün olmadığını, çoluk çocuk buraya gelmenin zorluklarını anlatarak özdenliğine inandırdı onları.

Köy imamı ile birlikte Cıbır Ağa'nın çağrısına uyup öğle yemeğine gitti müfettiş. Ağanın hazırladığı yemeklerin kahrı çekilirdi doğrusu: Tavuk suyuna çorba, pilav, ayrıca tavuğun kızarmışı... Yemek biraz geç hazırlanmıştı. Ahmet'le Durmuş odalarında nefislerini körletip de müfettişlerini uğurlamaya geldiklerinde yeni kurulmuştu Cıbır'ın sofrası. "Soğan yoksa turşu buldur ağa!" diyordu Fikri Bey. Çevresinde bulunanlar ise işin başka yönündeydiler.

"Bu memlekete böyle adam gerekli" deyip duruyorlardı birbirlerine.

Yemek bitmeden yolculuk derdine düşmüştü Fikri Bey. "Bana bir at bulamaz mısınız Cıbır Ağa? Yavşanobası'na gideceğim. Akşama kalmadan yetişeyim. Dün Çukurbük'ten iyi bir at buldular, çok rahat geldim buraya..." dedi.

Düşündü oradakiler. Bu konuğun incinmeden Yavşanobası'na ulaştırılması boyunlarına borçtu. Ama nasıl? Evelallah sırtlarında da taşırlardı ya, rahat edemezdi. İlle rahat bir binek atı isterdi, motorlu araçları bulunmadığına göre.

İyisi kötüsü bir binek atı vardı köyde. Gülizar'ın oğlunun atı. Ama o da keyif sahibi. Kendinden başkasını bindirmez kolay kolay. Hele bir yabancıya vereceğini pek akıl kesmez. Ama o da duymuştur belki köyde büyük konuk bulunduğunu. Köyün şerefini aklına getiriverirse, verir mi verirdi.

"Küçük Ağa! Gönül alçaklığı ile Gülizar'ın oğluna kadar bir git ne olur" dedi Ahmet.

Ağa da gitmek zorunda olduğunu kestiriyordu. Çıkarken, "Senin uçun gidip uğraşacağım miveddiş beğ. Velakin aklım kesmiyor olacağını. Anasının adıyla anılandan hayır gelmez beğ, yarım erkek sayılır. Gülizar'ın oğlu demişler ona. Korkarım yine eşeklen yolcu ederik zatınızı" dedi.

Boşu boşuna, söylenerek dönüşü, ağanın sanısını doğrulamıştı.

"Beğ olmaz dedim sana" dedi. "Benim kırbız eşeği onun atından kalmaz. Adı eşek. Hazırlayım onunla git. Gideceğin yer bir kurşun atımı yer. Biz her gün yayan gider gelirik, bir saat sürmez."

Küçük Ağa'nın Kıbrıslı'sı hazırlanmış, müfettişi uğurlamak için muhtar, üyeler ve ileri gelen birkaç köylü daha gelmişlerdi. Yavşanobası'na kadar müfettişi götürecek ve oradan eşeği geri getirecek bekçi de hazırdı.

Eşeğe binmeden önce öğretmenlere, "Yarına kalıp da öteki derslerinize girmek istemiyorum. Mal meydanda. Perşembenin gelişi çarşambadan belli olur" dedi. Orada bulunanlar dikkatle dinliyor, hecelere yaptığı vurguları bile kaçırmıyorlardı. Böyle adam yılda bir kere ya gelir ya gelmez bu köye. Köylülerin en

büyük kazancı aradan birkaç sözcük kaparak belleklerinin köşeciğine kazımak. Yeri gelince de, "falan zaman bir bey geldiydi de şöyle dediydi" diye söyleşinin arasına yerleştirmek o sözcükleri. Onların görgü ve bilgilerinin artmasının da yolu budur.

Sürdürdü baskısını:

"Namazdan aptesten habersiz olduğunuza göre, çocuklara verdiğiniz din dersini olsun kepaze etmeyin. Benim üzerinde durduğum tek konu bu. Bunda da durumunuzu öğrendim. Öteki dersleriniz vız gelir; ne yaparsanız yapın..."

Köyün en ileri gelenlerinin önünde ve yüzlerine karşı söylenen bu sözler, öğretmenlerin ikisini de ağlamaklı etmişti.

Müfettişin ağzından çıkan her sözcük, onları, dinleyen köylülerin gözünde biraz daha küçültüyordu. İşin içini dışını bilmediklerinden "Her şeyin bir annayanı olur. Bizim öğretmenler her bir şeye bakmıyorlarmış bakın. Biz ne biliriz?" diye içlerinden geçirdikleri de belliydi.

Ama rapor ve küçültme kaygısı değildi onları ağlamaklı eden. Daha başka şeyler, ansıdıkları büyük sorunlardı. Bu halleriyle de olsa kafalarında büyük yurt sorunları vardı. Kendi güçsüzlüklerinin, olanaksızlıklarla çevrili oluşlarının ayırdındaydılar. Dünyada, yurtta neler oluyor, ne yazılıyor, ne söyleniyor... Hepsinden yoksundular bu çöl ortasında. Konuşmasını unutmadıklarına şükür. Unutmamışlardı konuşmasını ama, dillerini çıkarıp bir tek sözcük söylemiyorlardı. Bu hal çaresizliklerinden çok, koşulların onları manen ölü bir hale getirmesi şeklinde yorumlanabilirdi. Salt manen mi? Maddeten pek mi güçlüydüler sanki? Az mıydı dertleri, yaraları? Delik deşikti her yanları. Her gelen ok onlara saplanıyordu. İşte böyle arada sırada biri geliyor, bir eksiği tamamlarcasına tuz biber ekiyordu yaralarına.

Onları bir ümit ayakta tutuyordu oysa: Bu, maddi yoklukların ve yalnızlığın ardında, onların ve ülkülerinin gereksediği manevi desteğin varlığı ümidiydi. Güvendikleri dağlara, karın yağdığı da oluyordu, yağmadığı da. Ama birçoklarının başı kel mi keldi dağların. Ot bitmez, it siymez...

Eşeğe bindi müfettiş. Öğretmenlerden başka oradaki herkesin elini sıkmıştı binmeden. Hareket ederken öğretmenlere baktı:

"İşte beni bu kadar etkilediniz..." dedi. "Köylüyü ne kadar etkilediğinizi de bir binek atını alamayışınız gösterdi..."

İkinci Bölüm

Günlerden çarşambaydı. Dört gün kalmıştı okulun tatiline. Ahmet son dersi bir an önce bitirip camiyi öğle namazı için boşaltma çabasındaydı. Öğleden sonra okul tatildi zaten. Ders bitince gidip hasta yatmakta olan Durmuş'un başucuna oturacak, onu teselli etmeye çalışacak, ona gereken bakımı yapacaktı.

Caminin açık duran kapısında gölgeler belirdi ve Köy İhtiyar Kurulu üyeleri girdiler birdenbire. Ahmet "hoş geldiniz!" diyerek ellerini sıktı. Bir istekleri, yapılacak bir iş olup olmadığını sorduktan sonra dedi ki:

"Hayırdır inşallah muhtar; her vakit gelmezdiniz. Böyle baskın verip sevindirmelisiniz bizi bazan. Bakın biz harıl harıl çalışıyoruz..."

Sonra çocuklar hakkında bir şeyler söylemenin de gerekli olduğunu düşünerek ekledi:

"Şu sol köşedekiler beşinci sınıflar. Bak Cıbır Ağa'nın oğlu orada. Hayırlısıyla okulu bitirecek. Sağ taraftakiler dördüncü sınıf. Şu ön kısım da sırayla bir, iki, üçüncü sınıflar. Durmuş Bey de azıcık üşütmüş, gelemedi. Hepsi üstüme kaldılar iki gündür..."

Muhtar, "Duymadık Durmuş Beğ'in hasta olduğunu" dedi.

Cıbır Ağa, "Akşamüstü gidek yoklayak bir" dedi.

"Gidek ya, gidek!" diye ötekiler de katıldılar düşünceye.

"Benim oğlanın gafa nasıl, iş var mı Ahmet Beğ" dedi Cıbır Ağa. "Allah izin verirse okutmak istiyom bunu. Şöyle en yüksek mektep hangisi varsa söyle oraya gönderelim. Bize faydası olmaz a gendisi bari bi mayış sahabı olsun. Duva eder belkim. Ihı ne diyon?"

"Hayırlısı olsun Cıbır Ağa. Sen okutmak isteyince elbet bir yol bulunur. Çocuğun kafası yeterli. Akıllı bir çocuk."

Muhtar, "Allah uçun derim Cıbır Ağa" dedi, "senin bu Çapan okur. Okur amma, göndermişleyin yünsek mektebe göndermeli. Şu enüsdü neyim dediklerine salacaasan hiç de yoğurt aklını süt etme. Bırak çiftin arkasına düşsün, öküzleri kovalasın..."

"Tövbe de muhtar, tövbe de. Salar mıyım hiç enüsdü mektebine. Ne dedi geçende miveddiş beğ, akşam övünü yerken, gumulüs mektebi yapmışlar orayı..."

Ahmet lafın ağzını değiştirmek için, "Ne hayır olduğunu söylemedin muhtar?" dedi. Onun karşılık vermesini beklemeden çocuklara döndü:

"Ağır ağır, düzgünce çıkacaksınız, paydos!" dedi.

Çocuklar çıkmaya başladılar. İçi ferahladı Ahmet'in. Çünkü enstitüler için konuşulanı çocuklar da dinliyorlardı. Oysa bu konuşulanlar, Ahmet'in anlattıklarına aykırı düşüyordu. O her laf başında Köy Enstitüsü'ne gitmeleri için, özellikle dördüncü, beşinci sınıflardaki çocukları isteklendirmekteydi. Biliyordu ki onların gidebilecekleri okulların en başında havalarının değiştirilmesine karşın enstitüler geliyordu. Öteki okulların yolları daha sarptı bu çocuklar için.

Ama gelenin gidenin söyledikleri tutmuyordu ki onun söylediklerini. Gördüğüne ve duyduklarına bakılırsa, her gelen enstitüler hakkında bir şeyler söylüyor, ama lehinde tek sözcük çıkmıyordu ağızlarından. Bu yüzden köylerde birçok öğretmen ne edeceklerini şaşırmışlar, ileri geri konuşmaktan sakınmaya başlamışlardı. Birçokları arayıp tarayıp öğretmen okulu rozeti bularak yakasına kondurmuş, yalan söyleyerek aslını yadsımaya kadar gitmişlerdi, durumlarını kurtarmak için.

"Bunun sonu ne olacak?" diye bir an düşünmeye başladı Ahmet. "Esen yelin ucu muhakkak köylülerin kulağına kadar geldi. Çocuklarının kulakları da boş değil. İlk baştan bize, öğretmenlere inan kalmıyor bu çocuklarda. Sonra..."

"Yarından sonra gelecekler var da..." Muhtarın bu karşılığı yarım koydu düşüncesini.

"Kimler geliyor?"

"Aran mı: Onbaşısından tut valiye kadar. Sait Bey haber salmış pazarcılarınan."

"Hangi Sait Bey. Parti başkanı mı?"

"Heye. Seçim yaklaştı, şunun şurasında bir ay bilenem kalmadı. Allah izin verirse cumayı gün Çardak'tayız demiş. Vali de gelecekmiş onlarla. Fahir Onbaşı da yarın gelecek. Onlar geleneden hazırlanmamıza yardım edecek..."

Konuşa konuşa, camiden çıkıp muhtarın odasına geldiler. Güllü Bekçi bir kahve yaptı, içtiler. Oda şimdiden düzene girmişti. Komşularda ne kadar halı, seccade, yatak yastık varsa yığmıştı Güllü... Odanın içini kat kat üstüne döşemiş, artanları, duvara çakmıştı. Dört duvarın kıyısını fırdolayı iki kat yastıkla donatmıştı.

"Tellal da çağırdım" diyordu. "Herkes köpeğini ahırına bağlasın; kimse bir yere gideyim demesin..."

Ekledi:

"Öyle ya, ne olur ne olmaz, Fahir Onbaşı yarın erkenden geliyor..."

Muhtar, "Ahmet Beğ" dedi, "senden ırcamız, vali geldiğinde biziminen olman. Belkim bir şey sorar neyim eder de altında galırık. Hiç olmazsa iki lügat patlatır, covap verirsin."

"Hayhay muhtar. Bir arada olalım. Karşılayalım, uğurlayalım. Anca bir, kanca bir olsun. Biz bizeyiz."

"Sağ ol."

"Siz de sağ olun. İzin verirseniz Durmuş Bey'i daha bekletmeyeyim."

"Güle güle. Selam söyle Durmuş Beğ'e, belki biz de gelirik birazdan..."

Köyü ortadan ikiye ayıran dereyi geçti. Orda konuşmakta olan birkaç kişi önüne geçtiler.

"Başefendi gelecek diyorlar hoca, aslı var mı?" diye sordular.

"Herhalde..."

"Ne vakit?"

"Yarın."

"Yalnız mı geliyor acep, başka kimse yok mu?"

"Cuma günü gelecekler de var sanırım. Vali, mali..."

Köy Kurulu'nu olduğu kadar bütün köylüleri telaşlandırmıştı, "bazılarının geleceği" haberi.

"Onbaşı gelecek."

"Başefendi gelecek!" deyip duruyordu herkes.

O gün ikindin, bekçilerden birini komşu köye yolladılar, hindi alması için. Ötekinin önüne de iki eşek katarak karakola yolladılar. Sabahleyin başefendiyi alıp gelecekti.

Geldi ertesi gün. Öğle vaktiydi. Beri benzer kişiler pek yaklaşamadığı için, köyün ileri gelenleri çeşmenin yanında karşıladılar. Çevresinde ezilip büzülenleri, "amin!" çekerek sakallarını sıvazlayanları daha da korkutmak için, çok iyi ayarlamıştı pozunu. Kırbacını paçalarına vurup duruyordu.

Ahmet de vardı karşılayanlar arasında. Doğruca muhtar odasına yürüdüler.

Sofra hazırlandı. Bakır sininin üstünde iki tane kızarmış tavuk duruyordu. Leğenin ibriğin gelmesinden, ellerin yıkanmasından sonra sininin çevresine yerleştiler. Üyeler oturmamış, muhtarla Ahmet, başefendi yalnız kalmasın diye oturmuşlardı. İki jandarma eri alt başta ayrı yiyorlardı...

Fahir Onbaşı, Ahmet'e göstere göstere tavukların ikisini de parçaladı elleriyle.

"Her vakit, her yerde gerekli olur hoca, öğren..." dedi.

Yemekten sonra yastıklara yaslanıp sigaralar yakıldı.

"Ne gibi hazırlığın var muhtar?"

"Valla daha hiçbir hazırlığım yok başefendi. Zatınız nasıl emir buyurursanız..."

"Kuvvetli bir hayvan hazırlat. Bir heybe rakı şarap getirt şehirden. Bu gece akşamdan gitsin, yarın kuşluk olmadan da dönsünler. Onlar gelmeden demek istiyorum!"

"Baş üstüne!"

"Rakı Kulüp olsun ha!"

"Baş üstüne."

"Meze için liste yapacağım. Gidecek olan kimse, uğrasın bana."

"Baş üstüne başefendi."

Muhtar odası arı kovanı gibi işlemeye başlamıştı çoktan. Odanın önündeki oymak oymak insanları görünce, beşikteki çocuklar bile içerde onbaşı bulunduğunu bilirlerdi. Herkes kendine çekidüzen vermişti onbaşı var diye. Kısa zamanda bir-

kaç yakınmayı da dinleyerek karşı tarafları çağırıp hemen yargılayıverdi.

Odanın önüne birikenlerin gürültüsü kulak tırmalayıp duruyordu. Bir emirle onları dağıttıktan sonra muhtara, "Yorgunum" dedi. "Bu akşam erken yatmak istiyorum. Hazırlığın neyse getir ortaya!"

"Baş üstüne."

Ahmet de iyi akşamlar dileyerek ayrıldı.

"Kal hoca" demişse de başefendi yarım ağızla, tek başına kalmasından daha iyisi olamazdı.

Kadehini doldurdu.

"Şerefe muhtar" deyip boşalttıktan sonra, "Anlatsana?" diye üsteledi.

"Nebliyim başefendi, ne annadıyım. Camimiz perişan oldu. Ceza meza yazıp dururken gonuyla gomşuyla kötü olduk. Kız uşağının okumasını hiç mi hiç aklım almıyor. Ne olacak bu işler?"

"Ne mi olacak?"

"Heye."

"Eğ kulağını! Yeni partiye verin oyunuzu, yeni partiye. Ne olacaksa görürsünüz o vakit... 14 Mayıs'ta..."

Cuma sabahı, valiyi çeşmenin başında karşıladı köylüler.

Fahir Onbaşı, hazır duruşa geçirdiği iki jandarmasına "Dikkat! Selam dur!" dedikten sonra koşup tekmil vermeye çalıştı. Ama vali çok kızgındı. El sallayarak azarladı. Yüzü sapsarı kesilen onbaşı güçbela, "Silah omza! Rahat dur! Rahat!" diyebilmiş, kalabalığın arasına karışarak sinmişti.

Çeşmenin durumunu göstermişler, yetersizliğinden dert yanmışlardı. İnceledi:

"Seçimler biter bitmez ele alıyoruz, Marshall yardımından yapacağız..." dedi.

Sevinmişti köylüler, seçimler biter bitmez çeşmenin ele alınacağına.

Bu su sevinciyle, vali önde, camiye kadar yürüdüler.

Ahmet ikinci dersteydi. Valiyi karşılamaya gitmek ya da dersini sürdürmek konusunda duraksamış, en iyisinin dersini sürdürmek olduğuna karar vermişti.

Vali ve yanındakilerle birlikte, orada ne kadar köylü varsa camiye dolmuşlardı.

Çocuklar ayağa kalkmış, Ahmet valinin yanına giderek hoş geldiniz demişti. Vali elini uzatmadan ve hoş bulduk kabilinden bir şey söylemeden, "Çekil!" diye bağırdı Ahmet'e. Ahmet çekildi. İçerdekiler daha bir toparlanmışlar, valinin daha neler diyeceğini, nasıl davranacağını bekliyorlardı.

Çocuklara, "Oturun" demesiyle, ikinci sınıftan bir çocuğa, "Oku bakayım dersini!" demesi bir oldu.

Çocuk okumaya başladı. "İnekle Sinek" manzumesiydi ders.

"Kes!" dedi. "Ulan bu kitapla mı öğreteceğiz Milli Terbiye'yi? İnekten sinekten başka okunacak ders mi yok!"

Ahmet'e söylemişti. Yutkundu Ahmet:

"Efendim..."

"İstemiyorum. Olmaz böyle. İyi şeyler okutacaksınız!"

Köylüler göz göze geliyorlar, haklı söylenmiş bu sözlerden hoşlandıklarını gözleriyle söylüyorlardı birbirlerine.

Sıraların arasına ilerledi:

"Kaçıncı sınıf burası?" diye sordu çocuğun birinden.

"İki."

"Sen kerrat bilir misin?"

"Bilirim."

"Altı kere dokuz ne eder."

"Elli dört."

İlerledi. Sordu bir çocuğa:

"Burası kaçıncı sınıf?"

"Üçüncü."

"Kalk tahtaya."

Kalktı çocuk. Şeker sandığını bozarak yaptığı karatahta ile yer yer yırtılmış küçük bir Türkiye haritasını bulup duvarda yan yana getirebilmişti Ahmet. Onların bulunduğu yere baktı.

"Sakarya nehrini göster!..."

Çocuk sağa baktı, sola baktı, haritanın üstünde o yana, bu yana yürüttü parmağını. Ama gösteremedi. "Dördüncü sınıf neresi?"

"Burası efendim."

Oradan kaldırdı bir çocuğu.

"Ağrı Dağı'nı göster!"

Çocuk parmağını bastı haritada bir noktaya. Bulmuştu.

"Otur! Beşinci sınıf?"

"Burası efendim."

"Sen kalk, Kızılırmak'ı göster!"

Çocuk zoru zoruna kara bir çizginin kıvrımlarında gezdirdi parmağını.

Vali parladı:

"Ben her şeyi halk karşısında ve açıkça söylerim: Olmamış" dedi. "Maalesef teşekkür edemeyeceğim. Çocukların muhtaç oldukları tek şey, dini ve milli duygularının beslenmesi. İnekle, sinekle kesinlikle olmaz bu..."

Ekledi:

"İstiklal Marşı'nı bilir mi bunlar?"

"Bilirler efendim."

"Baştan sona demek istiyorum!"

"İlk iki dörtlüğünü bilirler efendim."

"Neee? Bakın bakın! İlk iki kıtasını bilirlermiş... İlk işin bu marşın bütününü çocuklara ezberletmek olacak... Ama kendin bilir misin? Bilsen öğretirdin de. Zaten bütün güçlük buradan çıkıyor ya. Enstitü mü nedir, Bektaşi'nin çamurdan adam yaptığı gibi cahil cahil salıveriyorlar bunları. Cezasını da bu her biri bir cevher olan çocuklar çekiyor?"

"Efendim..."

"Efendin kalem odasında. Ahmet Tezer mi senin adın?"

"Evet."

"Köyün çocuğunun hocadan namazlık öğrendiğini dergilerde ilan etmesini bilirsin ama değil mi? Bu memlekette idare ve idarecilik denen bir şey vardır. Senin aklın ermez. Bu gibi hususlar biz idarecilerin vazifesidir. Seni menederim böyle düşük işlerden. Cezanı çabuk çekersin. Görüyorsun vazifeni ihmal etmiş ve çocukları yetiştirmemişsin. Şimdilik, gider gitmez, siciline geçmesi şartıyla bir kınama cezası vereceğim. Görüyorsun hiç gizlim yok. Bana adımla sanımla İt Kutlar derler."

"Efendim onu yazmakta maksadım..."

Sözünü kesti:

"Ben görmedim ne yazdığını. Maarif memuru ile kaymakam telefonla haber verdiler. Her ne gayeyle olursa olsun, mevzu kritiktir ve her şeyden önce vazifeni yapmalısın!"

Çıktılar.

Particilerden dört kişi bir ciple gelmiş, valinin camide olduğunu öğrenince acele acele camiye doğru yürümeye başlamışlardı. Yolda karşılaştılar. Geri döndüler. Hep birlikte muhtarın odası yönüne yürüdüler.

Ahmet köşedeki sıralardan birine yığılıp kalmıştı. Çalışmaz olmuştu kafası. Hiçbir sonuç çıkaramıyordu bu olanlardan. Her şeyi raporla sicille ölçmelerine ve rapor, sicil korkusu vermelerine içerliyordu. Raporunda değil o işin. Yazmak yazmamak dert olmuştu bir de. Bu kadar büyütülecek ne yazmıştı sanki. Yoksa yazıyı yolladığı dergi işi abartarak mı yayınladı? Çok şey geliyordu aklına. Dergide ne biçim yayınlandığını henüz görmediği için, merakı gittikçe artıyordu.

Sırada bir saat kadar oturmuştu dalgın. Çocukları dağıtma zamanı da gelmişti. Cuma günleri halk erken biriktiğinden son dersi yarım bırakırdı. Köylüyle geçim için gereken gerekmeyen neler yapmıyor, nelere katlanmıyordu ki!

Evlerin arasında kaybolmakta olan çocukların arkasından başı yere eğik, üzgün yürüdü. Sağına soluna bakamıyordu utancından. Cahil, görevini ihmal eden, çocuklara en gerekli şeyleri öğretemeyen, üstelik de üstüne düşmeyen cılgısızlıklar yaparak herkes karşısında kendi kendini küçük düşüren birisi olarak tanınıp gitmekteydi. Böyle tanınmakla kalmıyor, cezaya dayanıyordu işin sonu. Günün birinde hapishaneye tıkılmayacağını da kimse söyleyemez. Bu yel böyle estikçe, bu makas da böyle kestikçe, o düşünmesin de kimler düşünsündü? O bakmasın da kimler baksındı yerlere...

Muhtar odasının önüne vardığında, çepeçevre toplanan köylülerin ortasında, gözünün birisi kör, zayıfça bir adam dikiliyordu.

"Ben Doktor Ramazan olarak, bütün bu dediklerimi kısa zamanda gerçekleştiremezsem, adımı değiştiririm. Siz yurttaşlarımdan da tek ricam, size her türlü nimeti getirmiş ve getirecek olan partinizin yolunda yürümenizdir. Dibi görünmeyen suya

girilmez arkadaşlar..." diyerek sözünü bitirdiğine göre uzun uzun konuştuğu anlaşılıyordu. Meydandan çekilirken de, "Şimdi son olarak Sait Bey de birkaç kelime ile sizlere hitap edecek ve sonra izninizle ayrılacağız. Gideceğimiz çok yerler var" dedi.

Sait Bey boğazını temizleyerek ortaya yürüdü. İki yanına bakındıktan sonra, "Aziz köylü yurttaşlar!" diye başladı. "Bu memleketin asıl sahibi ve efendisi sizlersiniz. Her şey sizin sandıktan çıkan oylarınıza bağlıdır."

Boğazını temizledi. Çevresine göz gezdirerek, bulunduğu yerden üç adım öne yürüdü:

"Binaenaleyh, iki hafta sonra 14 Mayıs günü yapılacak seçimler sırasında kullanacağınız oyları, sizleri en iyi anlayan ve dertlerinizi yıllardan beri yakından bilen partimiz adaylarına, yani bizlere verdiğiniz takdirde, hükümet merkezinde dertlerinizin çözümlenmesi için hiçbir güçlük kalmayacak demektir.

"Muhterem Kardeşlerim, Saygıdeğer Hemşerilerim,

"Şunu bilmenizi özellikle rica ederim: Ben ille de milletvekili olmak için sizlere seslenen birisi değilim. Beni aranıza getiren, böyle acı acı konuşturan sizlerin derdi, deva bekleyen derin yaralarınızdır. Burada uzun boylu konuşarak değerli dakikalarınızı işgal etmek istemiyorum. Çünkü, şimdi laf devrinde değil, iş devrindeyiz. Ben size bağlılığımı yaptıklarımla göstereceğim. Fakat kısaca şunu arz etmek isterim ki, suyunuzun getirilmesi, köprünüzün yapılması gibi maddi dertlerinizin giderilmesi konusuna önem vereceğiz. Bu arada ilkokullara koymuş olduğumuz din derslerini haftada bir saatten on sekiz saate çıkaracağız. Müslümanlığın esasını çocuklarımıza kavratmanın başka yolu olamaz. Ayrıca, Allah huzurunda söz veriyorum ki bütün köylerde bir de eski Türkçe (Arapça) mektebi açacağız. Çocuklarınızın dinlerini zamanında ve zorluk çekmeden öğrenmelerini mümkün kılacağız. Köy köy imam aramaktan kurtulacaksınız. Bu, kuşaktan kuşağa böyle gidecek ve bu vatanın çocuklarının ebediyen Müslüman kalmalarını sağlayacaktır..."

Uzun uzun alkışlandı. Selam verip gülümseyerek oradan çekildi. Vali ve öteki partililer de elini sıkarak kutladılar.

Valinin önüne varıp, "Paşam içeri buyurun; çok yoruldunuz ve acıktınız" dedi muhtar.

İçeri girdiler.

Ahmet odasına yürüdü; Durmuş'un yanına. Oraya birikmiş olanlar da usul usul, dinlediklerini kendilerine göre yorumlayarak evlerine dağılmaya başladılar.

"Şu eski yazı meselesi yok mu, onu iyi söyledi Sait Beğ" diyorlardı.

"Hepsi hepsi ya, orasını daha iyi söyledi" diye ekliyorlardı.

Öğleden sonra Ahmet'le Durmuş, cami kapısının önüne oturmuşlar, soluk alma sırasında, partilerden hangisinin kazanıp hangisinin yenileceğinden konuşuyorlardı. Yarın okul tatil edileceği için, son günde çocukların arasında bulunmasının iyi olacağını söyleyerek Durmuş'u yataktan kaldırmıştı. Yatıp durmakla iş olmazdı elbet. Can sıkıntıları üst üste biniyordu hem. Birlikte olmaları başlı başına bir teselli idi.

Onlar konuşmakta iken, avluda gezinen çocuk kümelerini yararak İsa'nın Keloğlan geldi soluk soluğa.

"Emmimin odasına üç kişi geldi ciplen, sizi çağırdılar. Zahmet olmazsa, gönül alçalığıynan hocalar beş dakika gelsinler diye selam saldılar" dedi.

Bakıştılar. Keloğlan'ın emmisi yeni partinin başkanıydı köyde. Onun odasına geldiklerine göre, bunlar da yeni partinin adaylarıdır.

"Peki geliyoruz" deyip yolladılar çocuğu.

Düdük çalıp içeri aldılar çocukları. Yarın artık ders yılının sona ereceğini, kitaplarını falan almadan gelmelerini söylediler. Beşinci sınıfın bitirme sınavları da pazartesi yapılacaktı.

İsaların odasına girince gözlerine inanamamışlar, kıpkırmızı kesilmişlerdi: Üç konuğun üçü de ayağa fırlamış, onları görünce odada bulunanların hepsi de kalkmışlardı. Böyle bir karşılanmayı ilk görüyorlardı.

El sıkmalar, sıcak sıcak bakışmalar bittikten sonra, "Şöyle buyurun efendim, şöyle buyurun", "Rica ederim şöyle köşeye buyurun" diye diye konuklar hocaları başköşeye oturttular. Ev sahibi gibiydiler bu odada.

Hocalar oturduktan sonra oturdu ötekiler. Hal hatır sorulurken kahveler geldi. Zınka zınk doluydu oda. Ocakta yanan tezeğin dumanı sigara dumanına karışarak gözlerden yaşlar getiriyordu. Oda kapısını açtılar. Kapıdan giren ikindi güneşi iyice aydınlattı içerisini.

Çenesinin altı bıngıl bıngıl etli şişman ve kalın sesli olan, adlarını sordu öğretmenlerin. Söylediler.

"Çok memnun oldum!" dedi. Bu kalın sesten çıkan cümle odada çıt bırakmadı. Kulak kabartıp o zata baktılar. O sürdürdü konuşmasını:

"Gerçekten memnun oldum tanıştığımıza. Bir memleket ancak öğretmenlerin omuzları üzerinde yükselir. Bir memleketin gerçek kurtarıcısı, irfan ordusudur. Memleketin maddi ve manevi varlığı öğretmenlerin eseridir. Hangi memlekette öğretmenler el üstünde tutulur, o memleketin geleceğinden endişe etmemelidir. Yeryüzünde en kutsi meslek öğretmenliktir. Değil mi ya?"

Öğretmenler baş salladılar. Sigara uzattı şişman adam. Yaktılar.

Yeniden başladı konuşmaya:

"Ben ve arkadaşlarım, öğretmenlere çok önem veririz. Her gittiğimiz köyde ilk işimiz onları bulmak, onlarla tanışıp konuşmaktır. Her şey onların elindedir çünkü. İsterlerse köylüye..."

Su istedi. İçtikten sonra yine konuşmasını sürdürdü: "Ama arkadaşlar, acı gerçek şudur ki bugün öğretmenler ordusunun dertlerine parmak basılmış değildir. Hele köy öğretmenleri, köylerimiz kadar bakımsız haldedirler. Bu kıymetli arkadaşlarımız, suçsuz günahsız ve zavallıdırlar. Bunları, dağ başlarına esir kampı kurar gibi mektep kurarak oralara toplayıp olumsuz düşüncelerle yetiştirmeye yeltendiler. Sonra da yirmi yıl köyde zorunlu hizmet ve yirmi lira aylıkla türlü geçim sıkıntıları içine sokarak dünyadan bezdirdiler. Tıpkı okul yaptırmak için köylünün başının etini yedikleri gibi...

"Bütün bu dertlere son vereceğiz arkadaşlar! Bütün yükü omuzlarınızdan alacağız. Öğretmenlerimizin geçim düzeyini de en kısa zamanda ayarlayacağız. Kızlarınızın okumasını önleyeceğiz, erkeklerden ayıracağız...

"Dert çok amma vaktimiz az arkadaşlar. Haber yollayın da komşular dışarıya toplansınlar. Birkaç dakika da onlarla konuşalım. Vakit yaklaşıyor, bir köy fazla gezelim..."

Dışarı gidenler oldu komşu çağırmak için. İçerdeki konuşmalar da dereden tepeden yürüdü. Ahmet'in ağzını bıçak açmıyordu. Durmuş üstü kapalı iki cümle söylemeye çalıştıkça, o yutkunuyordu. On beş-yirmi dakika daha geçti böylece.

Kapının önüne birikenler çoğalınca hep birden dışarı çıktı içerdekiler. Bu kez Saffet Efendi dedikleri, orta boylu, kara mı kara olan adam konuşacaktı. Odanın eşiğinde dineldi... Öksürdü. Kalın dudaklarını yaladı. İsa'nın kardeşi başlayınca el vurmaya, bir alkış koptu. Alkıştan sonra da Saffet Efendi söze başladı:

"Gösterdiğiniz ilgiden dolayı partim ve şahsım adına şükranlarımı sunarım.

"Muhterem Seçmenlerim!

"İki hafta sonra yapılacak seçimlerde kullanacağınız oylar, yıllardan beri aldatılıp durmanıza son verecektir. İşlerinizi görmeleri için bundan önce seçmiş olduklarınız, sizin ne gibi dertleriniz olduğunu dahi bilmemektedirler. Buna rağmen, 27 yıldır iktidarda kaldıkları yetmiyormuş gibi ebediyen başta kalma sevdasındadırlar. Bu olamaz arkadaşlar. Bugün, din davası diye büyük bir dava ile karşı karşıyayız. Ahlak elden gitmekte, Allah, korkusu kalmamaktadır. Bunları halletmedikçe huzur içinde yaşamamıza ve ilerlememize imkân var mı? Bundan dolayı, sizleri aldatmak için ilkokullara konmuş olan din dersini ihya etmekle beraber, bunun ortaokullarımıza, liselerimize ve hatta yüksekokullarımıza teşmili gerekmektedir. Camisiz köy, minaresiz cami kalmamalıdır. Ezanın Arapça okunmasını sağlamak ilk işimiz olacaktır... Biz bunları yapacağız. Bunun için, oylarınızı bize vermeniz kâfidir... Bundan da Allah'ın birliği kadar eminiz. Hepinizi saygı ile selamlarım."

Üçüncü Bölüm

Ahmet kulübe girer girmez oturdu; cebindeki dergilerden birini çıkardı masaya serdi. Kendini oyalamaya çalışıyordu. Kendi yazısının bulunduğu sayfayı açmaktan çekiniyordu. Oysa ne kadar istiyordu yazısını okuyup da üstünde sere serpe düşünmeyi. Yadırganacak yanları nereleri olabilirdi acaba?... Her vakit olduğu gibi, şehre bu inişinde de elleri ayaklarına dolaşmıştı. Berberden çıkıp Kayalı'nın dükkânına, oradan da kulübe koşmuştu. Çünkü, arabadan iner inmez Maarif Kâtibi Memiş'e rastlamış, Memiş'ten "ne var ne yok?" diye bir şey soracakken, "Seni maarif memuru bekliyordu günlerdir. Hemen git kulübe, gör!" diyen bir bildirisiyle karşılaşmıştı.

Dalgın bir halde dergiyi süzerken, garsonun sesiyle ayıldı: "Seni maarif memuru istiyor karşı köşede." Gitti memurun yanına.

"Kaymakamla görüşeceğiz. Bir dakika, şu oyunu kapatayım hemen gidelim" dedi memur.

Oyun bitince çıktılar. Kaymakamlık makamına doğru yürüdüler Hükümet Caddesi'nden.

Makamdaydı kaymakam bey. İyi karşıladı Ahmet'i. Yazarlığın iyi bir şey olduğunu söyledi ilkin. Bu konuda kendisine elinden gelen yardımları da yapacaktı. Dergide çıkan yazılarını okumuştu.

"Fakat Ahmet Bey!" dedi, "sade kötü tarafı görerek yazmamalı bir yazar. Senin yazılarını okuyunca, kötümser olduğun kanısı uyandı bende. Ötekiler hele mele, ama bit hikâyesini cidden yadırgadım. Köylümüzün bitli olduğunu hiç sanmıyorum. Olduğunu varsaysak bile, bunu dergi sayfalarında dallandırıp budaklandırmakla elimize hiçbir şey geçmez. Bitten kurtulmanın çaresi onu yazmak olamaz. Böyle bir derdimiz varsa eğer, ondan kurtulmak için çareler aramamız gerekir."

Çaylar geldi. Çekine çekine, korka korka içiyordu Ahmet.

Maarif memuru, "Bizim okullarımız yazar yetiştirmek için açılmamıştır, aslında" dedi. "Şimdiye kadar yazılanları okursak yeter de artar bile. Onların üstüne yazacak başka ne var ki?..."

Kaymakam sürdürdü konuşmayı:

"Bizde Abdülhak Hamit'ten başka ne şair yetişti ne de yazar. Ne de yetişir üstüne. Çünkü o, dünyada benzeri olmayan bir kıymetti. Çok okurdu bir kere. Okuduğu için o kale gibi şiirleri yazardı. Mesela Faruk Nafiz'i ele alalım, o öyle mi ya? Ne okur, ne düşünür. İşte yazdığı şiirler de meydanda duruyor. Hem bıraktı artık, yazmıyor. Okumayan yazamaz da. Abdülhak Hamit ise ömrünün son demine kadar yazdı. Dâhiydi o..."

Maarif memuru aldı:

"Bendeniz de aynı düşüncedeyim efendim. Üstelik Abdülhak Hamit insan hayatının en büyük konusu olan aşkı kalbinin bütün çırpıntısıyla terennüm etmekte dehasını kabul ettirmiş ve şairi azam mertebesine yükselmiş bir şairdir."

Kaymakam birer sigara ikram etti. Yaktılar. Maarif memuru kaldığı yerden sürdürdü:

"Bir de görüş meselesi var efendim. Mesela, köylülerin askerlik sevgisi, Allah sevgisi, dinine bağlılığı ve konukseverliği yazılmalı yazılınca değil mi?"

Kaymakam, "Ahmet Bey'in dikkatini çekmek isteyişimiz bundandır zaten. Bizim köylümüzün ruhunda öyle bir asalet vardır ki, kendisi aç ölür, eline geçen bir yiyeceği konuğuna saklar. Mesela, kendisi yemez yumurtasını da, bir konuğu gelince çıkarır ortaya... Asalet bu kadar olur..." dedi.

Zile bastı. Gelen odacıya, "Emniyet amiri yerindeler mi, bak da haber ver!" dedi.

"Baş üstüne."

Odacı gidince Ahmet'e döndü: "Yanıldığınıza inanmalısınız. Deneyiminiz artınca bu hususlara dikkat edeceğiniz şüphesizdir. Bu ruh zenginliğini inceden inceye dile getirmek, eli kalem tutan her vatandaşın boynuna borçtur..."

Kapıcı geldi.

"Yerindeler efendim."

"Peki git sen!"

Yine Ahmet'e döndü.

"Buyurun emniyet amirine kadar gidelim. Vali beyin direktifleri var galiba, söyleyecek sana."

Gittiler. Ahmet'i tanıttıktan sonra çıkıp gitti kaymakam. Emniyet amiri ile başbaşa kalınca sıkılmış, aynı zamanda heyecanlanmıştı. Dişleri birbirine vuruyor, bacakları tir tir titriyordu heyecandan. Put gibi durmuştu amirin karşısında.

Amir, gözlüklerini takıp yukardan aşağı ve aşağıdan yukarı süzdükten sonra, "Ahmet Tezer sensin demek?" diye ünledi. "Demek köylüler bitli, çıplak... öyle mi? Sen ne karışıyorsun köylünün bitine, kirine? Devlet senden mi akıl alacak! Seninle mi bilecek köyün durumunu? Allah sana azcık akıl vermişse eğer, neden iyi yolda kullanmazsın onu? Bunu mu öğrettiler sana okuduğun mektepte?"

Terden yakasının ıslandığını fark ediyordu. Kıpırdayamıyor, sıkıldıkça sıkılıyordu. Cansız bir direkten farkı yoktu. Adam biraz dinlendikten sonra, "Hangi mektepte okudun sen?" diye sordu.

"Köy Enstitüsü'nde" diyebildi yavaşça. Sesi de kısılmıştı durduğu yerde.

"Hımmm!..."

Hayli sessizlikten sonra, "Şu odaya geç, bekle orada!" diyerek bir kapı gösterdi Ahmet'e. "Komiser gelince ifadeni alacak. Sonra Savcılığa gideceksin..." Gösterilen odaya geçti. Orada bulduğu kirli bir sandalyeye attı kendini. Kafası işlemediği gibi, kolu bacağı da işlemiyordu. Bütün vücudu stop deyip durmuştu. Dönen dolaba hiç aklı ermiyordu hele. Şaşsa şaşamaz, kaçsa kaçamaz durumlara düşmüştü.

Bu insanların da ipleriyle kuyuya inilmezdi. Geçen yıl Halkevi'nde Köycülük Kolu başkanı bir öğretmenin de başına neler gelmişti: Haftada bir kere "Köylü Gecesi" yaptırmak kararını aldırmıştı öğretmen. Önce Yönetim Kurulu karşı çıkmış, köylülerin işleri yok da sizin toplantılarınıza mı gelecek diye işi alaya almışlardı. Gülünç bulmuşlardı böyle bir düşünceyi. "Ne anlar köylü toplantıdan; askerlik dersi verseniz belki!..." dediler.

Ama, bir merak mı, bir yeniliğe koşuş mu nedir, toplantı günleri tıklım tıklım doluyordu salon. Kentin pazarı perşembe

olduğundan, köylülerin çoğu çarşambadan gelirlerdi. Çarşamba akşamları çok uygundu toplantı için. Karar da böyleydi. Ne olursa olsun iyi bir başlangıçtı bu. Halkevi salonu eskiyecek değildi ya. Başka hiç yarar getirmese, yıllardır dışından gördükleri yapının içini de görmek, orada oturmak fırsatını buluyordu köylüler.

Bu gecelerde, önce köylülerin bildiği oyunlar, türküler, güreş biçimleri saptanıp her köyün gelenekleri öteki köylerinkiyle karşılaştırılıyordu. Bunlardan hareket edilerek köylülere bazı basit bilgiler verilmeye çalışılıyor, daha çok da tinsel destek verilerek gönülleri hoş edilmek isteniyordu. Halk eğitimi falan deyip durdukları hareketin bir çeşidiydi. Köylü ayaklarına kadar geliyordu işte. Köylüye yarar "matahı" olanlar çıkarıp satabilirlerdi.

Ama bir süre sonra ne almaya, ne satmaya fırsat kalmadan bir fısıltı başladı. "Salon bitlendi, köylüleri defedin!..." Bu ses, bu toplantıların yapılmasına karar verenlerle birlikte, ileri gelen tüccar, bakkal ve "amir"lerden geliyordu. Ne de olsa zor gelmiştir, olur olmazların gelip orayı doldurmaları, ideal mideal, ama alt ucu?... Nerdeyse aralarında ayrım kalmayacaktı. Böylesi de çekilmezdi gayri.

"Bitlendi Halkevi!" sözü, aslı aranmadan boyuna yayılıyordu. Köycülük Kolu başkanı kabul etmiyordu yalnız:

"Salon bitlendi mi?" diyordu.

"Bitlendi de söz mü!"

"Köylüler bitli demek?"

"Kaynıyor efendim, kaynıyor!"

"Peki öyleyse yardım edin de dezenfekte edelim Halkevi'ni."

Yardım etmesi belediyeden de istendi. Hiç kimseden bir ses gelmedi. Köycülük Kolu ile bilmem ne kolunun ve ne kurumunun elbirliği ederek, köylülerin bitten kurtarılmaları için bir çare aramaları ileri sürüldüğünde ise, aval aval bakışmışlardı.

"Peygamber miyiz ümmet kayıracak?" diye cuk oturtmuşlardı lafı. Kendileri de oturadüştüler kıçlarının üstüne.

Gerçekten, laf mıydı yani bunlar. Neymiş, köylü bitten kurtarılacak. "Ulan Allah gökten inse yine bitten kurtaramaz köylüyü. Onun çamuru onunla karılmış. Sırtında bit gezinmezse rahat edemez" diyorlardı.

Halkevi'nin kapısı böylece kapandı...

"Şimdi, ya şimdi..." diye düşündü oturduğu yerde. "Ben köylülerde bitin gıvıl gıvıl kaynadığını yazdım. Doğru. Onlar da köylüler bitlidir, bitsiz rahat edemezler diyorlar. Ayrıldığımız nokta, bugün 'var' olan, yarın çıkarları gereğince 'yok' olabiliyor. Köyler olmuş bir yaz boz tahtası..."

Kapı açıldı, şişman, tuluk gibi bir komiser girdi. Ahmet'in davranmasına vakit kalmadan, "Kalk ayağa" dedi. "Maznun oturmaz. İfade vereceksin..."

Daktiloya bir kâğıt taktı. Ahmet put gibi dikiliyordu yine...

Dördüncü Bölüm

Kümedekilerin birbiriyle ilgilendiği yok. Lafları mı bitti, yoksa köye yaklaştıkları için laf faslının bitip işe girişme vaktinin yaklaştığını mı düşünüyorlar nedir, her biri yolun bir yerinden, yere bakarak sallana sallana yürüyor. Ellerindeki çıkınlar epeyce ağır, zor taşıyorlar. Hele küçük bir ilaç sandığı var. Nasıl edip de köye ulaştıracaklarını bilemiyorlar. Gidecekleri köyden de biri var aralarında. Eskiden polislik yaptığını, çok iyi günler gördüğünü anlatıyor. "Ama hepsi yalan oldu şimdi" diyor. "Kazığı kaktık buraya. Bir adımız kaldı: Pulus beri, Pulus öte; adımla sanımla Pulus derler bana."

Yürürken ortalığın sessizliğini bozuyor Pulus:

"Hem teker gibi liramı aldı herifçioğlu, hem de yolun ortasına bırakıp gitti. Şeerden yayan gelmeynen ne farkı var yolun yarısında inmenin?"

Doğruydu. İlçeden bucağa doğru geçen kamyoncu, liralarını almış, yol ayrımına bırakıp gitmişti onları.

Hasan biraz dinlenmelerini istiyor. Arpası yolunmuş bir tarlaya saparak oturuyorlar yolun kıyısına. Pulus yine söyleniyor oturur oturmaz:

"Teker gibi liramı aldı..."

Kulakları uğulduyor. Sessizlik içlerine işliyor.

"Ah köyler ah!" diyor Hasan. Hasan'dan başka üç arkadaşı daha var: Mevlüt, Salim, Ordal. Dördü de İstanbul Üniversitesi Milli Türk Talebe Birliği'nin Köycülük Kolu'nun üyeleri. Pulus'un köyüne gidiyorlar.

Pulus boylu boyunca uzanmış arpa tarlasına, dinleniyordu, elindeki çıkını da yastık yapmış başının altına. Hasan, bir büyük kesek parçasının üstüne oturmuş, düşünüyor. Sol elini çenesine dayamış, öteki eliyle yakınındaki bir çörtük dikeninin dallarını koparak kokluyor.

"Ne güzel kokuyor şu çörtük" diyor koklarken.

"Evet" diyor Mevlüt, "çörtük çok güzel kokar!"

Ordal, "Çörtük bu mu?" dedi ve uzun uzun baktı az geriden.

Hasan ve Mevlüt şimdi İstanbul'da yükseköğrenimlerini yapıyorlar ama doğma büyüme köylü olduklarını söylüyorlardı. Salim de köy yaşamını yakından bildiğini ve köylüleri çok sevdiğini söylüyor. Köyde toprakları ve koyun sürüleri varmış babasının. Bazan gidermiş, eskiden.

Ordal ise ilk bu gidecekleri köyü görecekmiş, köy olarak. Yassı bir taşın üstüne mendilini sermiş, elbisesinin kırışmasını önlemek için bedenini dimdik tutarak oturuyordu.

Köycülük Kolu kurulalı üç ay kadar olmuştu. Ereklerini özetlemek gerekirse, memleket gençliği, özellikle yükseköğrenimde bulunan ülkücü gençlik arasında, köylerimize ve köy sorunlarına karşı ilgi uyandırmak. Köye kültür ve hareket götürmek. Birçok alanlarda aydınlatıcı söylevler vererek onların uyuşukluklarını gidermek. Bir de, köylerde araştırma yaparak bol bol malzeme toplamak.

Bütün Türk gençliğinin en büyük davasının, köylerimizi kalkındırma davası olduğuna yürekten inanmışlardı. Şimdilik en büyük dilekleri, bu gidişte köylüyle kaynaşabilmek, onlar için yüreklerinin nasıl tutuştuğunu anlatabilmek ve bundan sonraki gelişleri için de temel olacak etkiyi bırakarak iyi bir başlangıç yapmaktı.

"Kol"ları kurulur kurulmaz, köye gidecek malzemenin ne yolla edinileceğini incelemişlerdi. Birçok yere başvurulmuş, ecza depolarından sandık sandık ilaçlar verilmişti emirlerine. İlkin, köylülerin yaşamlarındaki basitliği değiştirmenin nasıl mümkün olacağı hakkında, tarım alanında köylerde ne gibi yenilikler yapılması gerektiği hakkında bilim adamlarıyla değeyde bulunarak, söylevlerine temel olacak bilgileri toplamışlardı.

Köylüyle kaynaşarak, onların içine karışarak yaşayışlarını yakından görmek ve en önemlisi de bu arada onları etkilemek, yararlı olmak için katlanıyorlardı bu yollara. Şimdi birçok arkadaşları da bunlar gibi, ülküleri uğruna, öteki bölgelerde yol tepiyorlardı. İlk kuruluşun sonucu olarak istedikleri biçimde çıkamamışlardı yola. Gelecek tatil mevsiminde köye gençliğin akın

halinde gitmesi sağlanacak, daha çok kümeler çıkacaktı Anadolu'ya. Ayrıca sağlık, tarım bilgileri götürmenin, bazı siyasal sorunları köylünün anlayacağı biçimde yorumlamanın dışında, tiyatro ekipleri, konser verecek müzik ekipleri ve daha akla gelebilecek alanlarda yarar sağlamak için çeşitli ekipler çıkacaktı.

"Kalkıyor muyuz arkadaşlar?" dedi Ordal.

Herhalde çok rahatsız olmuştu taşın üstünde put gibi otura otura. Epeyce de oturup kalmışlardı.

Kalkıştılar.

Sandığı Pulus kucakladı bu kez. Kendi köyüne gitmiyor muydu zaten bu ilaçlar? Taşısın varsın, yollarının hepsi altı kilometre zaten, ayrım yerinden köye kadar. Nerdeyse yarı etmek üzereler. Az sonra biri alır sandığı, ondan öteki alır. Derken bakarlar ki köye varıvermişler.

Çıkınların da sandıktan kalır yerleri yok ağırlıkta. Yürüdükçe daha aşağı sarkıyor kolları.

"Kâğıdın ağırlığı hiçbir şeyin ağırlığına benzemiyor" diyor Salim.

Mevlüt, "Gerçekten öyle!" diyor.

"Ama..." diyor Hasan, "bir de köye yetiştirildi mi bu çıkınlardaki broşürler, bu yorgunluklar tezce unutulur o vakit. Çekilenlerin karşısında, yığınla insanın sağlığa, bilgiye kavuşması var..."

Ordal diyor ki:

"Söyleyeceklerimizi, bu broşürlerde okuyacakları yazıların da desteklemesi çok iyi olacak. Hele Marshall yardımından basılan şu sağlık broşürleri köylüye yol göstermekten yana birebir. Sözgelimi 'Verem Önlenebilir' adlı broşürlerde o kadar kısa ve anlaşılır biçimde yazılmıştır ki konu, bunu okuyan insanın vereme yakalanması kolay kolay mümkün olmaz..."

Mevlüt gözlerinin üstündeki teri silerken, "Kıymet biçilmez bunlara" diye doğruladı. "Köylünün elinde, körün değneği gibi bir şey olacaklar..."

"İşten vakit bulurlar mı, ya da vakit bulsalar okuyacak, anlatacak kimse var mı diye düşünüyorum" diyor Hasan. "Kadınlara bunları duyurmak, anlatmak, benimsetmek de mümkün değil, ya da çok zor olacak gibi..."

Konuşulanları dinlemekte olan Pulus, "Şey var köyde" diyor. "Ahmet öğretmen. O okur dinletir. Her zaman öyle eder zaten."

"Köyünüzün öğretmeni mi?" diye sordu Hasan.

"Hayır köylümüz ya, Çardak'ta öğretmendir. Yazın da burada duruyor..."

"İyi, onunla da görüşürüz. Bize yardımı olur mu, nasıl bir adam?"

"Nebileyim, zararı yok..."

Salim'in kafasına takılmış olmalı, Hasan'ın "Okuyup anlamaları mümkün değil" dediği:

"Onlar hikâye" diyor. "Köylünün cahilliği, anlamazlığı, inadı hep zıpçıktıların hikâyesi. Göreceksiniz birazdan, dediklerimin doğru olduğunu. Görüp de imreneceksiniz."

Hasan, "İmrendiğimiz birçok şey vardır" diyor. "Naza, cilveye, iç çekmeye..."

Sözünü kesiyor Ordal. Hoşuna gidiyor lafın ağzını değiştirmesi. Böyle edilmese yol da koyar insana.

"Kalp vurmasına, açılıp serpilmeye, süzgün bakışlara, buzbağı şişesine benzeyen bacaklara..." diyor.

Salim, "Bunları bir dergide okuduğumu sanıyorum" diyor.

"Uydurmuyorum" diyor Hasan. "İmrenilecek şeyleri sıralamışlardı, ben de orada okudum. Ama, açılıp serpilmeler, süzgün bakışlar, işve... Hele hele buzbağı şişesine benzer bacaklar bulunacak mı bakalım gittiğimiz köyde?..."

Oflaya oflaya en önden giden Pulus, "Yok beyler, buralarda kadınlar şalvar giyinirler" diyor geri bakarak. Bu arada Hasan hızlanıyor, Pulus'un kucağından sandığı alıyor.

"Köyde hasta, yaralı çocuk var mı?" diye soruyor ona.

"Eysik olur mu köy yerinde, bulunur beğim" diye karşılıyor Pulus. Sonra soruyor:

"Ne var ki bu sandığın içinde?" Hasan söylüyor:

"Oksijen, tentürdiyot, sıtma ve öksürük hapları... Türlü merhemler... Pamuk, sargı."

"İyi, iyi."

"Varsın bacaklar görünmesin. Görünmeyen şeyler hakkında daha iyi, daha geniş düşünülür sere serpe. İnsan, kafasında is-

tediği güzeliği verir ona" diyerek, deminki bacak hikâyesini kafasında geliştirmekte olduğunu belirtti Salim.

Hasan'ın alnında ter, damlalar halinde büyüyordu yürüdükçe. Kucağındaki sandığı sağ böğründen ağdırıp sol böğrüne yasladıktan sonra başını Salim'e çevirdi:

"Evet, gerçeği gözden ırak tutunca, ne kadar uydurursan uydur, gider. Bazı şişman kadınlar olur tuluk gibi; onların bacakları da kiloluk şişe ayarındadır hani. Köyde şişman adam bulunsun sanmam ama, hayalinde insanın bedenini de şişirebilir isteyen."

"Nasıl isterse o biçim anlatamaz mı anlatan? Hem hikâye kuruluktan kurtulur."

Hasan soluyordu. Sandığı yine Pulus aldı kucağından. Terini sile sile Salim'e yaklaştı Hasan, "Dostum!" dedi. "O olmasına olur, uydurulmasına uydurulur, bir şeycik demem. Günün birinde de gerçek kendini, gözümüzün içine bata bata bize kabul ettirir. Gerçeği yadsıyamayız."

"Gerçek mi?" diyor, Ordal orta yere. "Hani imrenilecek şeyler sayıyorduk, onlar gerçek değil mi be? Ayna gibi göğüsler, beni öp diye oynayan dudaklar. Uyumla oynayan takkeli ikizler, kalçalar... Bunlar gerçek değil mi Hasan?... Gerçek deyince hemen köy mü gelmeli akla?"

Ayırıyor Hasan:

"Tatlı gerçekler, acı gerçekler!"

"Tatlı gerçeklerin her parçasını bir vitamin çeşidine benzeten karikatürcüyü aklıma getirdiniz yine" deyince Ordal, hangi tatlı gerçeklerin karikatürünü yaptıklarını sordu Hasan:

"Bayağı; boyun, boğaz, dil, dudak, göğüs, bacak... resimleriydi."

"Kuştüyü döşeklerde."

Arkasını getirmedi Hasan. Sustu.

Köye de iyice yaklaşmışlardı. Yaklaşmışlardı da ne söz, birkaç tavuğun küllükten kaçmasından, iki zağarın cansız ürmelerinden sonra, köyün kıyısındaki okulun önünde buldular kendilerini.

Okul avlusunun çevresi, kara çopur taşlardan alçak bir duvarla çevrilmişti. Duvarın yanında bir yere toplanıp oturdular.

Ne yapmalılardı şimdi ilk baştan? İşte sessizliği ile öğle sıcağının karanlığına gömülmüş olan köy, soluk almadan, karşılarında durup duruyordu. Avlunun iç yanında bostan otları, ebegümeci ve ısırganlar yer yer tümsekler yapıyorlar. Bakımsız bir bahçe gibi avlu. Bir köye benzetebilir insan onun durumunu.

Alt yandan yorgun yorgun bir çay geçiyor. Karabudak'ın Karasu'yu. İki yanda söğüt ağaçları görünüyor.

"Oraya gidelim" diyor Pulus. "Söğüt gölgesi bütün gölgelerden serin olur. Köyümüz iyidir. Akarsuyu, söğüdü, gölgesi var. Bakmayın yaz günü böyle olduğuna. Güz gelince bu havlinin içi temizlenir, çocuklar cıvıldamaya başlar. İşler bitince kızlar, delikanlılar yazıdan yabandan çekilir gelir. Köy köy olur..." Önlerinden, testileri sırtlamış, ağızları yüzleri sarılı olduğu için genç mi koca mı belli olmayan kadınlar geçiyor tek tük. Çaya su doldurmaya gidip geliyorlar.

Söğüt gölgesine mi gitmeli kalkıp, burada mı oturmalı biraz daha, yoksa köyün içine mi girmeli?...

Kafalarını bu anda uğraştıran şey, bu basit soruydu kesinlikle. Kimsenin ortaya bir düşünce attığı yoktu ama.

Salim paketini açtı bu dalgınlık, sessizlik daha doğrusu dinlenme anında. Birtakım çamaşır vardı paketinde, dürülü. Çamaşır dürüsünün altında üstünde gazeteler, dergiler vardı. *Hafta* ve *Yelpaze* dergileriydi ikişer tane.

Hafta'nın kapağında, kıçüstü yan gelmiş, önündeki incir yaprağı kadar gölge sayılmazsa, çırılçıplak bir kadın resmi vardı. Az önce yolda sözü edilmiş olan tatlı gerçekleri andırıyordu. Bu ıssız yerde, tepeden tırnağa kapalı giyinilen bu ellerde, kavrulan dudaklarıyla bu kapak resimlerine bakıyorlar, her iki anlamda susuzlukları azalıyordu. İçinden çıkıp geldikleri yerleri film gibi gözlerinin önüne getiriyordu sanki bu resimler.

"Bunların içindeki resimlerden göstererek halka, iyice kapalı giyinmenin kötülüklerini anlatsak nasıl olur?" dedi Salim.

Bükülmüş gazeteleri karıştırmakta olan Ordal, oradaki tek ve kümeler halindeki dünya güzellik kraliçeliğiyle ilgili resimleri göstererek, "Sanırım onlar açık kaçar birdenbire gösterilince" dedi. "Önce bunları göstermeli, ne düşündüklerini sormalı. Hiç böyle giyinenler görüp görmediklerini, görseler nasıl

karşılayacaklarını anlayıp dinlemeli. Neler dediklerini yazarsak, malzeme de olur bize."

"Evet" dedi Hasan. "Bunları yaparken Salim de fotoğraflarımızı çeker köylülerle."

Ordal, "Bir taşla iki kuş vurmuş oluruz. Kalkınma öncüleri ya da Anadolu'yu adım adım gezen kahraman milliyetçiler demeli resimlerin altına da!" dedi.

"Kalkalım öyleyse, ne duruyoruz?" dedi Mevlüt. Toparlanıp kalktılar.

Okulun üst yanına dolanınca dar bir sokağa girdiler. Az ilerlediler, ağıt çığlık sesleri gelmeye başladı kulaklarına. Karşıda, birbirine bitişik damların üstünde insanlar yığılmış, kaynaşıp duruyorlardı. Sanki hepsinin inim inim inlediği sanılırdı yükselen çığlıktan. Köyde kim var kim yok oraya birikmiş anlaşılan. Hele kimsecikler görünmüyordu deminden beri ortalıkta.

Hasan biliyordu köydeki komşuluk ve ölüm kalım anlarında birleşme durumlarını.

"Köyün önemli bir kişisi ölmüş olmalı" dedi.

Hepsi aynı kanıda birleştiklerini gösterdiler, baş sallayarak.

İleri doğru yaklaşırken, oradaki yığından çoğu görmüştü onları.

Pulus el etti, onlara doğru yürüdü birkaç kişi.

"Ne var Vel'a ne oluyor, komşular toplanmış yine?" dedi.

"Sorma Pulus, Çinko'nun konur öküzü öldü. Geceden beri al basmış gibi Çinko. Tüm sersem oldu evindekiler, ağlaya ağlaya."

"Deme Vel'a!"

"Demesi böyle. Dizlerine vurup, bağırıp duruyorlar halen. Kesmeye bile elleri varmamış, mundar etmişler. Musmul olsa gomşulara dağıtırdı da eline biraz enek geçerdi..."

Hayretle dinleyen Salim, "Neee?" dedi. "Ölen öküze mi ağlıyorlar böyle. Ben de bir insan ölüsü var sanmıştım!"

"İnsana bu kadar ağlanır mı beyim!" dedi Vel'a. "İnsan ölünce azıcık âdeti yapılır; sonra da yunur yıkanır kaldırılır; her şey biter..."

"Allah Allaah!"

"İnsan dediğin nedir ki köy yerinde. Bak şu damın başına: sürüynen veled var. Kum gibi kaynıyor. Ama Çinko yirmi yılda

zor çiftledi o öküzleri. Tam yirmi yıl koşturdu gurbet dağlarında. Öküzü çiftledim, kendi işimle uğraşıp el içine karıştım derken, iki eli böğründe kaldı..."

Kalabalığın içinden, kasketli, bol paçalı, çarıklı biri daha yürüdü onlara doğru. Onların yabancı oldukları besbelliydi.

"Hoş geldiniz arkadaşlar" dedi. "Ben Ahmet..." Tek tek ellerini sıktı hepsinin.

"Hoş bulduk..."

"Hoş bulduk..."

"Hoş bulduk..."

Ahmet ekin tarlasından gelmekteyken oraya sapmıştı. Paçaları pıtrak dikeniyle sıvalı, elleri çatlak çatlaktı.

Onlar da kendilerini tanıttılar. Köye gelmekte ereklerinin neler olduğunu anlattılar.

"Hele eve gidelim de bir dinlenin" dedi Ahmet. Eve giderken dertleştiler.

"Köy davasıyla uğraşmak kolay olmuyor" diye söylendi Ahmet.

İçlerinden bir kısmı başlarını salladılar "evet" dercesine. Hasan, "Bir dava uğruna başını verenler var dostum, daha bizimkiler nedir onların yanında. Halkın, anlayışsızlık yüzünden çıkardığı ufak tefek güçlükler" dedi.

"Bir de ötekiler, halkı anlayıp bilmeden yönetmeye çalışanlar vardır ki, hiç kimsenin gık demesini uygun bulmazlar, yerden yere çalarlar adamı" dedi Ahmet.

"Konuşmanızda çok çekmişlerin havası var Ahmet Bey?"

"Yazık ki öyle" dedi Ahmet, "epey serencam geçirdik."

"Mesleğinizden olmadınız ya?"

"Ayırdılar dostum" diye, yine üzüntüyle karşıladı Hasan'ın sorusunu.

"Şimdi?"

"Arpa tarlası."

"Nasıl olur?"

"Aslına dönüş..."

Sabahleyin dört-beş yaşlarındaki işe gitmeyen çocuklardan bir kalabalık doldurmuştu köy alanını. On kadar da ihtiyar vardı elleri asalı. Alana bakan dam başlarında birkaç kadın da görünüyordu.

Hasan, hasta olanlar ya da evinde hastası bulunanlar olup olmadığını sordu. Vardı hastası olanlar. Eksik olur muydu? Öteki köyleri de düşünerek, eldeki hapların bir kısmını dağıttı Hasan.

Salim konuşmaya başladı sonra. Uzun uzun laf edip kafa patlatmayacağını, yalnız bir iki noktaya dokunmakta köylüler için yarar umduğunu söyledi. Cebinden, çok eskiden hazırlanmış bir kâğıt çıkararak şöyle sürdürdü konuşmasını:

"Vatanımızın bu tarihi köşesinde, mukaddesatına ve şanlı mazisine bağlı köylü vatandaşlarım!

"Huzur ve hürriyet dolu havasından milli ruhumuzu doldurduğumuz bu topraklar üzerinde vakarla ve vazife aşkıyla yaşamakta olduğunuzdan şüphem yoktur. Tarihin Türk'e suratını astığı ve hayat ufuklarını kararttığı bir günde bu korkunç karanlıktan faydalanarak, medeniyetin mana ve meziyetlerini unutup da, namertçe gazabını üzerimize yağdırmaya koyulanlara nasıl bir ders vermişsek, bugün de aynı mukaddes topraklar üzerinde medeniyetin nurlu ufuklarına doğru hızla ilerlememiz elimizdedir ve bizler bunu yapacağız.

"İnsaniyeti, ihtiraslarına ve küflü ideolojilerine kurban etmek isteyenler ve maddenin, menfaatin iğrenç merdivenlerine tırmanmak için mert ve şerefli bir milletin kanını içmek isteyenler nasıl hayal sükûtuna uğramışlarsa, cehalet ve gerilik de yılmaz azmimiz önünde elbette dize geleceklerdir.

"Bizim en kutsal görevimiz hep vatan olacaktır. En büyük, gayemiz, vatanı omuzlarımızda yükseltmek ve hür, mutlu bir vatan haline getirmektir.

"Biz, vatanımız üstünde milletimize ve hür insanlığa şerefle hizmet ettiğimiz sürece, sizler huzur ve mutluluk içinde çalışın, uykunuzu rahat uyuyun...

"İnsanlığı ve medeniyeti, düştüğü vahşet uçurumundan kurtaracak olan daima bizleriz..."

Alkışlandı, göğsü gururla doldu Salim'in.

Az sonra, yanlarında köy bekçisi Caynal Ismayıl olduğu halde, tuttular Pasaklı Mandama köyünün yolunu...

Türk Basınında

Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk kez bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir.

Bizim Köy'ün sadece bir yazınsal yapıt gibi değil, Türk köyünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

Yaşar Nabi Nayır (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı iyiye ve daha güzele götürmek için çaba harcamış dört kişiden biridir. Eskiden İstanbul İstanbul'du, taşra da taşra. Romancı, yazar, şair adam kentsoylu olmalıydı. Makal bu çerçeveyi parçaladığında bomba patlamıştı...

İlhan Selçuk (*Cumhuriyet* gazetesi)

Bu kitabı okuyan hiçbir milliyetçi ve devrimci Türk, vicdan azabından değil de gönül üzüntüsünden birkaç gece kurtulamaz. Bu kitap, bir milliyetçi ve devrimci Türk'e, onu okutmamak ve unutturmak değil, bütün atılışlarımızla, irademizin ve aklımızın bütün gücü ile bu geriliği, bu yoksulluğu ve bu kimsesizliği ortadan kaldırmak aşkını verir. Ziraat Enstitüsü'nün, Tıp Fakültesi'nin, Yüksek Mühendis Mektebi'nin, Siyasi İlimler Mektebi'nin ve üniversite kollarının hepsinde Makal'ın bu kitabını okuturdum, bu kitap üzerine tezler hazırlatırdım.

Falih Rıfkı Atay (*Ulus* gazetesi)

Mahmut Makal'ın rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine, ancak ekmek gibi alın teriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor.

Sabahattin Eyüboğlu (*Kitaplar* dergisi)

Türk köyünün çıplak gerçeğini bu derece keskin, gölgesiz; süslü ve özentili cümlelerden uzak, fakat yine de içli bir üslupla önümüze seren bir başka yapıt okuduğumu hatırlamıyorum. Genç yaşında yabancı dillere çevrilen ve dünya aydınları arasında olumlu yankılar uyandıran Makal'dan, şöhret, servet ve refah kapıları ufak bir işaret beklemektedir. Sağdan soldan ve hatta devrin hükümetinden kendisine öneriler yağıyor. Fakat Makal'ın bir tek ülküsü vardır: Okumak, öğrenmek, öğretmek ve topluma yararlı olmak...

Nadir Nadi (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmut Makal tek değildir. Başkasınınkine benzemez bir kişiliği var elbette, o ayrı iş. Yalnız bilelim ki edebiyatımızda bir Mahmut Makal'lar çığırı açılıyor. Onların karşısında biz küçüklüğümüzü anlamalıyız. Yurdu da, yurdumuzla birlikte edebiyatımızı da bugünkü gençler, bu Mahmut Makal'lar kuşağı kurtaracaktır. Gerçeği onlar getiriyor edebiyatımıza. Hepsi de yurda değinir değinmez en güzel dili, en temiz dili buluveriyorlar. Mahmut Makal'ın Ali Dündar'ın yazılarını okuyorum da bizim dil kavgamızdan utanıyorum doğrusu.

Nurullah Ataç (*Ulus* gazetesi)

Varlık dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne ilişkin çok güzel yazıları çıkıyordu. *Bizim Köy*'ü aldım, çok beğendim.

Nâzım Hikmet (*Yeni Dergi*)

Memleket insanlarının yüzde sekseninin yüz kızartıcı durumunu apaçık ortaya dökme yürekliliğini gösteren, Demokratlar iktidara geldikten sonra da uyarıcı yazıları hoş görülmeyen Makal'a 27 Mayıs'tan sonra da korku ile bakılıyor. Poliste ve Em-

niyet Müdürlüğü'nde koskoca bir dosyası var. Sözün kısası, Makal baştakiler için sakıncalı kişi olmuştur. Makal veya daha yüzlerce aydın, ileri düşünceden ve insanlarımızın daha iyi yarınlara kavuşmasından yana sanatçı, düşünür, yazar için son yıllarda "ilgili" ve "yetkili" makamların düzenlediği daha neler vardır...

Burhan Arpad (*Vatan* gazetesi)

Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum.

Yaşar Kemal (*Sanat* dergisi)

Bu güzelim yurdu hapishaneye çevirenler, insan haklarını hiçe sayanlar, Anayasa'yı çiğneyenler kimlerdir? Yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar, Makal gibiler yurtlarını sevmedikleri için mi Türk halkının yararına kalemlerini kullanarak, lokmalarını kendilerine zehir ediyor, çırpınıyor, anlayışsızlar elinde kahrolup duruyorlar? Yazık... CHP iktidarında böyle, DP iktidarında böyle oldu, yine de böyle oluyor. Ama Fikret'in özlediği sabah bir gün olacak. Sabah olacak...

Aziz Nesin (*Akşam* gazetesi)

Mahmut Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımından eylemci işleve geçişinde tohumu çatlatmıştır. Ardından gelmiştir öbürleri.

Adnan Binyazar (*Sanat Olayı* dergisi)

Milletvekillerinin evrak çantalarında Makal'ın yapıtlarından birer tane bulunmalıdır.

Ercüment Ekrem Talu (*Son Posta* gazetesi)

Anadolu'yu tanımak istersen, hemen bir kitapçıya koş, bir tane *Bizim Köy* al, çekil bir köşeye yutkuna yutkuna oku. Okuyup bitirdikten sonra da aynaya bakmayı unutma.

Suat Taşer (*Zafer* gazetesi)

Amerika'da Türkiye hakkındaki yabancı dil yapıtlarından bir sergi düzenlememiz istenmişti. Katalogda Makal'ın çevirisini bulduk. Aslıyla birlikte sergiye koyduk. Basmakalıp edebiyattan her anlamıyla uzak bir köy edebiyatına öncülük eden genç yazarın yapıtlarına böyle bir sergide yer vermek ödevimizdi.

Sami N. Özerdim (*Varlık* dergisi)

Makal, köyün sorunlarına bilgiyle yaklaşmaktadır. Köye ve insanımıza bakışı bütün olumsuz durumlara karşın umut yüklüdür. Onun yapıtları bilginin, aklın, sevginin ve umudun ne kadar çok şey başarmaya yeteceğini göstermektedir.

Konur Ertop (*Günaydın*, 8.4.1978)

Mahmut Makal olayı, meziyet düşmanlığının yaşayan biçimine çok canlı bir örnektir. İdealist bir köylü genci köyünü olduğu gibi dünyaya tanıtmayı iş ediniyor, ortaya halis ve temiz bir sanat yapısı çıkıyor.

Ahmet Emin Yalman (*Vatan* gazetesi)

Remarque *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok* adlı yapıtında koskoca bir savaşı anlatmış. Makal, hareketsiz, olaysız, mini mini bir köy içinde o savaş kadar olağanüstü bir yaşam kavgasını –Anadolu köylüsünün geçim derdiyle pençeleşmesini– aynı ilgiçlikle anlatıyor.

Genç yazarın yapıtı üstüne sade ben kaç yazı yazdım. Başkaları da o kadar çok yazdılar ki, neredeyse bir kitaplık dolduracak. Bu da, nüfusumuzun çoğunluğunu oluşturan köylülere ilişkin gerçekçi ve içten galiba bir tek kitabın mevcut oluşundan ileri geliyor.

Vâ-Nu (*Akşam* gazetesi)

Mahmut, sen tam adı üstünde sanat görevi yapıyorsun. Bize köyü ilk kez ve dört köşesiyle tanıtıyorsun. Hikâyelerin, elbette doğruyu söylüyor. Tanıyı konduruyor. Görevi de tamamı tamamına yapıyor. Öyle ki Türk köyü davasını ele alacak olan içten bir devrimci ya da ıslahatçı veya kalkındırıcı ve yürütücü, ana harita olarak eline senin kitaplarını alsa, sanırım sağa sola

kaymadan hedefe doğru yol alır. Bu ülkede görülecek tek işin böylece de ucundan tutulmuş olur.

İlhan Tarus (*Varlık* dergisi)

Makal'ın yazdıklarının önemi, Cumhuriyet kuşaklarının karşılaşacağı kültür, uygarlık ve ekonomik genişleme sorununun uzamı hakkında en doğru haberci olmasındandır. *Bizim Köy* yazarı, Türkiye'de ilkesiz, davasız ve oportünist politikacının elinde, azametli bir kuvvet haline gelebilecek, 25 yılda uygarlık, insanlık, ilerleme ve özgür düşünce alanında ne yapılmışsa, hepsini kısa zamanda yok edecek unsurlara dikkati ilk çeken aydın bir Türk gencidir. Kitaplarının İngilizce çevirisindeki önsözleri dikkatle okunmalıdır. Bu önsözlerde, 1950 iktidar değişmesinde de büyük rol oynadığına işaret edilmektedir.

***Forum* dergisi (Başyazıdan)**

Kültür alanında uluslararası en büyük değer payesine layık görülen ülkücü öğretmen Mahmut Makal, bugün kendi toplumunda karşılaştığı her türlü baskıya karşın görevini kendi toplumunda sürdürmektedir.

Abdi İpekçi (*Milliyet* gazetesi)

Gerçeği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin sanılan sorunları çözmek kolaylaşır. Yazılarında, birçok insan için yüzyıllar boyunca gizli kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan sorunları açık açık, arka arkaya dizişin, köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda biçimi vardır ki, köy dilinin ulusal yazınımıza mal olması için böyle yazılara gereksinim var. Onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

İ. Hakkı Tonguç (*Tonguç'a Kitap*)

Biliyor musunuz Makal'ın kitabı neden bunca güzel? Güzel bir kitap yazmaya özenmemiş de ondan...

Oktay Rıfat (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy bir sanat yapıtı olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.

Vedat Günyol (*Yücel* dergisi)

Senin kitabı okurken yanımda anam da vardı. Güle güle katıldık gittik. Güldük ama ne yalan söyleyeyim Mahmut, sen tıpkı Molyer'e benziyorsun. Nüktelerin zehir gibi. Geri tarafı neyse ne ama, hele bir hoca portresi çizmişsin... Bıçak yemin olsun, bıçak!...

Fakir Baykurt (*Varlık* dergisi)

Makal günün birinde ölür gider, her fani gibi. Ama Makal'dan geriye kalacak birkaç kitap var, bütün bir yaşam boyunca verilmiş yiğitçe bir kavga var. Onun ardına jandarmalar takan Dengiz'den, Sirer'den, İleri'den, Yardımcı'dan ne kalacak?

İlhami Soysal (*Akşam* gazetesi)

Mahmut Makal, bir öncü, dünyanın çeşitli ülkelerinde ün kazanmış bir yazar; bir eğitimci. Seviniyoruz bizden de böyle biri çıktı diye. Kitapçılarda Fransızca, Almanca, İngilizce bir yapıtına rastlayınca, bir kitap kabında resmini görünce mutlu oluyoruz.

Oktay Akbal (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmut Makal'ın kitabını bir hamlede yer yutar gibi okuduktan sonra elimde olmayarak "yaşa aslan" diye haykırdığım zaman, saat gecenin üçüne çeyrek vardı.

Onu hiç tanımıyorum. Hiçbir yerde görmüşlüğüm falan da yok doğallıkla. Gecenin üçünde beni heyecanlandıran bu delikanlıyı alnından öpmek için önüne geçilmez bir istek duymuş, buna olanak bulamayınca da kaleme kâğıda sarılmış *Bizim Köy* hakkında bir övgü döktürmüştüm. Ne zaman uykuya geçtim bilmem. Sabahleyin çok erken uyandığım zaman akşamki heyecanı yeniden yaşadım ve karıma, "Bu kitabı bugün oku" dedim. "Hemen oku... senden yemek falan istemiyorum, öğleye kadar oku, üzerinde konuşalım!"

Orhan Kemal (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'lar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetki ile gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

Melih Cevdet Anday (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy'ü yazan bir insandan bu ülkeye kötülük geleceğine inanamayız. Onun bu yurdu en az Niğde Valisi kadar sevdiğini biliriz. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Meşrutiyet yıllarında çıkmış *Küçük Paşa* adlı bir kitabı vardır. Niğde bölgesindeki köylülerin durumunu anlatır. Anlatılan durumun da *Bizim Köy*'de anlatılandan ayrımı yoktur. Yani Makal'ın gördüğü iş, böylece, o köylülerin yüzyıllardır değişmeyen yazgılarını bir de bugünkü kuşaklara göstermek olmuş. Sonunda da tutuklanmış.

Orhan Veli Kanık (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'ın yapıtında her şey "dama" der. Ondan sonra gelenler sadece köyü anlatıyorlar...

Mehmet Kemal (*Barış* gazetesi)

Nerde Türk halkı için savaşan bir Türk aydını vardır, onu dünya alkışlasa da Türkiye'nin yerli kompradoru lanetleyecek ve yerin dibine batırmaya çalışacaktır. Mahmut Makal'ın başına gelen budur. Çünkü bu değerlerden Mahmut Makal, her türlü baskıya karşı koymuş, kimseye boyun eğmemiş, gazaba çarptırılmış biriydi. Onun dünya kamuoyu önünde alkışlanması, kendisini alaşağı etmek isteyenleri bir kat daha küçültüyor.

Çetin Altan (*Akşam* gazetesi)

Size ben Makal ayarında yüzlerce Türk sol yazarı, çizeri, sanatçısı, düşünürü sayabilirim. Siz bana Makal'ın eline su dökülebilecek, yurtdışına adım atar atmaz sudan çıkmış balığa dönmeyecek on sağcımızın adını verebilir misiniz?

Refik Erduran (*Milliyet* gazetesi)

Hak bildiğim yolda Makal gibi bir can yoldaşı daha kazanmanın sevinci içindeyim. Mahmut Makal'lar edebiyattan çok, bir memleket davası olan bu yolda başarılı olacaklardır.

Samim Kocagöz (*Yeditepe* dergisi)

Edebiyatımızda yeni bir aşama belki de bu yapıtla başlayacaktır. Bu, gerçek, her türlü abartı ve kişisel görüşlerle niteliği değişmemiş bir gerçekçiliğin egemen olduğu edebiyat aşamasıdır. Orta Anadolu köy halkının yaşamından gerçek sahneler cidden çok sanatkârane gösterilmiş bulunuyor.

Samet Ağaoğlu (*Varlık* dergisi)

Makal, kuşağımızın zaferini kazanmış oldun. Yapıtın, *Hayal Şehir* gibi ödül kazanmayabilir. Fakat okuması yazması, anlama isteği olanların zihinlerini kazanacağı muhakkaktır. Hâlâ Amerika'ya, bilmem nereye ziraat uzmanlığı için adam gönderiyorlar. Çalışmaz bu adamlar bizim köyümüzde. Camlı masa gerisinde oturacak olduktan sonra, şimdiye kadar uzmanlık kazanıp dönenler yetmiyor mu?

Muzaffer Hacıhasanoğlu (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal davanın dış manzarası ile iç manzarasını maharetle ortaya koyuyor. Ve gösteriyor ki, yaralara parmak basmamak için biz, sürekli olarak köyü kendi dert ve acıları içinde bırakmış, büyük bir bencillikle aynı vatan üzerinde birbiriyle bağdaşmayan iki hayat yaratmışız.

Cihat Baban (*Son Saat* gazetesi)

Bizim soyumuzun hayal çağını yaşamamız gerekiyordu, ama bizden ilerideki soylar, daha zengin, daha sağlam kaynaklarla işe başlıyorlar. En güzel örnek, Köy Enstitülerinden yetişen yazarların durumudur. Birçok yazarın, bir sürü denemelerden sonra bile varamadığı salt edebiyat alanına Mahmut Makal, tek bir kitapla varıverdi. Ama onun yolunu hayat ve Türk edebiyatının yeni gelişme olanakları açmış bulunuyordu.

Ceyhun Atuf Kansu (*Varlık* dergisi)

Bizim Köy 1950'de bir başyapıttı. 1995'te de bir başyapıt. Anlatılan nesne ya da olayın kendisi sanılacak ölçüde yalın anlatımıyla, sıradanı şiire dönüştüren gözlem gücüyle, yoksulun o soylu ve varla yok arası gülümsemesiyle donanmış genç anlatımcının, duyarlı olduğu kadar da nesnel yaklaşımıyla, *Bizim Köy* yazınımızda bir doruktur...

Prof. Tahsin Yücel (*Cumhuriyet*, 5.9.1995)

Makal siyasi iktidarlar için bir hasım olmuş çıkmıştır. Yirmi üç yıldır iktidara kim gelmişse, onun sillesini yemiştir. Suçu da köyü yazmaktır. Türk toplumuna karşı görevini yapmış bir öğretmen, bir yazar, yirmi üç yıldır o toplumun gözleri önünde manevi işkence ile cezalandırılmaktadır.

Sadun Tanju (*Cumhuriyet* gazetesi)

Demokrasi deneyimleri, iktidar değişiklikleri bile aydın geçinen çevrelerde, Makal'ın uyandırdığı şaşkınlık, yılgınlık ve hayreti uyandıramamıştır. Kamuoyu yüzyıllardır ilk kez "efendimiz" köylünün ne olduğunu bir köy çocuğunun ağzından dinliyordu. Makal'ın gayet sağlam ve iyi bir anlatımı var.

(*Akis* dergisi)

Eski kuşağın, "Ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer" olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki kalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak ancak Mahmut Makal'a nasip olabilmiştir. Makal, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür. İşini çok iyi bilen bir yazardır; bu yüzden teslim bayrağını çekemez. Edebiyatı, edebiyat olsun diye yapan eski kuşaktan değil çünkü. Geri bırakılmış bir halkın acısını Makal ve Makal'lar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil.

Ahmet Köklügiller (*Çaltı* dergisi)

SAKAL-MAKAL
Yahut
Aferin Oğlum Ahmet
Bu Yolda Devam Et

Herifçioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin *Bizim Köy*'ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon bir elinde kesesi
Uyyy! Yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi

Bedri Rahmi Eyüboğlu (*Yeditepe* dergisi)

Derleyip düzenleyen: Kaya Serdengeçti

© **LİTERATÜR** HAZİRAN 2008